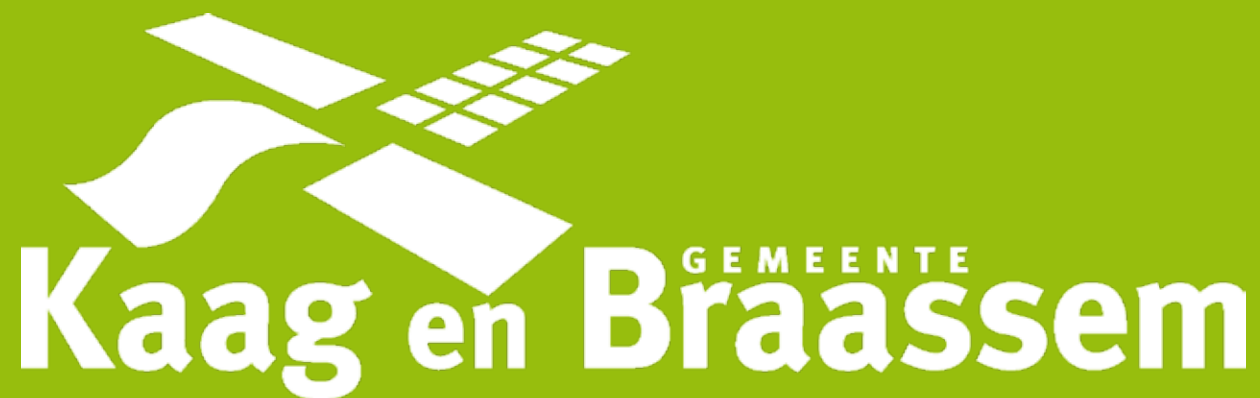

De samenleving verandert. We zien vergrijzing, grotere culturele diversiteit, een veranderende arbeidsmarkt, een groter verschil in gezondheid en persoonlijke voorkeuren, specifieke zorg, nieuwe woonvormen, een veranderend klimaat. We zien een gemeente die meer taken en verantwoordelijkheden krijgt, die vaker regionaal samenwerkt. We zien gemeenschappen en dorpen initiatief nemen: energiecoöperaties die worden opgericht, sportverenigingen die meer dan sportclub zijn.

Deze veranderende samenleving vraagt om een gemeente die mee verandert. Een gemeente die niet afwacht, maar zelf alvast aan de slag gaat om er tijdig klaar voor te zijn en vernieuwing in gang zet. Het vraagt ook om een gemeente die midden in de samenleving staat en die weet wat er speelt. Bijvoorbeeld door een stap naar voren, opzij of achteren te zetten om zo ruimte te bieden aan alles wat er in onze gemeente gebeurt en kan gebeuren. Door de krachten te bundelen met inwoners, ondernemers en organisaties, kunnen we samen de ambities en opgaven voor de toekomst oppakken.

Een brede omgevingsvisie als antwoord op de veranderende samenleving

De veranderende samenleving is terug te zien in onze omgevingsvisie. In deze brede visie verbinden we de fysieke leefomgeving en het sociale domein aan elkaar. En vanuit deze visie geven we, waar het kan, zoveel mogelijk de regie aan onze inwoners en professionals. In Kaag en Braassem zijn we daar al eerder mee aan de slag gegaan, bijvoorbeeld met de Maatschappelijke Ruimtelijke Structuur Visie (MRSV) en de Maatschappelijke agenda (MAG). We onderscheiden ons al jaren door steeds te vernieuwen. Met de omgevingsvisie borgen we wat goed gaat en zetten we in op verdere vernieuwing en ontwikkeling waar dit nodig is.

De afgelopen jaren hebben we kritischer gekeken naar onze rol als gemeente. Op een aantal onderdelen maken we steeds meer de beweging van beleidsbepaler naar partner. Dit is niet alleen terug te zien in onze sturing maar ook in deze brede omgevingsvisie. We sturen op wat we willen bereiken, op doelen en resultaten. De uitvoering en hoe de doelen en resultaten bereikt worden, laten we zo veel mogelijk over aan inwoners en professionals. We geven per onderwerp de opgaven weer en welke doelen we op deze opgaven willen bereiken.

Met de omgevingsvisie willen we samenwerking verder uitdragen en stimuleren tussen organisaties, inwoners en gemeente. Samenwerken vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid, maar ieder vanuit zijn eigen rol. Deze rol kan per opgave, per thema of per taak verschillen. Om dat zo goed mogelijk inzichtelijk te maken, hebben we bij de opgaven in de omgevingsvisie 'klokken' geplaatst. De wijzers van de klok geven aan hoe de gemeente haar eigen rol ziet en die van inwoners. Het uitgeven van een paspoort is bijvoorbeeld een taak van de gemeente. Maar het onderwerp biodiversiteit is juist een onderwerp waar iedereen een rol in heeft.

Met de klok kunnen we ook laten zien waar we heen willen bewegen. Daarbij houden we rekening met de mogelijkheid dat er nieuwe opgaven bij kunnen komen, dat uitdagingen kunnen veranderen of dat inwoners of professionals het initiatief willen nemen op een opgave waar dit voorheen niet het geval was. Dit houdt in dat de rol, en daardoor de wijzers van de klok, niet vaststaan. Niet voor de gemeente, niet voor de inwoners en professionals.

Omgevingsvisie is een levend document

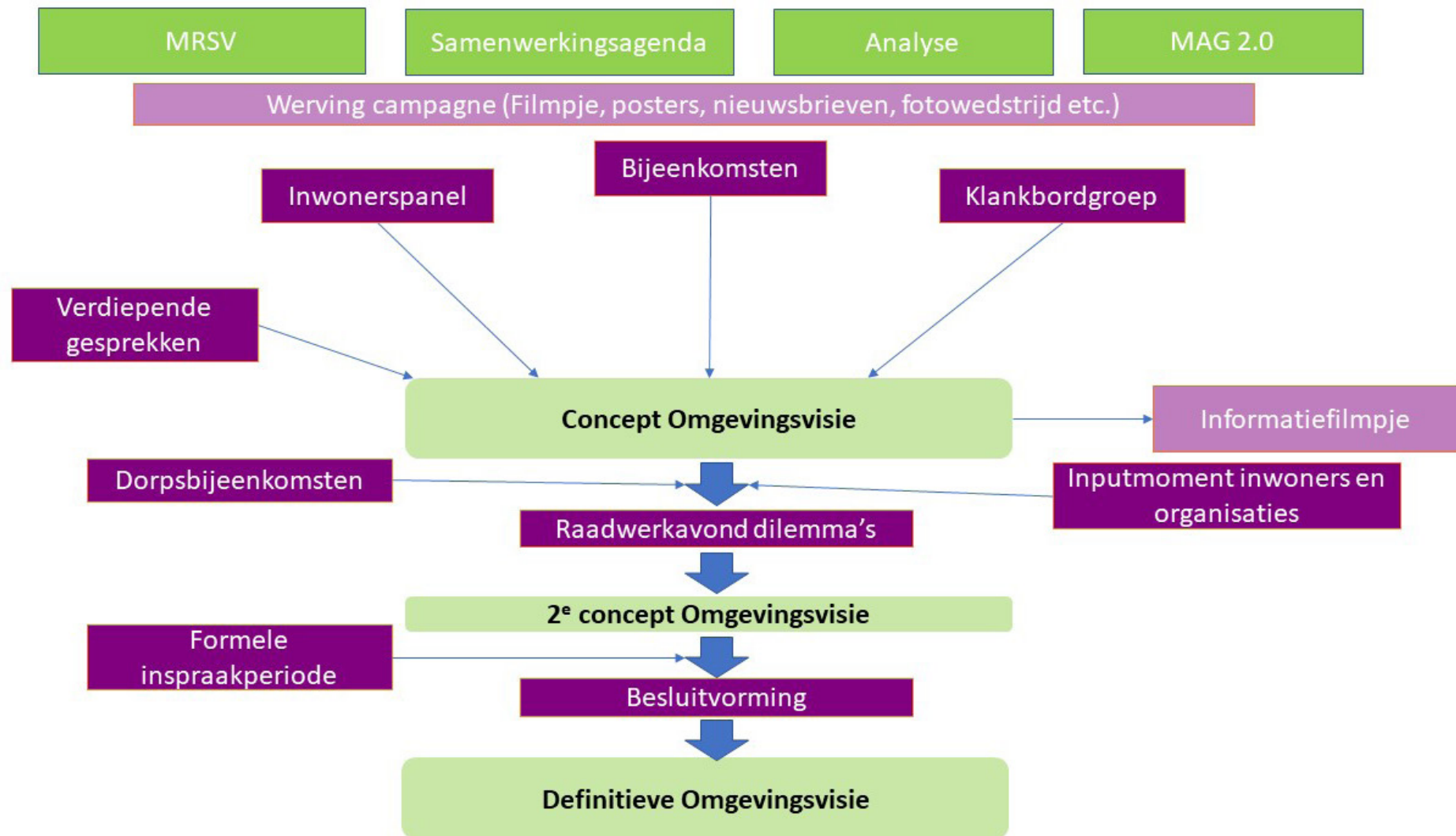
Met de omgevingsvisie willen we iedereen in Kaag en Braassem laten zien dat we een gemeente zijn die de wens heeft om samen te werken, verbinding te zoeken en midden in de samenleving te staan.

Het is niet zomaar een technisch beleidsstuk, het is een levend document dat we met elkáár gemaakt hebben.

Ondanks alle inzet, input, meningen en feedback die we hebben mogen ontvangen van 'buiten' het gemeentehuis, is er het besef dat de omgevingsvisie nog niet van Kaag en Braassem is: het is nu nog vooral een document van de gemeente. Maar we hebben wel de wens en de hoop dat de omgevingsvisie met de jaren, stapje voor stapje, een levend document wordt. Van heel Kaag en Braassem.

Als de omgevingsvisie is vastgesteld, gaan we dus gewoon verder met het werk. De omgevingsvisie is een 'groeidocument' dat, net als de samenleving, steeds mee verandert. Daarom zullen we de omgevingsvisie steeds een beetje bijstellen. Daar hebben we iedereen bij nodig: ondernemers, jonge ouders, mantelzorgers, boeren, ouderen, onderwijzers en juist ook de jeugd. Zij weten allen het beste wat er speelt in de gemeente. Doe daarom met ons mee, laten we samen die topprestatie leveren. Zij aan zij maken we onze gemeente elke dag een stukje mooier!

ROADMAP TOT OMGEVINGSVISIE

Samen met organisaties, professionals, ondernemers en inwoners

De omgevingsvisie hebben wij samen met organisaties en inwoners opgesteld. De titel van de Samenwerkingsagenda: 'Maak meedoen mogelijk' zegt het al en spreekt immers van 'invloed aan de voorkant, en verder'. In de roadmap is te zien hoe wij deze invloed tijdens het proces hebben opgezet:

- We zijn gestart vanuit bestaande stukken en informatie. De wereld is namelijk niet nieuw en over een hoop thema's is al samen met inwoners en organisaties nagedacht bij het opstellen van de MRSV en de samenwerkingsagenda. Ook is er een hoop data beschikbaar waaruit blijkt welke opgaven in Kaag en Braassem spelen. Daarna hebben we onderzocht of alle informatie in deze stukken nog actueel is, welke data in de afgelopen periode is gewijzigd, of dit aansluit bij 'wat er buiten speelt', of wij de juiste interpretatie aan de cijfers gegeven of dat er zaken missen.
- Vervolgens is er een informatiecampagne geweest om mensen te informeren over het traject rond de omgevingsvisie, en tegelijk uit te nodigen om met ons mee te denken. Dit gebeurde via verschillende media (bijeenkomsten, klankbordgroep, digitale vragenlijsten etc.).
- Alle input uit bestaande stukken en informatie is daarna met de input uit de externe participatie samengevoegd tot een eerste concept omgevingsvisie.

- Dit concept is vervolgens weer besproken met inwoners en organisaties. Ook zijn de dilemma's die in dit eerste concept naar voren zijn gekomen aan de orde geweest in de gemeenteraad. Dit is verwerkt in de omgevingsvisie zoals u die nu leest.
- De concept-omgevingsvisie is besproken in de gemeenteraad en heeft vervolgens ter inzage gelegen tijdens een formele inspraakperiode. De zienswijzen vanuit deze inzageperiode zijn verwerkt in een nota van beantwoording.
- De Omgevingsvisie zal vervolgens worden vastgesteld door de gemeenteraad.

Leeswijzer

De omgevingsvisie is opgedeeld in een aantal grote thema's, bijvoorbeeld gezondheid, duurzaamheid en natuur. Binnen die thema's is een aantal opgaven geformuleerd. Die worden toegelicht en eventuele doelen worden daarbij benoemd. Bij elk thema staat een (eerdergenoemde) klok, waarop te zien is wat de rol van de gemeente en die van de inwoners of professionals is. Verder hebben we de gemeente in vier gebiedstypen ingedeeld. Voor de verschillende gebieden hebben we kenmerken en waarden bepaald, zodat het voor iedereen duidelijk is hoe zo'n gebied eruit ziet en wat het beeld voor de toekomst is. Van elk dorp in onze gemeente is een kort perspectief gemaakt.

Inhoud

Inleiding	3
1. Samenwerken in en aan Kaag en Braassem	9
2. Energie & Grondstoffen in Kaag en Braassem	15
3. Natuur, water en lucht in Kaag en Braassem	23
4. Wonen in Kaag en Braassem	33
5. Gezonde economische ontwikkeling in Kaag en Braassem	43
6. Sociaal Kaag en Braassem	51
7. Mobiliteit in Kaag en Braassem	59
8. Veilig Kaag en Braassem	65
9. Gebiedstypen	71

Samenwerken in en aan Kaag en Braassem

In Kaag en Braassem wonen en werken niet alleen agrariërs, onderwijzers, juristen en groenspecialisten maar alle mogelijke beroepen zijn vertegenwoordigd. Mensen dus met unieke vaardigheden, met uiteenlopende soorten ervaring, met specifieke kennis. Mensen die op verschillende manieren willen bijdragen aan hun eigen omgeving, die eigenaarschap en verantwoordelijkheid wensen en nemen, die initiatieven laten ontstaan. Er worden steeds meer ideeën en projecten uitgevoerd waar de gemeente (bewust) een (zeer) beperkte rol heeft en er zijn initiatieven gestart die volledig buiten de gemeente om worden georganiseerd. Een klein deel van onze inwoners wil zelfs taken van de gemeente terug of wil deze overnemen. Maar er zijn ook thema's waar inwoners een beperkte rol voor zichzelf zien en waarvan ze vinden dat de gemeente voornamelijk aan zet is. Dit geldt bijvoorbeeld voor veiligheid, handhaving en toezicht (volgens 35% van het inwonerspanel).

Wij willen als gemeente onze inwoners de ruimte bieden, zodat zij vanuit hun eigen verantwoordelijkheid kunnen meewerken aan een breed gedragen en goed antwoord op vraagstukken die in de eigen omgeving spelen. Dit vraagt flexibiliteit, ruimte voor verschil, durf en ook het besef dat het niet altijd gemakkelijk zal gaan. Samenwerking is maatwerk en de rol van de gemeente is afhankelijk van de rol die inwoners en/of samenwerkingspartners (willen) pakken. Het is dynamisch en verschilt per dorp, per buurt, per samenwerkingspartner, per opgave en per project.

Dit is een uitdaging voor de gemeente want inwoners zijn tot nu toe niet onverdeeld blij met de samenwerking: maar 9% van de respondenten van het inwonerspanel (2019) is (zeer) tevreden over de manier waarop wij inwoners betrekken bij onze plannen; 42% is (zeer) ontevreden. Deze ontevredenheid geldt overigens niet alleen voor Kaag en Braassem: Nederlanders geven de samenwerking met hun gemeente gemiddeld een krappe voldoende (via www.waarstaatjegemeente.nl).

Er is dus wat te verbeteren! Daarom bespreken we in de komende periode de samenwerking als apart punt in de gemeenteraad en vanzelfsprekend met inwoners. Om alvast meer inzicht te geven over wat mensen van de gemeente in de toekomst kunnen verwachten, is in de omgevingsvisie per thema aangegeven welke rol wij voor onszelf zien.

ACHTERGROND

Onze inwoners willen betrokken worden bij plannen en besluiten van de gemeente

Hierin telt 'hoe dichterbij huis, hoe groter de betrokkenheid'. Van onze inwoners wil:

- 79% betrokken worden bij plannen voor eigen straat/buurt;
- 77% betrokken worden bij plannen voor het eigen dorp;
- 38% betrokken worden bij plannen voor geheel Kaag en Braassem; en
- 32% betrokken worden bij strategische onderwerpen en/ of visietrajecten.

Daar waar inwoners betrokken willen worden, willen zij voornamelijk geïnformeerd worden zonder actieve betrokkenheid (69% van de respondenten van het inwonerspanel), wil 68% geraadpleegd worden, wil iets meer dan een kwart (27%) de gemeente graag adviseren, wil een klein groepje (6%) samen met de gemeente projecten ontwikkelen en uitvoeren en zijn er enkelen (3%) die graag zelf het initiatief nemen.

Onze inwoners willen vooral meedenken

Uit het inwonerspanel blijkt dat er grote verschillen zijn over hoe inwoners betrokken willen worden:

- 77% wil meer samen denken;
- 55% wil meer samen besluiten;
- 23% wil meer samen doen; en
- 2% wil niet meer samenwerken.

Uit bovenstaande resultaten komt een bepaalde bereidwilligheid onder de inwoners naar voren om meer betrokken te worden bij plannen. Dit wordt nog eens versterkt door de uitkomst dat 67% van de respondenten uit het inwonerspanel aangeeft, de gemeente te willen helpen wanneer de gemeente om hulp zou vragen; 2% geeft aan dit niet te willen en de overige 31% weet niet of ze zouden willen meehelpen.

De manier waarop inwoners willen samenwerken is vooral digitaal. Zo geeft 90% van de respondenten aan dat zij digitaal geraadpleegd willen worden door de gemeente en laat 86% van de respondenten weten dat ze de gemeente digitaal willen adviseren. Een inwonersbijeenkomst is minder geschikt voor het raadplegen (39% van de respondenten geeft dit aan). Voor het adviseren van de gemeente is een bijeenkomst dan wel weer geschikt, aldus 63% van het inwonerspanel.

■ GEWENSTE BEWEGING

Samenwerking is geen doel op zich

Samenwerken is een middel om ervoor te zorgen dat we een goed en breed gedragen resultaat realiseren. Per opgave en situatie organiseren we een op maat gemaakte manier van samenwerken. Dit kan variëren van informeren, tot samen denken, samen doen of zelfs overlaten.

**“Samen maak
je het verschil”**

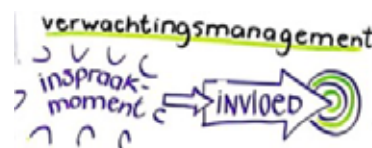
De gemeente is van de inwoners en organisaties

De gemeenschappen in Kaag en Braassem zijn Kaag en Braassem. In eerste instantie is de gemeente er, als één enkel tandwiel in groot klokwerk, voor die gemeenschappen. Een belangrijk maar niet altijd noodzakelijk tandwiel: het klokwerk kan namelijk soms ook blijven draaien omdat er heel

veel dingen gebeuren buiten het gemeentehuis om. Initiatieven en samenwerkingen waar de gemeente geen weet van heeft. Zo zorgen agrariërs, onderwijzers, juristen, timmermannen, vrijwilligers en groenspecialisten er bijvoorbeeld voor dat verenigingen kunnen bloeien. Verenigingen geven, doordat zij activiteiten organiseren, invulling aan de eigen gemeenschap. Dit betekent dat er ook een aantal dingen zijn die ver bij het gemeentehuis vandaan moeten blijven, waar wij als gemeente geen enkele rol in hebben en waaruit het principe vloeit dat het eigenaarschap moet liggen bij de rechtmatige eigenaar, de gemeenschap.

We staan open voor initiatieven uit de samenleving en we zijn duidelijk naar initiatiefnemers wat zij van ons kunnen verwachten

Inwoners kunnen ideeën hebben waar wij als gemeente voor nodig zijn. Elk idee is anders en vraagt om een andere samenwerking.

Onze rol en de ruimte voor initiatieven verschilt daarom ook per opgave en vaak zelfs per initiatief. Daar waar mogelijk bepalen wij onze rol zo snel en helder mogelijk. Daar waar dit geen wettelijk vastgelegde rol is, kijken we wat inwoners en organisaties zelf kunnen en willen en wat redelijk is.

Foto: K. van As

Aan de hand daarvan, en op grond van de link met onze opgaven bepalen we welke rol voor de gemeente passend is. Dit is dynamisch en niet in beton gegoten. Tijdens het proces blijven wij over de rol van de gemeente nadenken en passen wij deze in samenwerking en in overleg met inwoners en organisaties aan waar dat nodig of mogelijk blijkt te zijn.

Inwoners/belanghebbenden worden (volgens het principe van participatief werken) in een zo vroeg mogelijk stadium betrokken bij beleidsvorming en -uitvoering om zo mee te beslissen of mee uit te voeren

Vanzelfsprekend heeft de gemeente ook taken en verantwoordelijkheden waarmee de gemeente vooral zelf aan de slag moet gaan. We zoeken hierbij wel zo veel mogelijk de samenwerking met inwoners en organisaties op het moment dat er wat 'te kiezen, te beslissen en te samenwerken valt'. Daar waar wij tijd en energie van derden vragen, moet er op korte termijn een actie kunnen plaatsvinden en anders een helder beeld van de verwachtingen geschetst worden. We zoeken geen samenwerking op als er niets te kiezen is of wanneer er (bijvoorbeeld wettelijk) geen ruimte is voor inbreng.

■ SPECIFIEKE UITGANGSPUNTEN

- **Eigenaarschap ligt daar waar het hoort**

Het eigenaarschap organiseren we waar nodig daar waar het hoort, daar waar het volgens de gemeenschap en de gemeente het beste past en het meeste oplevert. Mensen hebben de neiging om dingen die zij zelf (gedeeltelijk) gecreëerd of gemaakt hebben, meer te waarderen dan dingen die door anderen gemaakt of ontworpen zijn. En dat wat van jezelf is, daar ben je zuinig en trots op.

- **Niets is zo ongelijk als de gelijke behandeling van ongelijken**

Samenwerking is maatwerk en de rol van ons als gemeente is afhankelijk van de rol die samenwerkingspartners (willen) pakken. Per situatie, per dorp, per buurt, per vraagstuk, per organisatie bekijken wij samen welke rol wij zouden moeten hebben. Het toepassen van dit principe vraagt om ruimte voor verschil, ruimte voor maatwerk, ruimte voor een specifieke aanpak.

- **'Hoe meer mensen hoe meer meningen. En dus hoe meer deelnemers hoe meer conflicterende ideeën en soms ook belangen.'**

We gaan conflicten niet uit de weg en begrijpen dat een conflict ook het resultaat is van betrokkenheid.

Foto: N. Bartels

We proberen deze betrokkenheid daar waar mogelijk in te zetten om te komen tot een breed gedragen uitvoering. Aan de voorkant denken we wel goed na over wie de stakeholders zijn, en wie op welke manier mee participeert of wordt geïnformeerd. We zorgen voor heldere verwachtingen waarbij voor alle deelnemers duidelijk is welke mate van invloed wanneer mogelijk is.

■ REGIO

Elke gemeente in Nederland maakt een omgevingsvisie. Sommige gemeenten maken een beknopte visie, anderen juist een uitgebreid stuk. Toch komen in de meeste omgevingsvisies een aantal dezelfde onderwerpen terug. Zoals natuur, wonen, mobiliteit, openbare ruimte en economie. Deze onderwerpen overstijgen bovendien de gemeentegrenzen. Een weidevogel kijkt niet in welke gemeente zij broedt en de wegen stoppen niet aan de gemeentegrens. Daarom vindt er tussen (buur)gemeenten onderling overleg plaats over elkaars omgevingsvisie en met name de regionale onderwerpen.

Ook wij hebben met veel omliggende gemeenten overlegd en samengewerkt. Samen met de gemeenten Leiden, Leiderdorp, Zoeterwoude, Katwijk, Noordwijk, Oegstgeest, Teylingen, Voorschoten, Wassenaar en het hoogheemraadschap van

Rijnland werken we sinds 2014 samen aan een regionale visie voor ons gebied. Die visie is uitgewerkt in de Regionale agenda voor de Omgevingsvisie 2040 Het Hart van Holland, die in 2017 is vastgesteld. Hierin staan de regionale opgaven voor het Hart van Holland gebied beschreven. Na de vaststelling is de visie aan de hand van vijf onderwerpen verder uitgewerkt. Als Kaag en Braassem hebben we actief meegedaan aan het uitwerken van de verschillende onderwerpen. Een voordeel van het gezamenlijk werken is dat de regionale opgaven goed in beeld komen en de informatie van de verschillende onderwerpen als onderliggende kennis gebruikt kan worden voor ieders omgevingsvisie. Zo is de uitwerking van het onderwerp Natuurlijke Leefomgeving in veel omgevingsvisies terug te vinden, waaronder in die van ons. Op dit moment van schrijven is de uitwerking van de thema's, de Regionale Omgevingsagenda 2040, in de afrondende fase. De informatie daaruit kan gebruikt worden voor onze omgevingsvisie. Omdat onze visie een groeidocument is, kan de informatie ook in een volgende ronde worden gebruikt. Hart van Holland zal de komende tijd opgaan in Holland Rijnland, waar de samenwerking wordt voortgezet.

Naast de samenwerking in Hart van Holland is er ook regelmatig contact met de Rijn- en Veenstreek, met de gemeenten Nieuwkoop en Alphen aan den Rijn.

Foto: A. de Haas

In de overleggen is kennis uitgewisseld en in hoeverre onze verschillende documenten op elkaar aan sluiten.

Het is belangrijk te noteren dat de regionale samenwerking van belang is, ook als het gaat om de omgevingsvisie. Een aantal onderwerpen spelen in veel van onze omliggende gemeenten. Door die terug te laten komen in de verschillende visies, ontstaat de mogelijkheid een gezamenlijke aanpak op te zetten. Bijvoorbeeld op het gebied van biodiversiteit, of mobiliteit.

Tot slot, onze omgevingsvisie is ook gelijk ons visitekaartje aan de rest van de regio. In onze visie staan onze ambities en opgaven, welke kant wij met onze gemeente op willen gaan. Het kan als leidraad gelden in de regionale gesprekken die op ambtelijk en bestuurlijk niveau gevoerd worden. Na het vaststellen van de omgevingsvisie zullen de regionale overleggen en samenwerking niet stoppen. Integendeel. Iedere gemeente stelt nu een omgevingsvisie op, waarin de focus vaak wat meer op de eigen gemeente zal liggen. Omdat we te maken hebben met regionale opgaven, zal de inhoud van de verschillende omgevingsvisies een rol gaan spelen en eventueel uitgebreid of aangepast worden.

2

Energie & Grondstoffen in Kaag en Braassem

15

In Kaag en Braassem werken we samen hard aan een duurzame gemeente. Vrijwel iedereen uit het inwonerspanel van Kaag en Braassem (84%) vindt ook dat we aan de slag moeten met het thema duurzaamheid. Een grote meerderheid van hetzelfde panel (73%) geeft bovendien aan dat niet alleen de gemeente, niet alleen de inwoners en niet alleen de (agrarische) bedrijven aan de slag zouden moeten. We moeten allemaal onze schouders onder de verschillende duurzaamheidsopgaven zetten. Met duurzaam bedoelen we in dit hoofdstuk het besparen van energie, het zelf opwekken van groene stroom, het verminderen van afval en het recyclen en duurzaam gebruik van grondstoffen en materialen. We proberen hiermee samen de uitstoot van fossiele brandstoffen terug te dringen én zo min mogelijk niet-duurzame materialen te gebruiken. Om zo in de toekomst net zoveel schone energie duurzaam op te wekken als dat we zelf gebruiken. Om zo op den duur een kringlooeconomie te realiseren waardoor een begrip als afval uiteindelijk tot het verleden behoort.

ACHTERGROND

Bewustzijn rondom duurzaamheid stijgt, maar opgaven en uitdagingen blijven groot

Steeds meer inwoners zijn bezig of gaan bewust aan de slag met duurzaamheid. Vooral met het treffen van energiebesparende maatregelen, het opwekken van duurzame energie via zonnepanelen en het bewuster omgaan met afval:

- Ondanks de vele nieuwbouw (6% meer woningen) is het energieverbruik van het totale aantal woningen in de afgelopen 6 jaar gedaald met 2,8% (Gemeente en Liander, 2019);
- In 2018 lagen er circa 20.700 zonnepanelen op de daken van de huizen (35% heeft panelen), stallen en bedrijven (Sobolt, 2019);
- In 2018 waren de inwoners van Kaag en Braassem koploper in de Cyclus-regio met gemiddeld maar 117 kilo restafval per inwoner (Cyclus, 2019), een stuk minder dan het landelijk gemiddelde uit 2017 van 179 kilogram (Rijksoverheid, 2019).

Dit zijn mooie en goede cijfers. Maar ze zijn ook hard nodig willen we in de toekomst zelf in ons eigen energieverbruik kunnen voorzien en daarnaast slim en efficiënt omgaan met de producten, materialen en grondstoffen die we gebruiken:

- We kunnen gezamenlijk nog ongeveer tien keer zoveel energie besparen als dat we nu hebben gedaan door onze woningen en bedrijven te isoleren, LED-lampen te plaatsen en oude apparatuur te vervangen (POSAD, 2017);
- Circa 80% van de daken van woningen, stallen, sporthallen en ondernemingen die geschikt zijn voor zonnepanelen, kunnen nog worden bedekt met zonnepanelen (POSAD, 2017);
- Van het totale aantal kilo's afval, 490 kilo voor een gemiddeld Nederlands huishouden per jaar, kunnen we nog 25% slimmer en efficiënter scheiden (Milieu Centraal, 2019).

Meeste energieverbruik door de agrarische sector, woningen en onze voertuigen

In Kaag en Braassem wordt de meeste energie verbruikt in onze agrarische sector (36%), in onze woningen (26%) en in het lokale verkeer en vervoer (24%). De publieke dienstverlening (sportverenigingen, scholen, gemeente) en de commerciële dienstverlening (detailhandel, bouwbedrijven, kantoren) verbruiken een stuk minder: respectievelijk 3% en 6%. De grootste opgaven liggen dus bij onze woningen, onze agrariërs en hoe we onszelf en onze boodschappen verplaatsen.

Afval en recycling

Momenteel zijn er alleen nog maar gegevens beschikbaar over het huishoudelijk afval. Zo weten we bijvoorbeeld dat bijna al onze inwoners (88%) aan afvalscheiding doen en dat 45% vaak probeert zoveel mogelijk voorwerpen en producten te hergebruiken. De komende tijd zullen er meer gegevens moeten komen om inzichtelijk te maken hoeveel en welke materialen, grondstoffen, producten worden gebruikt en hoeveel 'afval' er bijvoorbeeld door bedrijven wordt geproduceerd. We verwachten, op basis van gegevens van de inwoners zelf, dat inwoners in de nabije toekomst (binnen nu en 5 jaar) meer en meer aandacht zullen krijgen hoe duurzaam om te gaan met materialen en grondstoffen.

Grootste opgaven voor een duurzaam Kaag en Braassem zien we in:

- de toekomstige energievraag (warmte, elektra en brandstof) en bijbehorende infrastructuur betaalbaar te verduurzamen;
- het werken richting een kringlooeconomie waarin er geen sprake meer is van afval en we steeds meer duurzaam geproduceerde, hernieuwbare grondstoffen en materialen gebruiken.

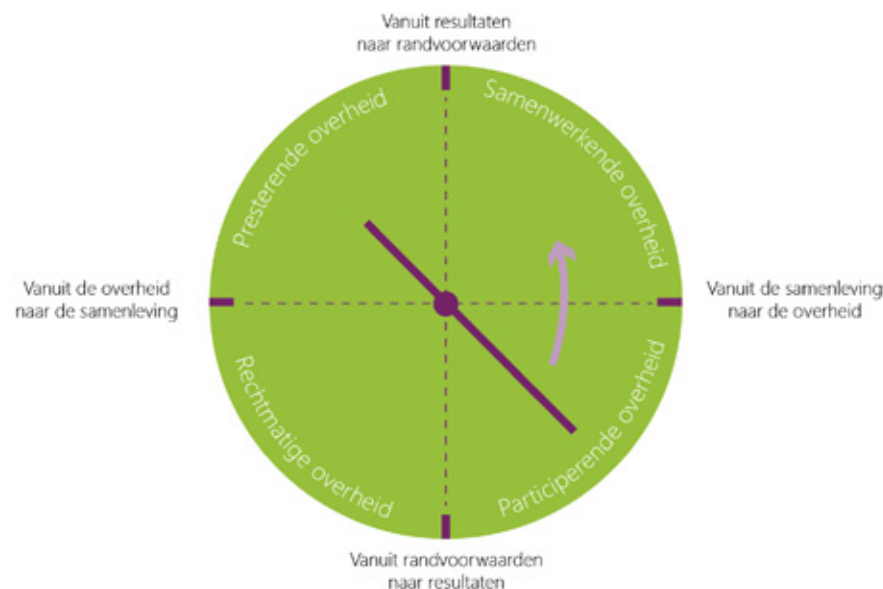

Foto: T.Geevers

■ ROL GEMEENTE KAAG EN BRAASSEM

Maar een zeer klein deel van het daadwerkelijke energieverbruik en het gebruik van fossiele, niet hernieuwbare en zeldzame materialen en grondstoffen komt voor rekening van de gemeente. Met andere woorden: de directe invloed van de gemeente in beide opgaven is beperkt. Dit betekent echter niet dat gemeente een beperkte rol heeft in de energietransitie en het realiseren van een (circulaire) kringlooeconomie:

- De gemeente zal ervoor moeten zorgen dat de eigen bedrijfsvoering steeds meer duurzaam, circulair en energieneutraal is (presterende overheid).
- Waar nodig zal de gemeente aansluiten en ondersteuning bieden bij initiatieven van inwoners, ondernemers, agrariërs en anderen om de eigen gemeenschap, de eigen (sport)vereniging of de eigen bedrijfsvoering energieneutraal en circulair te maken (participerende overheid).
- Omdat bij beide opgaven veel inwoners, ondernemers en (regionale) organisaties betrokken zijn, wat afstemming en verbinding vraagt, ziet de gemeente voor zichzelf ook een samenwerkende rol weggelegd.

■ GEWENSTE BEWEGING

Met de omgevingsvisie willen we aansluiten bij en invulling geven aan de volgende beweging:

- van top down ... naar zoveel mogelijk bottom up;
- van gelijkwaardigheid en een centraal systeem energienetwerk ... naar maatwerk bestaande uit duurzame alternatieven en oplossingen die verschillen per dorp, per wijk, per initiatief;
- van op zichzelf staande opgaven ... naar een duurzaam onderdeel uitmaken van ieder project en iedere ontwikkeling;
- van alleen energieneutraal en circulair ... naar een totale benadering waarin we verschillende (duurzaamheids)opgaven tegelijkertijd meenemen.

■ ENERGIE: DE TOEKOMSTIGE ENERGIEVRAAG EN BIJBEHORENDE INFRASTRUCTUUR BETAALBAAR VERDUURZAMEN

Om in de toekomst alle energie die we zelf verbruiken, duurzaam, veilig en betaalbaar op te wekken, zullen er dingen gaan veranderen: in onze huizen, bedrijven en op onze boerderijen, maar op den duur mogelijk ook in het landschap. Voor de komende jaren zal de focus liggen op alle beschikbare daken bedekken met zonnepanelen

en ons energieverbruik terugdringen door bijvoorbeeld te isoleren en LED-verlichting te plaatsen. Dit omdat het maatregelen zijn die financieel aantrekkelijk zijn en de logische eerste stap om uiteindelijk van het gas af te gaan.

Maar we weten ook: deze opgave vraagt meer dan alleen spouwmuurisolatie en zonnepanelen op de daken van woningen of bedrijven. Het vergt namelijk ook een gedragsverandering, bewustwording en ondernemerschap van ons allen. Bij het (ver) bouwen van onze woningen, onze monumenten, onze bedrijven, onze huisvesting voor bijzondere doelgroepen, onze scholen en bijbehorende vergunningverlening; bij zowel het wonen als het werken, maar ook bij de vele recreatie in ons groen en blauw; en ook bij het organiseren van evenementen en het onderhoud van zowel de openbare ruimte als de eigen leefomgeving.

Wat willen we bereiken?

- Vóór 2025 een besparing van 44 terajoule realiseren in onze woningen wat gelijkstaat aan een gemiddelde besparing van ongeveer 15% van het totale energieverbruik (gas en elektriciteit) in een gemiddelde woning.
- Vóór 2025 een besparing van 59 terajoule realiseren bij onze agrariërs en 19 terajoule minder energie verbruiken in onze

Foto: E. van Kampen

- kantoren, sportkantines, scholen en op het gemeentehuis.
- Vóór 2025 liggen er minimaal gemiddeld 6 zonnepanelen op iedere woning in Kaag en Braassem.
 - Vóór 2025 wekken onze agrariërs minimaal 61 terajoule duurzame energie op (= 76.250 zonnepanelen) en is de commerciële en publieke dienstverlening verantwoordelijk voor een opwek van 19,6 terajoule (= 24.500 zonnepanelen).

Naast deze doelstellingen voor de komende periode is het ook verstandig om verder te kijken, naar een toekomst waarin we al onze energie zelf, lokaal en duurzaam opwekken. In het gesprek met elkaar over die toekomst, gaan we het hebben over grootschalige opwek van energie. Wellicht via zonneweiden/zonthermie (warmte uit zonnepanelen), windturbines en mogelijk ook warmte door aquathermie (zoals oppervlaktewater, afvalwater en drinkwater), uit de grond of restwarmte van bedrijven die veel energie nodig hebben. Dit kan wel alleen als we toestemming van de provincie Zuid-Holland krijgen. Komt die er niet, zoals nu gedeeltelijk het geval is, dan zijn de opties voor grootschalige opwek zeer beperkt en is de doelstelling een energieneutraal Kaag en Braassem niet langer realistisch. Te meer omdat we biomassa(centrales) niet als duurzame energie/opwek beschouwen en andere oplossingen, zoals kernenergie, niet

toegepast kunnen worden voor 2030. Ondanks dit houden we de technologische vooruitgang nauwlettend in de gaten.

Wat naast energiebesparing en de daken benutten sowieso moet gebeuren, is een verzwaring van het elektriciteitsnet vanwege onze (toekomstige) zonnepanelen, elektrische auto's en onze warmtepompen. Hiervoor moet ruimte komen. Niet alleen boven de grond, maar ook onder de grond waar er niet zoveel ruimte is als men in eerste instantie zou denken. Er lopen namelijk nu al veel gas- en waterleidingen, elektriciteitskabels, rioleringsbuizen en kabels van telecomunicatiebedrijven. Daarvan zullen er mogelijk een aantal gaan verdwijnen, maar er zullen er meer voor terugkomen. En daar komt nog eens bij dat niet alle ondergrond in Kaag en Braassem even geschikt is voor de infrastructuur van de toekomst. Daarom hebben we slimme en innovatieve oplossingen nodig.

Regionaal en lokaal

Bovenstaande vraagstukken spelen niet alleen in Kaag en Braassem, maar overstijgen (deels) ook gemeentegrens. We maken deel uit van een regio, zoals Holland Rijnland en Hart van Holland. Daar zijn we al geruime tijd bezig deze grote opgaven te bespreken en na te denken hoe we elkaar in de regio kunnen helpen in plaats van in de weg zitten.

Foto: R. van de Meer

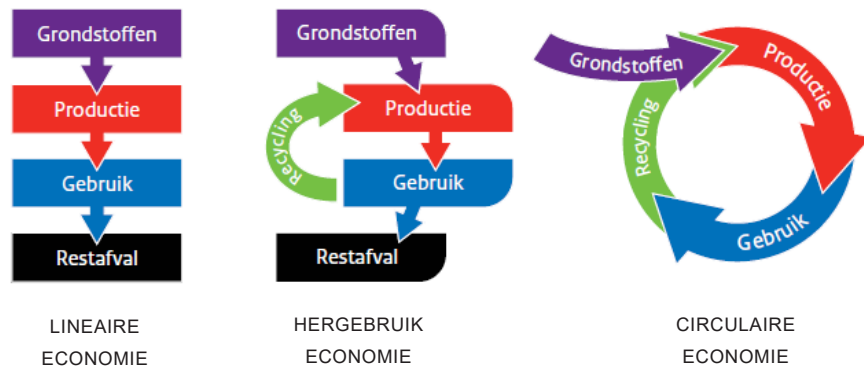
Een goed voorbeeld hiervan is de regionale energiestrategie (RES) waarin de gemeente, met andere gemeenten uit de regio, samen kijkt naar oplossingen voor onze energievraag. In deze samenwerking, waarbij ook de provincie is aangesloten, kijken we naar het grotere plaatje: hoe en waar we onze stroom grootschalig duurzaam zouden kunnen gaan opwekken, maken we een inschatting hoe zwaar het elektriciteitsnetwerk zal worden belast en onderzoeken we of er eventueel regionale warmtenetten interessant zijn.

Vanzelfsprekend wordt deze strategie ook lokaal uitgewerkt en gaan we daar met elkaar over in gesprek. Op het gemeentehuis, in de dorpen en wijken, met de agrariërs, het hoogheemraadschap en de andere ondernemers. Om te bekijken waar en hoe we op een slimme, verstandige en betaalbare manier op den duur kunnen beginnen met het overstappen naar duurzame energiebronnen. Is dat bijvoorbeeld met een individuele oplossing (een eigen warmtepomp) of is het misschien goedkoper om in bepaalde dorpen of wijken een gezamenlijk (collectief) systeem te gaan gebruiken voor de verwarming van onze woningen en andere gebouwen? En zo ja, wat voor een systeem is dat dan? Dit doen we omdat we als gemeente een Warmtevisie moeten opstellen, maar vooral ook om ons goed voor te bereiden op de toekomst. En, belangrijker, omdat

we beseffen dat het overgaan op schone energie landschappelijke en ruimtelijke inpassing vraagt, maatwerk vereist, draagvlak vergt en gedeeld eigenaarschap verlangt. De Warmtevisie, waarin wordt onderzocht in welke dorpen en wijken we eventueel voor 2030 op een verstandige manier van het gas af kunnen, wordt het komende jaar opgesteld. Het doel is om deze visie in de toekomst een vast onderdeel te laten zijn van de omgevingsvisie.

■ GRONDSTOFFEN: HET OP DEN DUUR REALISEREN VAN EEN KRINGLOOPECONOMIE

De rijksoverheid wil dat we in 2050 een circulaire economie hebben. Een circulaire economie is een gesloten kringlooeconomie waarin er geen afval bestaat. Het is ook een economie waarin we alleen nog maar herbruikbare en duurzaam geproduceerde grondstoffen gebruiken. Een belangrijke tussenstap om dat doel te halen, is het streven vijftig procent minder primaire grondstoffen (mineralen, metalen en fossiel) te gebruiken in 2030. De overgang van onze huidige economie naar een circulaire economie wordt hieronder schematisch weergegeven.

Het is nu nog niet geheel duidelijk wat deze nationale doelstellingen voor Kaag en Braassem precies inhouden. Wat we wel weten, is dat we in de toekomst zuiniger, slimmer en efficiënter om moeten gaan met materialen en grondstoffen.

Dit betekent dat:

- we in onze woningen, het gemeentehuis en onze (sport) verenigingen efficiënter gebruik moeten maken van grondstoffen (o.a. het delen van producten en diensten), zodat er minder grondstoffen nodig zijn;
- wanneer we nieuwe grondstoffen en materialen gebruiken, voor bijvoorbeeld het bouwen van een school of van een nieuwe woning, dit duurzaam geproduceerde, hernieuwbare (onuitputtelijke) en algemeen beschikbare grondstoffen zijn;
- onze ondernemers en agrariërs tegelijkertijd gaan nadenken over en bouwen aan een circulaire bedrijfsvoering en een productieproces waarin, op den duur, geen afval meer ontstaat.

Hoe we dat verstandig en betaalbaar gaan doen, daar willen we ons met elkaar de komende jaren op gaan richten. Want ondanks dat er al een aantal creatieve en intelligente oplossingen zichtbaar zijn voor deze opgave, staan we als Kaag en Braassem, maar ook als Nederland en wereldwijd gezien, pas aan het begin van de gewenste omslag. Duidelijk is wel dat we allemaal, in onze woningen, in onze bedrijven, op het gemeentehuis en op onze agrarische erven, de schouders onder deze overgang moeten zetten.

Wat willen we bereiken?

- De komende jaren willen we ons huishoudelijk restafval blijven verminderen:
vóór 2025 willen we nog maximaal 30 kilo restafval per inwoner per jaar produceren;
vóór 2025 willen we zoveel mogelijk grondstoffen uit het restafval halen.
- Inzicht krijgen en verbeteringen realiseren in de afvalstromen en het gebruik van materialen binnen het gemeentehuis en op de gemeentewerf.
- Inzicht krijgen in de bedrijfsmatige afvalstromen en tegelijkertijd de eerste stappen zetten om het afval te verminderen.
- Inzicht krijgen in de productiemethoden en wat er nodig is om over te gaan op een productieproces waarin alleen maar duurzaam geproduceerde, hernieuwbare en algemeen beschikbare grondstoffen worden gebruikt.

■ SPECIFIEKE UITGANGSPUNTEN

- Als gemeente stimuleren we duurzaamheidsinitiatieven die ontstaan door de inwoners in de wijken en dorpen.
- De gemeente zal daar waar nodig sturen op een dorpsgerichte aanpak, waardoor de aanpak van opgaven als de energietransitie en het realiseren van een kringlooeconomie, per dorp en per initiatief kunnen verschillen.
- Als gemeente gaan we, mede ook op basis van de uitkomsten van het inwonerspanel, uit van een breed gedragen verantwoordelijkheid bij de aanpak van de duurzaamheidsopgaven. We zoeken daarom, wanneer dit wenselijk is, verbinding tussen inwoners, het bedrijfsleven, de agrariërs in een dorp en eventuele andere overheidsinstanties.

3

Natuur, water en lucht in Kaag en Braassem

23

Groen en blauw is overal aanwezig in Kaag en Braassem: de weilanden met de vele sloten, de wuivende rietkragen langs de Kagerplassen en het Braassemermeer. Het veenweide gebied is van oudsher een uniek deel van het Groene Hart waar uitzonderlijke planten en dieren voorkomen. Maar dit staat onder druk: onze veenweidegebieden waren de kraamkamer van verschillende soorten weidevogels maar soorten als de kievit en de grutto worden ook hier steeds zeldzamer, andere soorten komen al niet meer voor. Typische planten in ons gebied zoals dotterbloem, echte koekoeksbloem, kattenstaart en rietorchis zien we steeds minder langs de slootkanten en ook de weilanden bevatten weinig kruiden als klaver en boterbloem. Ook het akkerbouwgebied kan bijdragen aan onze biodiversiteit: het biedt in potentie ruimte aan de veldleeuwerik en de patrijs, maar dit betekent wel dat we ons ook voor deze soorten moeten willen inzetten op behoud want ze worden nauwelijks meer waargenomen. Onze oevers met het vele riet herbergen diverse plantensoorten, bieden nestgelegenheid voor verschillende rietzangers en zijn een beschutte leefomgeving voor ontelbare insecten. Gezonde poldersloten zijn belangrijk voor vissen en amfibieën. Ook helpen de karakteristieke sloten bij het verwerken van al het regenwater: ze zorgen ervoor dat we minder overlast hebben tijdens een heftige onweersbui. Een natuurlijke leefomgeving waarin het groen en blauw ecologisch gezond en in evenwicht is, is niet alleen goed voor planten en dieren. Het is ook goed voor ons als mens: het geeft ontspanning en vermindert stress, stimuleert bewegen en het versterkt onze veiligheid doordat we in de toekomst beter om kunnen gaan met extremer weer.

We zijn trots op het landschap in onze gemeente, maar we moeten er ook met het oog op de toekomst zuiniger op zijn. Trots en zuinig zijn we ook op onze agrariërs die grotendeels verantwoordelijk zijn voor het huidige polderlandschap waar zoveel inwoners van genieten, waardoor dagjesmensen ons graag komen bezoeken. En juist omdat we trots en zuinig willen blijven op onze agrariërs en ons landschap, liggen hier verschillende uitdagingen op ons te wachten: het tegengaan van de verdere afname van dier- en plantensoorten, soorten terugbrengen in ons landschap, een dalende bodem die aandacht vraagt, een omgeving die zo ingericht moet worden dat het om kan gaan met extreem weer.

ACHTERGROND

Het groen en blauw in Kaag en Braassem is belangrijk maar staat tegelijkertijd ook onder druk

De inwoners van Kaag en Braassem hechten waarde aan de landelijke leefomgeving met de polders en het vele water. Zo blijkt onder meer dat:

- 87% van de respondenten van het inwonerspanel stelt dat zij natuur, zowel binnen als buiten de dorpskern, belangrijk vinden;
- 77% van de respondenten aangeeft dat koeien in de polder natuur is;
- 70% van de respondenten vindt dat de groene openbare ruimte best wat rommeliger mag wanneer dit goed is voor de natuur;
- 21% van de respondenten vindt dat duurzaamheid te maken heeft met ons milieu, de natuur, klimaat en de bescherming ervan en 73% laat weten dat iedereen hier een bijdrage aan zou moeten leveren.

Ondanks de waarde die wordt gehecht aan het groen en blauw, zijn er uiteenlopende ontwikkelingen die een gezonde, robuuste en duurzame leefomgeving onder druk zetten:

- Net als in de rest van de wereld is er ook in Nederland een afname van verschillende soorten flora (planten) en fauna (dieren). Een afname van wel 85% van de oorspronkelijke staat, dit ligt een stuk hoger dan in Europa (50%) en zelfs wereldwijd (70%);
- 53% van de respondenten van het inwonerspanel geeft aan last te hebben (van de gevolgen) van bodemdaling. Meer dan 40% van het totale landoppervlak van de gemeente Kaag en Braassem is gevoelig voor veenoxidatie, en dus voor

bodemdaling, waardoor er plekken zijn waar de bodem in totaal met circa 60 centimeter zal dalen in de komende 30 jaar;

- Er zijn verschillende andere opgaven die ruimte nodig hebben zoals woningbouw, bedrijvigheid en mobiliteit.

Naast deze ontwikkelingen zien we ook dat Kaag en Braassem aantrekkelijk is voor recreanten die wandelend, zwemmend, met de fiets of op de boot genieten van het water en de molens. Samen met de landbouw, die de Hollandse polders gebruikt voor het produceren van het eten dat dagelijks op ons bord verschijnt, hebben deze twee sectoren een relatief grote en directe invloed op de natuurlijke leefomgeving in Kaag en Braassem.

In dit hoofdstuk richten we ons op vier opgaven/uitdagingen in het groen en het blauw. Het is waarschijnlijk dat deze vier opgaven in de (nabije) toekomst belangrijker worden wanneer we in Kaag en Braassem willen blijven wonen en werken.

Deze vier opgaven zijn:

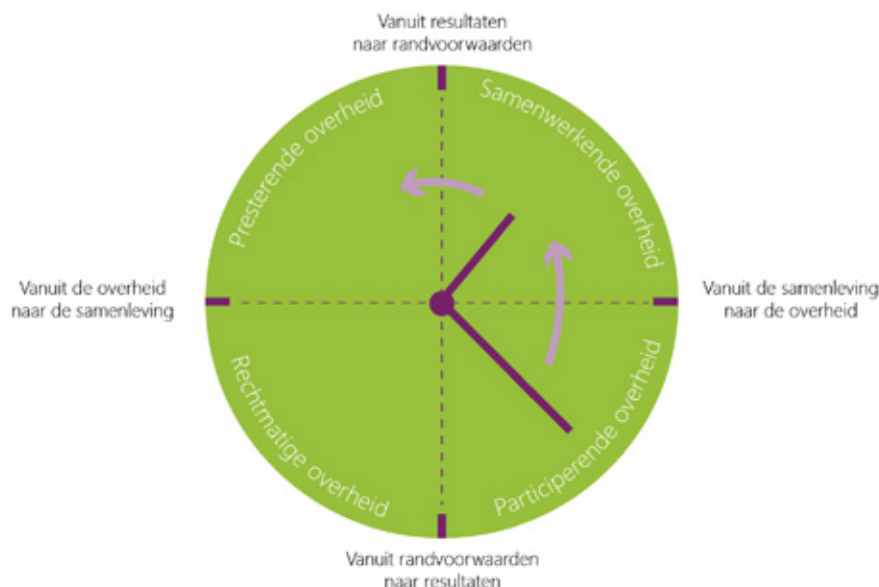
- de resterende biodiversiteit in Kaag en Braassem behouden en werken aan herstel;
- bodemdaling, al dan niet door veenoxidatie, en haar nadelige gevolgen zoveel mogelijk tegengaan dan wel benutten;
- de veiligheid van het grondwater en de kwaliteit van de bodem waarborgen;
- ervoor zorgen dat Kaag en Braassem in de toekomst goed om kan gaan met extreme regenval, droogte en hittestress (klimaatadaptatie).

■ ROL GEMEENTE KAAG EN BRAASSEM

Veel van het groen is van de agrariërs en in mindere mate van inwoners en andere organisaties. Verder zorgt het hoogheemraadschap van Rijnland voor een groot deel van het blauw. Dit betekent vooral dat we, om de uitdagingen in het groen en blauw op te pakken, moeten samenwerken. De gemeente ziet dan ook de volgende rollen voor zichzelf weggelegd bij de opgaven rondom biodiversiteit, klimaatadaptatie en bodemdaling:

- De gemeente moet het eigen vastgoed klimaatadaptief maken (presterende rol).
- Bodemdaling is een opgave waar de gemeente voornamelijk een participerende en samenwerkende rol voor zichzelf ziet weggelegd. Dit omdat deze opgaven (regionale) afstemming en samenwerking vragen met voornamelijk onze agrariërs en het hoogheemraadschap Rijnland: een groot deel van het bodemdalingsgebied en omliggend water is van hen en zij hebben hier dus ook dagelijks mee te maken.
- Het behoud en herstel van de biodiversiteit is een opgave waar de gemeente een tweeledige rol voorziet, enerzijds vormen onze bermen een groot areaal waar we met beheer de biodiversiteit kunnen stimuleren hierbij is een presterende rol voor de hand liggend. Maar er is ook een participerende en samenwerkende rol omdat deze opgaven (regionale) afstemming en samenwerking vragen met voornamelijk onze agrariërs en het hoogheemraadschap Rijnland, want een groot deel van het gebied en omliggend water is van hen en zij zijn verantwoordelijke voor het dagelijkse beheer.
- Ruim 51% van de respondenten in het inwonerspanel geeft aan bereid te zijn om, al dan niet samen met anderen, het openbaar groen te onderhouden. Er is een samenwerkende en

participerende rol voor de gemeente om samen de openbare ruimte in te richten en te onderhouden op plekken waar initiatief, draagvlak en energie ontstaat.

■ GEWENSTE BEWEGING

- van één oplossing voor de gehele gemeente ... naar meerdere oplossingen per wijk, per buurt, per dorp die de biodiversiteit herstellen, behouden en versterken;
- van het alleen willen tegengaan van de nadelige gevolgen van bodemdaling ... naar het meervoudig gebruikmaken of benutten van de maatregelen die worden genomen om de gevolgen van bodemdaling/veenoxidatie tegen te gaan;
- van het aanpakken van iedere opgave afzonderlijk ... naar het zoveel mogelijk bedenken en toepassen van oplossingen die meerdere opgaven tegelijkertijd het hoofd bieden.

■ BIODIVERSITEIT BEHOUDEN EN VERSTERKEN

Biologische diversiteit, of biodiversiteit, verwijst naar het aantal, de verscheidenheid en de veranderlijkheid van alle levende dieren, planten en micro-organismen (o.a. algen en schimmels). Biodiversiteit is belangrijk voor onze leefomgeving. Sterker nog: we zijn er onderdeel van.

Als de biodiversiteit om ons heen afneemt komen natuurlijke processen, waarvan we ons vaak niet eens bewust zijn, vanzelf onder druk te staan. Bestuiving van planten (ook landbouwgewassen), schoon water, een vruchtbare bodem en fluitende vogels zijn namelijk niet vanzelfsprekend. Zonder voldoende biologische diversiteit houdt dit vanzelf op er 'te zijn'. We zien dit nu al in Kaag en Braassem gebeuren: plaagvorming, zoals de eikenprocessierups, ziektes (essentaksterfte) en troebele sloten zijn het directe gevolg van minder biodiversiteit in de buitenruimte. Ook treden deze onwenselijke situaties vaker op en kunnen ze grotere gevolgen hebben. Biodiversiteit is dus niet alleen belangrijk voor productieve landbouw: het verhoogt de (be)leefbaarheid van onze directe omgeving en kan ons onnodige uitgaven besparen.

Gelukkig laten voorbeelden zien dat een ingreep van een individuele boer die met oog voor de natuur werkt, zelfs op kleine en lokale schaal, kan zorgen voor een (plaatselijke) ommekeer. Het is nu nog te vroeg om te weten of we hier een (lokale) ommekeer kunnen realiseren: we weten nog niet goed hoe het ervoor staat en er zijn veel oorzaken die bijdragen aan het hebben van succes of juist niet. Belangrijk is vooral dat de verschillende partijen die werken aan biodiversiteit en waterkwaliteit hetzelfde doel voor ogen hebben. Gerichte samenwerking door agrariërs, het hoogheemraadschap en de gemeente maakt de kans op succes groter dan wanneer we afzonderlijke doelen nastreven.

Zo zijn er in onze gemeente ook meerdere waterlichamen die moeten voldoen aan Europese Richtlijnen: de Kader Richtlijn Water (KRW). In Nederland vertaalt de Rijksoverheid de KRW in landelijke beleidsuitgangspunten, kaders en instrumenten. De KRW beoogt onder meer de bescherming en verbetering van aquatische ecosystemen en duurzaam gebruik van water. Oppervlaktewateren moeten daarom een 'goede ecologische toestand' bereiken. Het hoogheemraadschap alleen kan niet zorgen dat de KRW-doelen worden behaald, ook agrariërs en de gemeente hebben hierin een belangrijke rol.

De achteruitgang van de biodiversiteit is een landelijke trend en daarom zien we het als opgave om de biodiversiteit te versterken óf te vergroten. Dit is een belangrijk verschil. Het *versterken* van de biodiversiteit betekent niet vanzelfsprekend meer verschillende dier- en plantensoorten in een gebied en dus vergroting van de biodiversiteit. Het kan namelijk in de toekomst verstandig blijken om in een aantal landelijke 'groengebieden' gericht te kiezen voor bepaalde icoonsoorten. Dit kunnen unieke, bedreigde of zeldzame dier- en plantensoorten zijn die ons iets vertellen over dat gebied: gaat het goed met de icoonsoort, dan gaat het ook goed met andere soorten in dat gebied. Dan is de kwaliteit van het groen en blauw verbeterd en daarmee wordt de biodiversiteit versterkt.

Het specifiek inzetten op het vergroten van de biodiversiteit houdt in dat er meer verschillende dier- en plantensoorten in een gebied aanwezig gaan zijn. Deze aanpak vraagt maatwerk omdat in sommige wijken en dorpen soorten voorkomen die gebruik maken van oude gebouwen (vleermuizen, mussen en zwaluwen) terwijl dit in andere delen van onze bebouwde omgeving, zoals de Oevers in Roelofarendsveen, duidelijk niet het geval is.

Zo moeten we juist bij nieuwbouw en renovatie rekening houden met soorten die er al zijn maar ook keuzes maken om soorten mogelijkheden te bieden zodat ook nadat de werkzaamheden zijn afgerond er een aantrekkelijk leefmilieu is gerealiseerd. De kennis is er, we moeten het alleen nu en in de toekomst bij bestaande dorpskernen, nieuwbouwwijken, bedrijventerreinen en waterwegen toepassen. Concreet zou dit onder andere kunnen betekenen: natuur inclusief bouwen, meer ruimte voor (inheemse) bomen en planten zodat zij meer insecten en vogels aantrekken. Ook een focus op het realiseren van groene verbindingzones waardoor diersoorten zich eenvoudiger kunnen verplaatsen is een kansrijke maatregel. Niet alleen dieren profiteren hier van, ook de mens kan groene zones gebruiken om te wandelen, fietsen en tot rust te komen.

Het verzamelen van de aanwezige informatie over de huidige soortenrijkdom in Kaag en Braassem is hierbij wel de eerste, noodzakelijke stap. Want aan de hand van deze gegevens, die we mogelijk ook zelf moeten gaan verzamelen en bijhouden, is het mogelijk om de voortgang en het effect van de genomen maatregelen te monitoren. Zijn er positieve of negatieve trends dan kunnen we inhoudelijk motiveren hoe het gaat met onze biodiversiteit en kan worden bepaald welke maatregelen nodig zijn om achteruitgang te keren.

De agrarische sector en biodiversiteit

De agrariërs zijn beeldbepalend in Kaag en Braassem en hebben een grote invloed op veel uitdagingen van vandaag en morgen. Zo ook bij de opgave rondom biodiversiteit want er liggen grote kansen om in ons buitengebied de biodiversiteit te versterken en te verhogen. Vandaar dat we met elkaar in gesprek zullen gaan. Hoe kunnen agrariërs een goede boterham verdienen met hun polders, terwijl zij tegelijkertijd

een belangrijke bijdrage leveren aan bijvoorbeeld het verbeteren van de waterkwaliteit en de bescherming van plant- en diersoorten die het zwaar hebben zoals weidevogels? Betekent dit dan ook dat alles anders moet? Nee niet alles, maar doorgaan met de huidige werkwijze met kennis van vandaag kan niet. Met maatwerk, zoals bijvoorbeeld alternatieve gewassen als natte teelt, door bewuste keuzes in het maairegime en het benutten van reststroken landbouwgebied, kunnen diersoorten zich handhaven. Het inzaaien van kopakkers, en een strook gewas laten overstaan voor vogels en zoogdieren kunnen, ondanks dat het kleine stroken zijn, dienen als steppingstones door onze gemeente waardoor ze bijdragen aan instandhouding en verspreiding van soorten.

Wat willen we bereiken?

- Het versterken van de biodiversiteit (in met name het buitengebied).
- Het vergroten van de biodiversiteit (in met name de bebouwde omgeving).
- Het verbeteren van de waterkwaliteit en het voldoen aan de KRW.

Foto: M. van der Zwaan

■ OMGAAN MET BODEMDALING

Een groot deel van Kaag en Braassem, circa 40% van het landoppervlak, bestaat uit veengrond. Deze grondsoort is gevoelig door bodemdaling die op twee manieren kan ontstaan:

- Bodemdaling door veenoxidatie in het veenweidegebied. Wanneer veengronden worden ontwaterd en in contact komen met zuurstof, breken ze af en lost de veen als het ware op. Hierdoor zakken veel polders in ons veenweidegebied. Sinds kort is ook duidelijk dat deze vorm van bodemdaling niet alleen zorgt voor een lager maaiveld. Het zorgt er ook voor dat enorme hoeveelheden broeikasgassen worden uitgestoten. Bodemdaling door veenoxidatie draagt daarmee bij aan de opwarming van de aarde.
- Belasting van de veengrond met zwaarder ophoogmateriaal zoals zand, beton of asfalt. Deze vorm van bodemdaling is vooral terug te zien in gebieden waar gebouwd wordt: de bebouwde kom en bij wegen. Deze vorm van bodemdaling kan (plaatselijk) oplopen tot centimeters per jaar en heeft grote gevolgen: wegen verzakken, rioleringsbuizen breken af, er ontstaat wateroverlast of hinder en er kan paalrot optreden in houten funderingen.

De veenweidegebieden zijn van economisch belang voor Kaag en Braassem omdat een groot deel van de agrariërs er hun inkomen op verdient. Met name de melkveehouders en de daarvan afgeleide kaasmakerijen zijn afhankelijk van de groene polders. Een continue kunstmatige verlaging van het grondwaterpeil, wat tot op heden vooral wordt toegepast, lijkt op lange termijn niet houdbaar en staat daarom dan ook ter discussie.

Dit maakt bodemdaling in het veenweidegebied een uitdaging voor de toekomst waarin we voornamelijk met de agrariërs moeten zoeken naar innovatieve oplossingen en nieuwe kansen en verdienmodellen. Hiervoor moet ruimte komen. Ook omdat agrariërs, wanneer ze bodemdaling door veenoxidatie kunnen tegengaan, een enorme bijdrage kunnen leveren aan de vermindering van de Nederlandse uitstoot van broeikasgassen.

De opgave is dus groot, maar de kansen en mogelijkheden zijn ook groot. Eenvoudige oplossingen zijn er echter niet. De mogelijkheden om veenoxidatie en bodemdaling te beperken zijn uiteenlopend en hangen sterk af van het gebruik van het land. Zo zou een andere bedrijfsvoering die hogere waterpeilen mogelijk maakt en agrariërs tegelijkertijd, via een alternatief verdienmodel, een goede boterham oplevert, een mogelijke oplossing kunnen zijn. Drijvend bouwen om zo de belasting op de bodem te verminderen is een andere. Het is duidelijk dat het veenweidegebied een gebied is vol details, gemaakt door eeuwenlange interactie tussen mens, water en bodem en dat hierdoor gebiedskennis van wezenlijk belang is bij het vinden van de oplossing. Wat betreft de bodemdaling die ontstaat vanwege belasting: ook daar zullen de oplossingen uit innovatie moeten komen. Het heeft geen zin door te gaan met het opnieuw opbrengen van de bodem met zwaarder ophoogmateriaal om de opgetreden bodemdaling te compenseren. Licht maar sterk of drijvend bouwen, om zo de belasting op de bodem te verminderen, kan het begin van een interessante oplossing zijn. Wat we zeker weten is dat we samen aan de slag moeten. Met de agrariërs maar ook met vrijwel alle overheden die bij bodemdaling en veenoxidatie betrokken zijn, zoals het hoogheemraadschap Rijnland, de provincie Zuid-Holland en de Omgevingsdienst West-Holland.

Lokale verzilting

Verzilting, wat samen kan hangen met bodemdaling en veenoxidatie, is een regionaal probleem en speelt in onze gemeente (vooral nog) op de achtergrond. Oppervlaktewater en kwel (grondwater dat onder druk uit de bodem komt) fungeren als buffer tegen zout water. Door bemaling, bodemdaling en stijging van de zeewaterspiegel hebben we wel te maken met lokale verzilting en neemt het risico op verzilting binnen Kaag en Braassem toe. Dit heeft uiteindelijk ook invloed op het (duurzaam) bodemgebruik en de biodiversiteit. Hoewel het nog geen groot probleem is, is het wel wenselijk onderzoek te doen naar de ernst en mogelijke maatregelen die nodig zijn om effecten van verzilting van oppervlakte- en grondwater tegen te gaan op de lange termijn. Net als bij bodemdaling zijn hier veel andere overheidsinstanties bij betrokken.

Wat willen we bereiken?

- De leef- en werkomgeving van Kaag en Braassem samen met de agrariërs en andere betrokkenen zo inrichten dat we:
 - o met de nadelige gevolgen van bodemdaling en veenoxidatie kunnen omgaan;
 - o of de nadelige gevolgen kunnen benutten voor het oplossen van andere opgaven en uitdagingen.

■ DE VEILIGHEID VAN HET GRONDWATER EN DE KWALITEIT VAN DE BODEM WAARBORGEN

De bodem, de ondergrond, het grondwater en het water in onze sloten, gangen en plassen, allemaal zijn ze nauw met elkaar verbonden en reageren ze op elkaar. Met opgaven als bodemdaling, de energietransitie, het omgaan met extremer weer en het versterken van de biodiversiteit, is het belangrijk om verstandig om te gaan met onze bodem en ons water. Helemaal omdat het 'trage systemen' zijn die lang nodig hebben om te herstellen. Daardoor kunnen beslissingen van nu grote gevolgen hebben voor bijvoorbeeld ons grond- en drinkwater in de komende decennia. Het water komt in alle facetten van de fysieke leefomgeving voor. We leven en wonen ermee samen, verbouwen ons voedsel ermee, en gebruiken het om te douchen en om er op te varen. Water is zichtbaar aanwezig en lijkt vanzelfsprekend, maar dat is het niet. De ontwikkelingen en veranderingen in het klimaat hebben impact op het gebied. Klimaatverandering en de verschillende opgaven in deze regio zijn een enorme uitdaging waar verschillende overheden, bedrijfsleven en inwoners gezamenlijk aan moeten werken.

Duurzaam gebruik van de bodem, ondergrond en water is daarom nodig voor een gezonde en veilige leefomgeving waarin onze inwoners kunnen blijven wonen en leven; waarin onze agrariërs en andere bedrijven kunnen blijven werken; waarin de toeristen kunnen blijven recreëren. En dit zal een uitdaging worden, omdat we de Zuid-Hollandse bodem en wateren steeds intensiever gebruiken. Goede bodemkwaliteit, voldoende vruchtbaarheid, veilig drinkwater en de mogelijkheden om water vast te houden, zullen, wanneer we niets doen, niet langer vanzelfsprekend zijn.

Om in toekomst in onze behoefte naar drinkwater, voedsel, gezondheid, energie en recreatie te kunnen voorzien, zullen we in bepaalde gebieden keuzes moeten maken in de bodem, de ondergrond en in het gebruik van water. Voorkeur daarin hebben keuzes die het mogelijk maken om verschillende functies in de ondergrond te combineren of keuzes die ervoor zorgen dat meerdere opgaven tegelijkertijd aangepakt worden.

Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om het bufferen van overtollig water (klimaatadaptatie) te combineren met het versterken van de biodiversiteit, het opwekken van energie en het tegengaan van bodemdaling en veenoxidatie.

Wat willen we bereiken?

- Het vergroten en verbeteren van de veiligheid van onze leefomgeving, van ons grondwater en dat van onze bodem.
- Innovatief en duurzaam bodemgebruik.
- Het realiseren van een zo goed mogelijke bodem- en waterkwaliteit.

■ EEN KLIMAATADAPTIEF KAAG EN BRAASSEM

We merken het steeds vaker: periodes van lange droogte, zeer warme zomers en regenbuien met enorme hoeveelheden water in een zeer korte tijd. Het klimaat verandert en dit heeft gevolgen: wateroverlast, het warmer worden van de gebouwde omgeving en een versnelde bodemdaling. Het opvangen en/of beperken van deze gevolgen noemen we: klimaatadaptatie.

In Kaag en Braassem treffen we nu al maatregelen om in de toekomst beter om te kunnen gaan met extremer weer en klimaatadaptief te zijn. Zo worden riool- en regenwater bij projecten inmiddels van elkaar gescheiden en krijgen nieuwe rioolbuizen een grotere diameter zodat ze als tijdelijke buffer/opvang kunnen dienen. Ook koppelen we, tijdens het onderhoud aan de wegen en de riolering, bij zoveel mogelijk mensen de afvoer van hemelwater af. Dat betekent dat regen die op onze daken valt, niet langer wordt afgevoerd door de rioleringsbuizen, maar de kans krijgt om in de grond te trekken. Ook leggen we nieuwe wegen en trottoirs slim neer zodat het regenwater uit zichzelf naar een nabijgelegen berm of plantsoen kan stromen. Hoewel we met deze maatregelen de meeste neerslag, hitte en droogte van nu het hoofd kunnen bieden, is dit geen zekerheid voor de toekomst. De verwachting is dat het weer in Nederland, en dus ook in Kaag en Braassem extremer wordt, waardoor er meer (stevige) maatregelen noodzakelijk zijn. Maatregelen waardoor we meer water voor een tijdelijke periode kunnen opslaan. Dit wordt een uitdaging, want we wonen en werken in bodemdalingsgevoelig gebied waar het grondwaterpeil al relatief hoog staat. Hierdoor kunnen we niet simpelweg al het regenwater in de sloten laten lopen omdat die al snel vol zullen zitten. Dit vraagt om maatregelen van de gemeente in het groen, op de wegen, trottoirs, fietspaden, parkeerplaatsen en in de openbare ruimte waar we spelen en bewegen. Maar ook van inwoners in hun tuinen en op de daken. Van ondernemers op en om de bedrijfspanden, van agrariërs in de polders en van projectontwikkelaars bij nieuwbouw. Wanneer we dat doen, voorkomen we veel van de wateroverlast en stress door hitte en bijbehorende schade, en vergroten we de veiligheid van onze leefomgeving.

Er is een rode draad te zien als het gaat om het in stand houden en verbeteren van het groen en blauw in Kaag en Braassem. Net als bij het versterken van de biodiversiteit en het tegengaan van bodemdaling, vraagt ook het klimaatadaptief maken van onze gemeente een gezamenlijke inspanning van inwoners, agrariërs en andere bedrijven en de verschillende overheidsinstanties.

Opvang van regenwater en tegelijkertijd koelen

Gelukkig geeft een deel van onze inwoners aan open te staan voor dit soort maatregelen. Circa 90% van de respondenten van het inwonerspanel laat weten bereid te zijn om regenwater te gebruiken voor het doorspoelen van de wc. Het verminderen van het aandeel tegels en verharding in de voor- en achtertuin en daarvoor in de plaats planten, struiken en bloemen plaatsen is nog zo'n maatregel die zoden aan de dijk zet (55% van de respondenten van het inwonerspanel is bereid deze stap te zetten). Net als het eerdergenoemde afkoppelen en het opvangen van regenwater in een regenton.

Verder is het mogelijk om zoveel mogelijk groene daken (sedum - natuurlijke begroeiing) toe te passen. Hierdoor vang je niet alleen water op en houd je het langer vast, het heeft ook een verkoelend effect. Zowel binnen als buiten. Deze effecten gelden overigens voor vrijwel al het groen en in het bijzonder bomen: niet alleen doordat ze overdag voor schaduw zorgen maar ook omdat ze 's nachts de omgeving koelen. Daar komt nog eens bij dat bomen uitstekend water kunnen vasthouden wanneer ze merken dat dit goed is, zeker wanneer de boom een grote kroon en veel bladeren heeft. Vandaar ook dat bomen een belangrijke functie hebben en zoveel mogelijk behouden moeten worden, helemaal binnen de bebouwde kom waar de gevolgen van extreem weer meestal groter zijn dan daarbuiten.

In het document dat beschrijft hoe de openbare ruimte ingericht moet worden, de Leidraad Inrichting van de Openbare Ruimte (LIOR), wordt rekening gehouden met deze waardevolle kwaliteiten van het groen. Zo is er binnen de gemeente de afspraak dat bomen die gekapt worden bij nieuwe ontwikkelingen, in gelijke aantallen gecompenseerd terug moeten komen. Hier bovenop komt het verplichte groen, en 'nieuwe' (extra) bomen, die aangelegd of gepoot moeten worden bij bijvoorbeeld nieuwbouw. Dit is noodzakelijk om onze wijken aantrekkelijk en gezond te houden voor de inwoners, en bovendien draagt het stevig bij aan het verbeteren van de biodiversiteit en kunnen we daardoor beter omgaan met het extreme weer van de toekomst.

Wat willen we bereiken?

- Het groen in Kaag en Braassem zoveel mogelijk behouden, vergroten of ontwikkelen zodat het in de toekomst een bijdrage kan leveren aan het omgaan met klimaatverandering.
- De leefomgeving van Kaag en Braassem zo inrichten en onderhouden dat we in de toekomst beter om kunnen gaan met klimaatverandering en extremer weer.

Foto: N. Bartels

■ SPECIFIEKE UITGANGSPUNTEN

- **Een goede, schone en gezonde luchtkwaliteit**

Naast een goede waterkwaliteit en een gezonde bodem, is de luchtkwaliteit van groot belang voor onze inwoners. De verwachting is dat de lucht schoner zal worden doordat meer en meer mensen overgaan op elektrisch rijden. Daar staat tegenover dat misschien meer mensen biomassa (via bijvoorbeeld houtkachels) gaan verstoken, wat de kwaliteit zal aantasten. Luchtkwaliteit wordt dus als een afweging meegenomen bij de ruimtelijke ontwikkelingen.

Kaag en Braassem ligt vlakbij de luchthaven Schiphol. De economische en maatschappelijke belangen zijn groot. De luchthaven heeft een impact op de omgeving en samenleving. De opgave voor de lange termijn is tot een evenwichtige ontwikkeling te komen van luchthaven en omgeving. Belangrijk is om de balans te behouden tussen leefbaarheid voor inwoners en het behoud van het internationale netwerk op Schiphol. Dat houdt in: een gemeente waar onze inwoners goed en gezond kunnen wonen, leven en werken en een economisch sterke en bereikbare luchthaven die in samenhang met de omgeving en met behulp van innovatie kan worden ontwikkeld. Wij streven naar het terugdringen van de hinder die inwoners van Schiphol ervaren.

Dat betekent een betere luchtkwaliteit en minder geluidsoverlast. Wij willen geen uitbreiding van het banenstelsel met een parallelle Kaagbaan en/of andere aanpassingen van het banenstelsel die nadelig uitpakken voor de mensen in Kaag en Braassem. Schiphol mag pas groeien als aantoonbare hinderreductie plaatsvindt. De gemeente is van oordeel dat de grens van het aantal vluchten is bereikt en dat er tot 2023 een 'pas op de plaats' moet worden gemaakt. De gemaakte afspraken met Schiphol moeten eerst nagekomen worden en handhaafbaar worden via een wettelijke verankering. In afwachting hiervan en van het onderzoek naar de herziening van het luchtruim en de Luchtvaartnota is voor verdere uitbreiding op de huidige locatie in ieder geval tot 2023 geen draagvlak.

- **Zo min mogelijk lichthinder**

Lichthinder kan ontstaan doordat er veel kunstmatig licht in de donkere uren zichtbaar is. Dit treedt vaak op bij sportvelden, tuinbouwkassen, (onoverdekte) paardenbakken. Het kan een negatieve invloed hebben op het woongenot van inwoners, en ook op het gedrag van dieren zoals vleermuizen. Vandaar dat ook lichthinder een fenomeen is dat plaats zal krijgen in de afweging bij nieuwe ontwikkelingen.

Foto: A. Kroon

- **Goed omgaan met het water**

Ons water wordt intensief gebruikt. Voor recreatieve vaart, maar ook vanwege de bedrijfsmatige vaart. Bovendien liggen er in sommige delen van Kaag en Braassem verschillende woonarken. Dit legt zijn beslag op ons water en kan, wanneer er onverstandig wordt gehandeld, negatieve gevolgen hebben voor onze waterkwaliteit en de natuur. Daar moeten we dus samen voor waken.

- **Verantwoord gebruik van drones**

We zien steeds vaker drones. Het gebruik ervan wordt populairder, bijvoorbeeld om prachtige foto's te schieten van ons landschap. Maar drones kunnen ook de natuur en het leven van de unieke weidevogels verstoren. Bovendien lopen er vliegroutes van en naar Schiphol over onze gemeente. Het is daarom niet toegestaan om in Kaag en Braassem overal zomaar met een drone te vliegen.

- **Slim en verstandig duurzame energie opwekken**

Het opwekken van duurzame energie (zie hoofdstuk 2) is belangrijk voor een toekomstbestendig Kaag en Braassem. We moeten daarbij wel rekening houden met de natuur bijvoorbeeld bij het eventueel plaatsen van windmolens en zonnepanelen. Windmolens kunnen bijvoorbeeld ook weidevogels en natuurgebieden verstoren.

4

Wonen in Kaag en Braassem

35

Een dak boven je hoofd hebben is één van de basisbehoeften van de mens. Kaag en Braassem is een mooie woongemeente en dat willen we ook blijven. Een gemeente met aantrekkelijke kernen in het Groene Hart, die zich onderscheidt van andere gemeenten door haar unieke ligging en woonmilieus. Maar de druk op de woningmarkt is groot. Bijvoorbeeld door scheefwonen, een stagnerende doorstroming en een gebrek aan betaalbare koop- en huurwoningen; aspecten die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Bovendien vinden we dat alle doelgroepen evenredig aan bod moeten komen op de woningmarkt. Er is dan ook aandacht voor (het realiseren van) een grote mate aan diversiteit in woningtypes om betaalbaar en geschikt wonen mogelijk te kunnen maken. De leefbaarheid van en ruimtelijke kwaliteit in de kernen staan hoog in het vaandel. De focus voor bouwplannen ligt op 'passend in de omgeving'.

ACHTERGROND

Samenstelling gemeente in relatie tot de woningmarkt

Het rapport 'Woningmarktonderzoek Kaag en Braassem' uit augustus 2019 stelt dat er in Kaag en Braassem 11.240 huishoudens zijn en dat de bewoonde woningvoorraad bestaat uit circa 10.840 (zelfstandige) woningen. De volledige woningvoorraad is met bijna 11.300 woningen groter, maar een deel wordt niet bewoond door frictieleegstand (verhuizing, renovatie, etc.) of structurele leegstand. 38% van die huishoudens zijn gezinnen (landelijk 33%), maar mede door de vergrijzing en echtscheidingen kent onze gemeente ook veel eenpersoonshuishoudens. Veel jongeren trekken bovendien weg uit de gemeente. Circa 40% van de sociale huurwoningen wordt bewoond door scheefwoners.

Woningbouwprogramma

Het woningbouwprogramma in Kaag en Braassem is, ook per kern, in lijn met de provinciale bevolkingsprognose. Om voor de juiste doelgroepen te bouwen, zouden volgens het onderzoek de nieuwbouwplannen tot 2025 voor twee derde moeten bestaan uit grondgebonden koop, 11% grondgebonden huur en de rest appartementen met lift of seniorenwoningen/gelijkvloerse woningen. 50% van de respondenten uit het inwonerspanel vindt dat er het meeste behoefte is aan koopwoningen in onze gemeente en dan met name starterswoningen (64%). De andere helft (47%) is van mening dat er meer behoefte is aan huurwoningen, maar ook dan vooral in de categorie starterswoningen (50%).

82% van de respondenten uit het panel is het bovendien (zeer) eens met de stelling dat een starter uit het dorp voorrang moet krijgen voor een woning ten opzichte van iemand van buiten het dorp. Deze cijfers geven aan waar de focus zou moeten zitten en bevestigen onze doelstellingen.

Huisvesting van specifieke doelgroepen

Met ingang van 2021 krijgt de gemeente een nieuwe verantwoordelijkheid voor beschermd wonen en maatschappelijke opvang. Per jaar zijn hiervoor ongeveer vijftien goedkope één- of tweekamerwoningen nodig. Daarnaast zorgt de komst en aanwezigheid van (arbeids)migranten naar onze regio voor een groot huisvestingsvraagstuk.

'Passend in de omgeving' bouwen

Als we het woningtekort op willen lossen, dan moeten er keuzes gemaakt worden zoals:

"inbreiden of uitbreiden?" en 'gaan we de hoogte in?'. Met de stelling 'Om het woningtekort aan te pakken mag er hoger worden gebouwd dan drie lagen' is 50% van de respondenten het (zeer) oneens. Daarentegen is 39% het hiermee (zeer) eens.

We zien voor dit hoofdstuk de volgende opgaven die bovendien niet los van elkaar kunnen worden gezien:

- woningbouwplannen richten op de behoefte;
- doorstroming bevorderen;
- huisvesting voor specifieke/bijzondere doelgroepen realiseren;
- het definiëren van wat passend is in de omgeving.

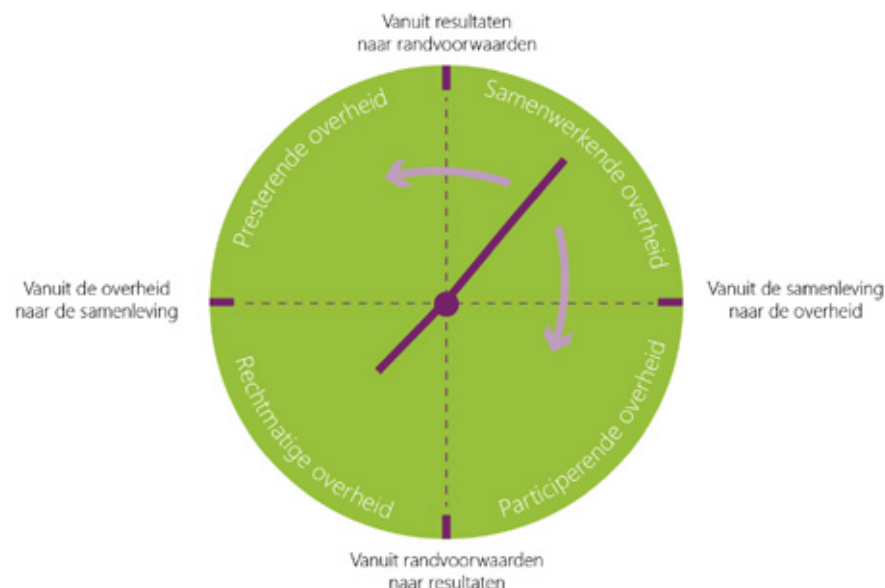

Foto: J. Kret

■ ROL GEMEENTE KAAG EN BRAASSEM

De gemeente heeft de rechtmatige rol om planologische maatregelen (zoals omgevingsvergunningen) vast te stellen, ook na de invoering van de Omgevingswet. Dit biedt rechtszekerheid voor grondeigenaren. Daarnaast hebben we de verantwoordelijkheid om woningen te ontwikkelen voor onze inwoners. Dit doen we in samenwerking met inwoners, ontwikkelaars, woningcorporaties en andere stakeholders. Omdat we weinig grond in eigendom hebben en ervoor gekozen hebben een regiegemeente te zijn, zijn we hier vaak niet leidend in. Wel kunnen we kaders stellen en stimuleren om in gesprek te gaan met ontwikkelaars. In de realisatie van de opgaven bij wonen hebben wij verschillende rollen:

- We voorzien inwoners van de juiste informatie. We geven aan waar behoefte aan is. Daarnaast attenderen wij initiatiefnemers op het beleid dat wij of andere (overheids)partijen hebben vastgesteld (samenwerkende overheid). Hierbij kan gedacht worden aan de eis van 30% sociale woningbouw en de Doelgroepenverordening. Ten slotte sturen we meer op de kwaliteit van ontwikkelingen - zoals de juiste woningtypes voor de beoogde doelgroepen - en niet enkel op kwantiteit.
- We nemen initiatiefaanvragen in behandeling, beoordelen deze en begeleiden inwoners bij het traject dat zij moeten doorlopen (rechtmatige overheid).

■ GEWENSTE BEWEGING

Met de omgevingsvisie zien we voor dit onderwerp de volgende beweging:

- van focus op kwantiteit... naar focus op kwaliteit;
- van algemene regelingen... naar het leveren van maatwerk;
- van meerdere bestemmingsplannen... naar één omgevingsplan.

■ WONINGBOUWPLANNEN RICHTEN OP DE BEHOEFTE

We zoeken een balans tussen bouwen voor 'bovenregionale vraag', 'regionale vraag' en 'de eigen inwoners'. Het woningbouwproject Braassemerland voorziet bijvoorbeeld gedeeltelijk ook in het huisvesten van mensen van buiten onze regio. Nieuwbouwplannen in de kernen zijn vaak bedoeld voor de eigen inwoners en hier zijn nu al verschillende vormen van maatwerk om dit te waarborgen. De ambitie in Kaag en Braassem is: iedereen binnen een redelijke termijn een passende woning op de juiste plek.

In de Regionale Woonagenda van Holland Rijnland en de bijbehorende, meest recente woningbehoefteraming (trendraming) zijn afspraken gemaakt over het toevoegen van woningen aan de woningvoorraad. Elke te bouwen woning wordt afgestemd met Holland Rijnland en met name regio Oost (Alphen aan den Rijn, Nieuwkoop en Kaag en Braassem). Het aantal woningen dat we volgens deze raming nog mogen bouwen in regio Oost is beperkt. We houden dan ook zelf de controle over de algehele woningbouwplanning en sturen daarom meer en meer op de kwaliteit van plannen. Bijvoorbeeld door:

- het toevoegen van een woningtype dat ontbreekt of waar behoefte aan is in de gemeente; bijvoorbeeld zorg-/ seniorenwoningen (levensloopbestendig) en goedkope koop- of (sociale) huurwoningen (Regionale Woonagenda, 2018);
- het zoeken naar een oplossing voor een onwenselijke activiteit; bijvoorbeeld een bedrijf met een hoge milieucategorie en/of binnen een dorpskern;
- het realiseren van ruimtelijke kwaliteitswinst; bijvoorbeeld in het kader van 'ruimte voor ruimte' en/of het slopen van vervallen bebouwing.

We hebben met Holland Rijnland afgesproken om van alle nieuwbouwwoningen die er komen, 30% sociale woningen te realiseren. Als gemeente Kaag en Braassem hebben wij dit gespecificeerd tot 25% sociale huur- en 5% sociale koopwoningen. Die 5% sociale koop is eventueel in te wisselen voor 20% betaalbare koop (tot €250.000). Bij projecten met minder dan twaalf woningen is de eis van 30% sociale woningbouw niet altijd realistisch en bestaat de mogelijkheid om dit percentage af te kopen via een bijdrage in het vereveningsfonds sociale woningbouw. Met dit geld kan het fonds sociale woningbouwprojecten faciliteren door bijvoorbeeld grond te kopen of corporaties te helpen bij een sluitende exploitatie. Het bouwen van huurwoningen gebeurt meestal in samenwerking met de woningcorporaties. De bouwplanning van sociale huurwoningen leggen we daarom vast in prestatieafspraken met die corporaties. Voor sociale woningen geldt de Doelgroepenverordening. Die geeft bijvoorbeeld aan dat de koop- en huurwoningen toegewezen worden aan inwoners uit Kaag en Braassem met een beperkt inkomen en bepaalt dat deze respectievelijk minimaal tien en twintig jaar voor de juiste doelgroep(en) beschikbaar blijven.

We sluiten in principe op voorhand geen enkel woningtype uit, omdat er altijd sprake kan zijn van onvoorziene uitzonderingen, maar we richten ons wel zoveel mogelijk op de behoefte. Zo zien we steeds vaker dat inwoners zelf met een groep opdracht geven voor nieuwbouw: Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO). Ook de levensloopbestendigheid van woningen staat op ons netvlies. Wat betreft woningtypen zijn we wel terughoudend als het gaat om bedrijfswoningen en woonboten. Voor het eerste type geldt dat de noodzakelijkheid en doelmatigheid aangetoond moet worden en dat tweede bedrijfswoningen nagenoeg zijn uitgesloten.

Voor woonboten geldt in principe een uitsterfbeleid, wat betekent dat er geen nieuwe woonarken meer worden toegestaan en de ligplaats over het algemeen verdwijnt zodra een woonboot wordt verplaatst. Als het gaat om tijdelijke woningen dan zou dat in elk gebiedstype mogelijk moeten zijn, mits dit geen belemmeringen oplevert (bijvoorbeeld voor omliggende bedrijven). Vrijkomende locaties in bijvoorbeeld glastuinbouwgebieden zouden waar mogelijk in eerste instantie ingezet moeten worden ten behoeve van woningbouw en pas daarna voor de inpassing van groen of duurzame energieopwekking.

■ DOORSTROMING BEVORDEREN

Op dit moment zit de woningmarkt in onze gemeente vast. Ouderen blijven langer in een grote woning wonen, omdat een kleinere woning niet beschikbaar is of omdat de huurlasten van de nieuwe woning te hoog zijn. Starters kunnen (vervolgens) niet of nauwelijks een woning kopen en worstelen zodoende ook met de betaalbaarheid van woningen. Deze doelgroep blijft daarom ook langer in een sociale (huur)woning zitten dan gewenst. In theorie is binnen Kaag en Braassem het aandeel sociale woningen in evenwicht met het aandeel huishoudens dat hier qua inkomen op aangewezen is. Echter, feitelijk wonen er in ongeveer 40% van de sociale huurwoningen huishoudens die inmiddels een inkomen hebben boven de inkomensgrens voor een sociale huurwoning. Deze huishoudens noemen we ook wel 'scheefwoners'. Het is zaak dit scheefwonen te beperken.

Een manier om doorstroming op de woningmarkt te stimuleren en bovendien starters en spoedzoekers van woonruimte te kunnen voorzien, is om op korte termijn de juiste woningtypes te realiseren. Een dergelijk woningtype zou lage middenhuur (±€800,-) kunnen zijn (Woningmarktonderzoek Kaag en Braassem, 2019), maar hiervoor zijn we afhankelijk van projectontwikkelaars en corporaties. Dit alleen zal ook niet voldoende zijn, omdat inwoners niet gedwongen kunnen worden te verhuizen. Er zijn dan ook andere instrumenten nodig om de doorstroming te bevorderen, zoals het invoeren van een standaard inkomenstoets.

■ HUISVESTING VOOR SPECIFIEKE/BIJZONDERE DOELGROEPEN REALISEREN

Wij krijgen als gemeente steeds meer verantwoordelijkheden en hebben zodoende te maken met verschillende huisvestingsvraagstukken. Bijvoorbeeld arbeidsmigranten die zich hier – al dan niet tijdelijk (seizoenarbeiders) – willen vestigen, maar op dit moment aangewezen zijn op de reguliere woningmarkt. Onze ondernemers kunnen niet zonder deze arbeidsmigranten en wij zetten ons dan ook in voor de realisatie van goede, veilige en menswaardige huisvesting van arbeidsmigranten in de gemeente. In 2018 is hiervoor de 'Beleidsregel huisvesting arbeidsmigranten' opgesteld. Deze beleidsregel is van toepassing op de logiesgewijze huisvesting van arbeidsmigranten op locaties binnen de verschillende gebiedstypen van de gemeente.

Foto: J. Kret

Naast deze specifieke doelgroep, onderscheiden we ook vijf zogeheten 'bijzondere doelgroepen':

1. **De uitstroom vanuit intramurale zorg.** Met ingang van 2021 krijgen gemeenten een nieuwe verantwoordelijkheid voor beschermd wonen en maatschappelijke opvang. Met de hervorming van de zorg gaan steeds meer mensen zelfstandig wonen, ook mensen met psychische problemen. Zij gaan steeds meer zelfstandig of geclusterd wonen met ambulante begeleiding in plaats van in intramurale voorzieningen. Daarmee is er dus ook minder behoefte aan grote, dure zorginstellingen.
2. **Mensen die voor veel overlast zorgen in hun woonomgeving** en dus beter in een prikkelarme omgeving kunnen wonen. Daarbij denken we aan geschikte woonlocaties in zogeheten 'skaeve huse', vaak in de vorm van een containerwoning.
3. **De 'tussen wal en schip groep'.** Er bestaat een groep inwoners die niet in aanmerking komt voor de huidige urgentieregeling of contingent-woningen. Voor deze groep wordt gezocht naar een flexibel aanbod om hen te voorzien van een woning.
4. **Wonen mogelijk maken bij dakloosheid.** Deze maatschappelijke opvang vraagt eveneens om passende, flexibele woonvormen.
5. **Statushouders.** Er is een landelijke regeling die voorziet in de huisvesting van statushouders binnen de gemeente.

Wat willen we bereiken?

Deze alinea betreft een samenvatting van hetgeen we willen bereiken voor bovenstaande drie opgaven tezamen.

- Passend aanbod bieden voor al onze inwoners, jong en oud, met en zonder beperking en statushouders, zodat zij in Kaag en Braassem kunnen blijven wonen, of binnen een redelijke termijn een woning vinden. Voor hen is voldoende woonruimte aanwezig, die past bij hun levensfase, inkomen en mogelijke

ondersteuningsvraag. Daarom zetten we in op:

- o het bouwen van betaalbare woningen voor ouderen, starters en jongeren om zo de doorstroming te stimuleren;
- o het realiseren van geschikte woonvoorzieningen voor bijzondere doelgroepen;
- o het realiseren van flexibele, tijdelijke woonconcepten om acute woonproblemen op te lossen;
- o het verzorgen van humane huisvesting voor arbeidsmigranten.

■ HET DEFINIËREN VAN 'WAT IS PASSEND IN DE OMGEVING?'

Bouwen in een tijd van schaarse mogelijkheden vraagt om duidelijke keuzes. Voor wie bouwen we, waar bouwen we en wat bouwen we?

Voor wie?

We bouwen voor alle doelgroepen, maar hebben op basis van woononderzoeken een extra focus op jongeren, starters en senioren. Het inwonerspanel ondersteunt dit. Daarnaast proberen we scheefwoners door te laten stromen op de woningmarkt. Ook de mensen die tussen wal en schip dreigen te vallen zijn nadrukkelijk in beeld en proberen we te huisvesten. We gebruiken de mogelijkheden van lokaal maatwerk om inwoners van Kaag en Braassem voorrang te geven bij de toewijzing van zowel nieuwe als bestaande woningen. Mooi voorbeeld hiervan zijn de prestatieafspraken die gemaakt zijn met de woningcorporaties.

Waar?

We sluiten geen enkel dorp uit van woningbouwinitiatieven. Grootschalige woningbouw – meer dan 11 woningen – concentreert zich voornamelijk in de kernen waar voorzieningen zijn (Roelofarendsveen, Oude Wetering, Leimuiden en Woubrugge) en die zijn aangemerkt als 'centrum dorps' (zie hoofdstuk 9).

We bouwen bij voorkeur binnen het bestaand stads- en dorpsgebied ('inbreiden'), dan wel de bebouwde kom en in de nabijheid van openbaar vervoer. De definitie van bestaand stads- en dorpsgebied is "Bestaand stedenbouwkundig samenstel van bebouwing ten behoeve van wonen, dienstverlening, bedrijvigheid, detailhandel of horeca, alsmede de daarbij behorende openbare of sociaal culturele voorzieningen, stedelijk groen en infrastructuur." Deze definitie van de provincie Zuid-Holland is leidend, de BSD-kaart is indicatief. Op de kaarten als bijlagen bij hoofdstuk 9 Gebiedstypen komt de contour van 'centrum dorps' en 'landelijk dorps' overeen met die BSD-contour.

Echter, het aantal geschikte en overgebleven inbreidingslocaties is beperkt. Het kan dan ook zomaar zo zijn dat we in overleg moeten treden met de provincie om buiten de BSD-contour te bouwen of dat we met bouwplannen de hoogte in moeten. Als voorschot daarop hebben we zelf een tweede contour opgenomen (de lichtere arcering 'kernen' op de kaarten), die de in onze ogen logische uitbreidingsruimte bij de verschillende dorpen illustreert. Zie voor een gedetailleerde toelichting de beschrijving van de gebiedstypen en dorpsperspectieven in hoofdstuk 9.

Het gaat dan eigenlijk altijd om het bouwen aan de dorpsranden op zoek naar natuurlijke grenzen om dorpen 'af te maken', zodat de impact op het open landschap beperkt blijft. Het belang van een goede landschappelijke inpassing is groot. Bij een eventuele ontwikkeling aan een dorpsrand moet dan ook extra aandacht besteed worden aan de geleidelijke overgang tussen woonwijk en open landschap. We gaan geen 'nieuwe dorpen stichten' midden in de polder. Daarnaast is het niet wenselijk om te bouwen binnen gebieden die gevoelig zijn voor bodemdaling. Op dat onderwerp is

nog een flinke innovatieslag nodig om in deze gemeente duurzaam te kunnen wonen. Met andere woorden: 'inbreiden waar het kan, uitbreiden waar het moet'.

Wat (is passend in de omgeving)?

Deze vraag bekijken we per initiatief en het antwoord kan dus ook per geval verschillen. Ontwikkelingen zijn vaak maatmerk en hoofdmoot is dat de ontwikkeling fysiek gezien 'passend is in de omgeving'. Dat gaat bijvoorbeeld om bouw- en goothoogtes, woningtypes en de situering in de bestaande omgeving. Een stedenbouwkundige moet elk nieuwbouwvoorstel beoordelen en positief onderbouwen. In specifieke gevallen kan er een beeldkwaliteitsparagraaf geëist worden.

Het is goed om te beseffen dat uitbreiding en hoogbouw (hoger dan vier lagen) geen doelen op zich zijn, maar voortkomen uit het volkshuisvestingsvraagstuk. De beschikbare ruimte voor woningbouw binnen bestaand stads- en dorpsgebied is zeggegd beperkt en dus sluiten we hoogbouw met name in de centrum dorpse kernen Leimuiden, Oude Wetering, Roelofarendsveen en Woubrugge niet uit. De kleinere kernen, aangemerkt als landelijk dorps, zijn minder geschikt voor hoogbouw. Hoogbouw binnen uitbreidingen als Braassemerland of aan de dorpsranden is bespreekbaar, bijvoorbeeld als landmark of om verdere aantasting van het open landschap te voorkomen. In alle gevallen stellen we duidelijke voorwaarden bij hoogbouwinitiatieven en toetsen we aan aspecten als schaduwwerking, alzijdigheid (architectuur) en de vormgeving van de openbare ruimte.

Ten slotte is het aantal woningen dat we de komende jaren nog mogen bouwen volgens de woningbehoefteraming beperkt.

Bij nieuwe ontwikkelingen – en dan bedoelen we dus niet de woningbouwplannen die al zijn goedgekeurd door de provincie – sturen we tegenwoordig dan ook meer op kwaliteit in plaats van enkel op kwantiteit. Met de kwaliteit van plannen bedoelen we het juiste woningtype voor de doelgroepen die we willen voorzien van een passende woning, want uiteraard zijn alle nieuwbouwwoningen in onze gemeente van een hoge kwaliteit wat betreft materiaalkeuze en duurzaamheid. We verliezen de aantallen niet uit het oog. Het gaat dan ook niet om een nieuwe doelstelling, maar om een aangescherpte doelstelling: voldoende bouwen met de juiste kwaliteit.

Wat willen we bereiken?

- Het bouwen van de juiste hoeveelheid passende woningen.
- Kansen vergroten op een woning voor inwoners van Kaag en Braassem door het toepassen van lokaal maatwerk waar mogelijk.
- Het behoud of bij voorkeur verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit en het woon- en leefklimaat door op de juiste plek te bouwen.

■ SPECIFIEKE UITGANGSPUNTEN

De specifieke uitgangspunten vormen een kader voor nieuwe ontwikkelingen en zijn een kapstok voor het opstellen van het omgevingsplan. Op dit moment is het grondgebied binnen de gemeentegrenzen nog onderverdeeld in een vijftiental bestemmingsplannen (kleine postzegelplannen niet meegerekend). In bestemmingsplannen is voor de gehele gemeente vastgelegd wat de gebruiks- en bouwregels zijn. Die regels kunnen voor elk bestemmingsplan net iets anders zijn. Met de invoering van de Omgevingswet worden uiteindelijk al die losse bestemmingsplannen omgezet naar één omgevingsplan en zullen we gaan werken met een onderverdeling van de gemeente in gebiedstypen (zie hoofdstuk 9).

• Wij houden rekening met de omgeving

Bij de realisatie van nieuwe woningen moet er op basis van de wet- en regelgeving altijd sprake zijn van een goed woon- en leefklimaat. Zo moet bijvoorbeeld zowel de lucht- als de bodemkwaliteit geschikt zijn om te wonen. Daarnaast mag er geen sprake zijn van (overmatige) geur-, geluid-, licht- en/of trillinghinder. Ook is er aandacht voor de grenswaarden in het kader van externe veiligheid, bijvoorbeeld ten opzichte van een lpg-tankstation of transportroute van gevaarlijke stoffen. In het kader van een gezonde en veilige leefomgeving zijn we kritisch op het gebruik van houtkachels, drones en het hobbymatig houden van dieren. Ook houden we rekening met de beperkingenzones (o.a. de contouren vanuit het Luchthavenindelingbesluit Schiphol) die van toepassing zijn voor onze gemeente.

• Nieuwe ontwikkelingen moeten passen bij de aard en schaal van een gebied

De gemeente Kaag en Braassem is een welstandsluwe gemeente, maar dat betekent niet dat alles mogelijk is. Ontwikkelingen moeten passen bij de aard en schaal van een gebied. Bovendien zijn we extra zuinig op het beperkte lijstje van karakteristieke panden en de linten die aangemerkt zijn als beschermd dorpsgezicht in onze gemeente. Het onderhouden van dergelijke panden gaat meer geld kosten en het wordt steeds lastiger voor particulieren om dit op te brengen. Het splitsen van karakteristieke woningen kan een bijdrage leveren aan het behoud van deze panden. Nieuwe ontwikkelingen moeten altijd voorzien in voldoende parkeergelegenheid conform de gemeentelijke Nota Parkeernormen. Parkeren mag in principe niet ten koste gaan van openbaar groen en bovendien proberen we gezonde mobiliteit zoveel mogelijk te stimuleren.

Foto: N. Bartels

- **Ruimte voor recreatie en bedrijvigheid**

Er is bij woningen ruimte voor andere activiteiten zoals recreatie (bijv. bed & breakfast) of bedrijvigheid (bedrijf of beroep aan huis). De mate waarin dat mogelijk is verschilt per gebied. In alle gevallen moet er sprake zijn van een goede ruimtelijke ordening en wegen we de verkeersaantrekkende werking goed mee. Daarnaast mogen bij de oprichting van nieuwbouwwoningen bestaande omliggende bedrijven niet beperkt worden in hun bedrijfsactiviteiten en (uitbreidings)mogelijkheden. Aan de andere kant mogen diezelfde nabijgelegen bedrijven geen belemmering vormen voor het woon- en leefklimaat van de nieuwe woning(en).

- **We maken ons hard voor een prettige leefomgeving die schoon, heel en veilig is**

De fysieke leefomgeving heeft effect op hoe inwoners hun leefomgeving ervaren, op hun welzijn en veiligheidsgevoel. Hier houden we rekening mee bij woningbouwplannen en woningtoewijzing. Aan de hand van de LIOR (Leidraad Inrichting Openbare Ruimte) sturen we bijvoorbeeld op de vormgeving van de openbare ruimte die bij ons in beheer komt. Zo zorgen we onder meer voor voldoende openbaar groen. Hierdoor kan de huizenprijs per woning wel stijgen en dus komt de doelstelling van betaalbare woningen soms onder druk te staan. Dit vraagt

om het maken van keuzes, want de doelstelling om passend woningaanbod te bieden voor al onze inwoners weegt wellicht zwaarder dan de eis voor het aantal vierkante meters groen uit de LIOR. We hechten bovendien veel waarde aan goed bereikbare en verkeersveilige kernen. We stimuleren het langer thuis blijven wonen, mede door het creëren van veilige loop- en fietsroutes naar bijvoorbeeld de winkels of de huisarts. Ten slotte proberen we sluipverkeer zoveel als mogelijk tegen te gaan.

- **Aandacht voor duurzaamheid in relatie tot de fysieke omgeving**

Wat betreft de opwekking van duurzame energie zetten we in op het zo efficiënt mogelijk benutten van alle voor zonnepanelen geschikte daken. Woningen moeten gasloos worden gebouwd en nieuwe woonwijken richten we zoveel mogelijk klimaatadaptief en natuurvriendelijk in. Wat betreft uitbreiding aan de dorpsranden, gaat de voorkeur uit naar woningbouw en niet naar bijvoorbeeld zonnevelden.

5

Gezonde economische ontwikkeling in Kaag en Braassem

45

Door de strategische ligging van Kaag en Braassem aan de rijksweg A4 en in de buurt van Schiphol is de gemeente een aantrekkelijke vestigingslocatie voor bedrijven. Behalve door verschillende bedrijventerreinen kenmerkt onze gemeente zich met name door de meerdere duurzame glastuinbouwgebieden en het grote aanbod aan recreatieve voorzieningen. Met de ontwikkeling van bedrijventerreinen, glastuinbouwgebieden en de recreatieve sector willen we in de aankomende jaren kansen benutten en onze economie gezond houden. Naast de ruimtelijke inpassing is ook van belang om het onderwijs aan te laten sluiten op de vraag vanuit de arbeidsmarkt en is de inburgering van nieuwkomers vanuit het buitenland een belangrijke opgave.

ACHTERGROND

Werkgelegenheid binnen de zakelijke dienstverlening (29,2%) en de industrie (22%) zijn sterk vertegenwoordigd in Kaag en Braassem. Het aantal banen in Kaag en Braassem is sinds 2013 toegenomen. Eind 2017 waren er 9.290 banen in de gemeente Kaag en Braassem. 74% van de inwoners van Kaag en Braassem werkt buiten de eigen gemeente. De werkloosheid en het aantal inwoners met een bijstandsuitkering nemen sinds 2018 af. De financiële dienstverlening is de sterkst groeiende bedrijfstak. De landbouw, bosbouw en visserij en de handel nemen iets af. Uit regionaal onderzoek blijkt dat de behoefte aan uitbreiding van bedrijventerreinen voor de gemeente ongeveer 5 à 10 hectare is.

'Wat vinden onze inwoners?'

59% van de inwoners ziet de toeristische sector als een waardevolle toevoeging aan de gemeente, maar het mag volgens 75% van de inwoners niet ten koste gaan van groen en natuur. Ongeveer de helft van de inwoners vindt dat de werkgelegenheid in de gemeente ruim voldoende is. 11% vindt het onvoldoende. Met name personen van 60 jaar of ouder vinden het positief dat er wordt ingezet op het bevorderen van de recreatie. 99% van de inwoners vindt dat de gemeente volledig of deels verantwoordelijk is voor een samenleving die open staat voor iedereen en waarin iedereen mee kan doen.

We zien hierbij de volgende opgaven:

- een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven zijn en blijven;
- de economische sector verbeteren zodat iedereen meedoet in de maatschappij;
- Kaag en Braassem blijven profileren als recreatiegemeente.

■ ROL GEMEENTE KAAG EN BRAASSEM

Als gemeente hebben wij de rechtmatige rol om planologische mogelijkheden te bieden voor bedrijventerreinen en bedrijfsmatige functies. Dit doen wij niet alleen. We werken samen met ondernemers en faciliteren waar mogelijk. We hebben als organisatie ook de taak om een gezond vestigingsklimaat te creëren en te behouden. Door samen te werken met georganiseerde en niet-georganiseerde partijen bieden wij ruimte en ondersteuning aan een maatschappelijk- of economisch initiatief. Er wordt gezocht naar de dynamiek en inhoud van initiatieven, waarin de inwoners en ondernemers de doeners zijn en de gemeente hier en daar bijstuurt. Door te sturen op de vraag en het aanbod van de inwoners kan er worden gewerkt naar een inclusieve samenleving. Als gemeente moeten wij aan de voorkant een aantal kaders bepalen (rechtmatige overheid) en daarna een stapje terug doen (participerend) om initiatiefnemers de ruimte te geven.

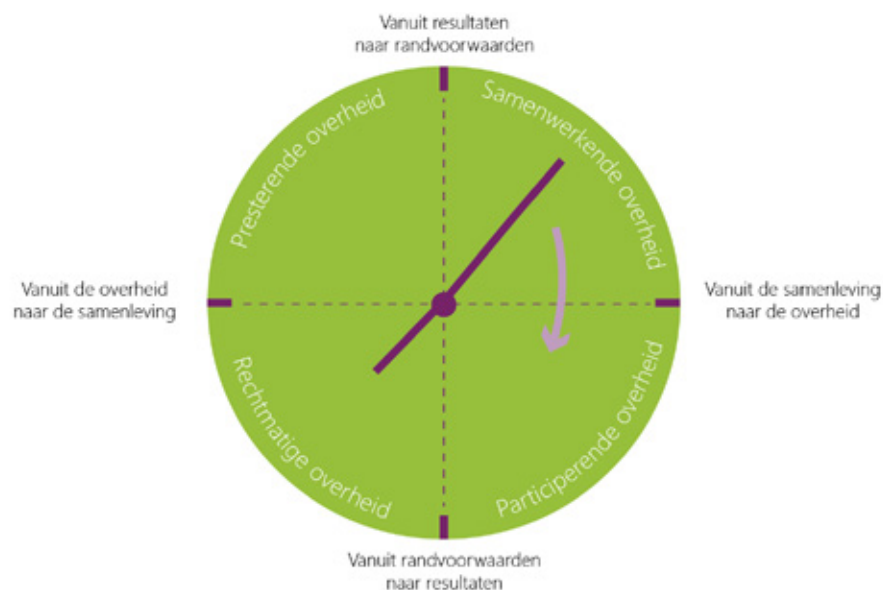

Foto: J. Kret

■ EEN AANTREKKELIJK VESTIGINGSGBIED VOOR BEDRIJVEN ZIJN EN BLIJVEN

We willen dit doen door ondernemen te stimuleren en nieuwe bedrijven de kans te geven. Specifiek is daarbij aandacht voor:

Bedrijventerreinen

Bedrijventerreinen dragen onder andere bij aan meer werkgelegenheid binnen de gemeentegrenzen. De huidige bedrijventerreinen Veenderveld, de Lasso en Drechthoek zijn over het algemeen goed bereikbaar en kennen een aantrekkelijk vestigingsmilieu. Er is alleen weinig ruimte om uit te breiden of te ontwikkelen in het ondernemen, terwijl ondernemers daar wel behoefte aan hebben. We streven naar optimaal ruimtegebruik van bestaande terreinen, stimuleren van nieuwvesting van arbeidsintensieve bedrijven en zetten ook in op het zoeken naar geschikte locaties voor het realiseren van enkele hectares nieuw bedrijventerrein. Zo is de komst van Drechthoek II weer een stap dichterbij gekomen en hebben we in het begin van 2020 gronden ten westen van de N445 nabij Nieuwe Wetering aangewezen in het kader van de Wet voorkeursrecht gemeenten, ten behoeve van de realisatie van een nieuw bedrijventerrein aldaar.

Detailhandel

De gemeente ondersteunt de versterking van de detailhandel in de hoofdwinkelgebieden, en in de verschillende kernen gaan we de vestiging van winkelbedrijven buiten de winkelconcentratiegebieden tegen. Een compleet aanbod van voorzieningen maakt dorpscentra aantrekkelijk, maar daar hoort ook een goede bereikbaarheid en voldoende parkeergelegenheid bij. Dat is voor alle partijen interessant. Ondernemers profiteren van een concentratie van winkelbedrijven door de extra toestroom van koopkracht naar die gebieden en inwoners hebben baat bij een compleet aanbod van voorzieningen. Ook de passant/recreant is voor de detailhandel van belang. De ondernemers zijn zelf verantwoordelijk voor het organiseren van evenementen en andere activiteiten om het winkelgebied extra aantrekkelijk te maken. Het dorpshart van Leimuiden en het centrumgebied van Roelofarendsveen worden ontwikkeld. Zo is detailhandel op bedrijventerreinen of in het buitengebied niet toegestaan, met uitzondering van perifere en volumineuze detailhandel en de verkoop van streekproducten.

Glastuinbouw

Kaag en Braassem maakt onderdeel uit van de Greenport Aalsmeer en we willen werken aan nieuwe mogelijkheden om glastuinbouw een kansrijke toekomst te geven. Gemeente, ondernemers en belangenorganisaties zetten samen in op thema's als duurzaamheid, kennis, intensivering, huisvesting, innovatie, onderwijs en specialisatie. Met innovatieve activiteiten stimuleren we ondernemers gezond te ondernemen. We bieden ook mogelijkheden voor kleine aan glastuinbouw gerelateerde bedrijvigheid, binnen de richtlijnen van verschillende overheidsinstanties. De focus ligt op het concentreren van glas in de vier duurzame glastuinbouwgebieden: De Baan-Sotaweg in Roelofarendsveen en Oude Wetering, Geestweg-Floraweg in Roelofarendsveen, Derde Tuinbouwgebied in Nieuwe Wetering en het glastuinbouwgebied aan de westkant van Woubrugge. Buiten deze contouren zal versnipperd glas langzaam uit het straatbeeld verdwijnen. Dit biedt ruimte aan vervolgvactiteiten die passend zijn in de omgeving. De glastuinbouw in Kaag en Braassem kent zorgen en uitdagingen. Wij staan voor onze duurzame glastuinbouwgebieden, maar moeten ook kijken naar de haalbaarheid hiervan. Voor het tuinbouwgebied Geestweg-Floraweg maken we daarom een gebiedsinventarisatie als basis voor een reële toekomstvisie. Met de uitkomsten van de gebiedsinventarisatie gaan we het gesprek

aan met andere (overheids-)instanties als de Greenport Aalsmeer, Hoogheemraadschap van Rijnland, de provincie Zuid-Holland en de LTO over de vervolgstappen. Uiteraard worden ook de lokale ondernemers nauw betrokken bij eventuele vervolgstappen.

Agrariërs

Naast de glastuinbouwsector en de bedrijven is landbouw van oudsher een belangrijke economische drager voor de gemeente. De agrariër is er niet alleen voor de productie van voedsel, maar heeft bovendien een belangrijke rol in het beheer van de natuur en het landschap. Door in te zetten op een verbrede landbouw, waar met name in het veenweidegebied ook recreatieve nevenactiviteiten mogelijk worden gemaakt, kunnen wij de versnippering van landbouwgrond tegen gaan en inzetten op een vitaal ondernemingsklimaat voor de agrariërs. Bij nieuwbouwplannen, reorganisatie of ideeën voor het intensiveren van de onderneming kijken we samen met de initiatiefnemer en andere belanghebbenden naar de mogelijkheden voor ontwikkeling, maar ook in hoeverre het initiatief passend is in de omgeving en voorziet in een goede samenwerking tussen verschillende functies in de omgeving. De agrarische sector speelt ook een belangrijke rol in de energietransitie door het mogelijk plaatsen van windturbines of zonnepanelen.

Schiphol

In onze regionale economie speelt Schiphol een belangrijke rol. Naast de invloed op onze leefomgeving, zoals geluid en lucht, is Schiphol als belangrijke mondiale en Europese hub van belang voor onder meer de logistieke bedrijvigheid. Ook de in onze gemeente gevestigde ondernemers in de (glas)tuinbouw profiteren van de exportmogelijkheden die Schiphol biedt in combinatie met twee Flora Holland bloemenveilingen op korte afstand (Aalsmeer en Rijnsburg). Met de A4 en A44 heeft onze gemeente goede verkeersverbindingen met Schiphol wat ook kansen biedt aan ondernemers in de (verblijfs) recreatie- en toeristische sector.

Omdat Schiphol kansen biedt aan ondernemers vergroot het de (al bestaande) druk op ruimte op onze bedrijventerreinen. Steeds vaker zien we dat ondernemers actief zijn op het gebied van Schiphol Parking waarbij parkeerplaatsen voor vliegreizigers worden aangeboden inclusief luchthaventransfer. Andere ondernemers hebben (mede) hierdoor minder mogelijkheden om te groeien. Waar niet gepast wordt Schiphol Parking op bedrijventerreinen ontmoedigd. Buiten de bedrijventerreinen is Schiphol Parking niet toegestaan.

Wat willen we bereiken?

- De glastuinbouw concentreren in duurzame glastuinbouwgebieden.
- De detailhandel concentreren in dorpscentra.
- Meer vestigingsmogelijkheden voor het uitbreiden van bedrijven.
- Meer mensen werken binnen de gemeentegrenzen.
- Vitaal ondernemersklimaat voor agrariërs.

■ DE ECONOMISCHE SECTOR VERBETEREN ZODAT IEDEREEN MEE KAN DOEN IN DE MAATSCHAPPIJ

Iedereen in Kaag en Braassem moet zelfredzaam kunnen zijn en mee kunnen doen in onze maatschappij. Dat begint al door de jeugd een goede kans te geven, in te zetten op zorgeloos kind zijn en sport en bewegen mogelijk te maken voor iedereen. Voor een goede aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt worden jongeren in de regio bewust gemaakt van de positie op de arbeidsmarkt. Jongvolwassenen en volwassenen kunnen, naargelang behoefte, ondersteunt worden in hun financiële vaardigheden. Daarnaast wordt er door nauwe samenwerking tussen partners ingezet op duurzame uitstroom uit de uitkering.

Foto: J. Kreet

Betere aansluiting vanuit onderwijs

Op dit moment kampt Zuid-Holland met één van de grootste arbeidstekorten van Nederland. Eén op de vijf bedrijven kan onvoldoende gekwalificeerd personeel krijgen en dreigt daarmee economisch gezien niet te kunnen groeien. Ondernemers, werkgevers, werknemers, onderwijs en gemeente werken samen om de vraag naar en aanbod van werk in balans te krijgen en houden. Op die manier zijn er straks voldoende en gekwalificeerde mensen beschikbaar voor de arbeidsmarkt. Een optimale publiek-private samenwerking kan bijdragen aan een werknemersbestand dat in balans is en waar ook werknemers met een afstand tot de arbeidsmarkt deel van uitmaken.

Inburgering, schuldhulpverlening en preventie

Nieuwkomers uit het buitenland moeten zo snel mogelijk mee kunnen doen in Kaag en Braassem. De snelste weg is het leren van de Nederlandse taal en het vinden van een baan. Per 1 januari 2021 is een nieuwe Wet inburgering van kracht, waarin de gemeente de verantwoordelijkheid krijgt voor taalonderwijs. Statushouders krijgen zes maanden een financiële tegemoetkoming en krijgen in die tijd ondersteuning op het gebied van financiële vaardigheden (schuldhulppreventie).

We investeren samen met verschillende organisaties en partijen in preventie en vroegsignalering van schulden voor alle inwoners van de gemeente om langdurige schuldtrajecten voor te zijn. Waar nodig bieden we eenieder schuldhulpverlening aan.

Wat willen we bereiken?

- Ondernemers/werkgevers, werknemers, onderwijs en gemeente werken samen om de vraag naar en aanbod van werk (huidig en toekomstig) in balans te krijgen en houden, waarbij het gaat om kwaliteit en kwantiteit.
- Alle inwoners hebben een fatsoenlijk bestaansniveau en zijn financieel zelfredzaam, doordat zij werken naar vermogen, bij voorkeur in een regulier betaalde baan. Wij zetten daarom in op het aan het werk helpen van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

■ KAAG EN BRAASSEM BLIJVEN PROFILEREN ALS RECREATIEGEMEENTE

De recreatieve sector is een van de belangrijke economische motoren van de gemeente. Kaag en Braassem heeft dit potentieel te danken aan de unieke ligging in het Hollands Plassengebied en het Groene Hart. Het gebied is aantrekkelijk voor zowel recreanten als inwoners die beleving, ontspanning, ruimte en/of rust zoeken.

We hebben enkele jaren geleden de ambitie uitgesproken ons meer te profileren en manifesteren als recreatiegemeente. We hebben de afgelopen jaren dan ook een recreatieve impuls gezien. Het doel is nu om Kaag en Braassem op het gebied van recreatie en toerisme aantrekkelijk te houden voor de recreant, ondernemer en inwoner. Hoe? Door recreatieve initiatieven te blijven stimuleren, rekening houdend met de groenblauwe structuur en de schoonheid van zowel ons buitengebied als de kernen.

Bestaande watersport- en recreatiebedrijven krijgen ruimte om te groeien en nieuwe bedrijven in de dag- en verblijfsrecreatieve sector krijgen de kans om zich te vestigen. Fiets- en wandelroutes worden behouden, en waar mogelijk wordt gekeken waar wandelpaden en verbindingen kunnen worden uitgebreid. Er moet een goede balans zijn tussen de vraag van de recreant en het aanbod van recreatie. Als mensen hier willen verblijven dan moet dat wel mogelijk zijn. Kleinschalige mogelijkheden zoals enkele recreatiewoningen, b&b's en nevenactiviteiten bij agrarische bedrijven, eventueel in combinatie met dagrecreatie, behoort tot de mogelijkheden. Agrarische bedrijven krijgen namelijk de mogelijkheid meerdere vormen van (verblijfs)recreatie als nevenfunctie uit te voeren. Zo houden we het platteland vitaal en leefbaar. Incidenteel kan een agrarisch bedrijf zelfs een volwaardige tweede recreatieve bedrijfstak voeren als dit het waardevolle en open landschap niet schaadt. Algehele doelstelling is het behoud van en waar mogelijk investeren in recreatieve voorzieningen, met oog voor de te ontwikkelen en waar mogelijk te versterken biodiversiteit. Daarbij is het essentieel dat deze voorzieningen passen binnen de omgeving en een kwaliteitsimpuls geven aan het gebied. We kijken dus per gebiedstype wat mogelijk is en gaan binnen natuurgebieden en bedrijventerreinen terughoudend om met nieuwe recreatieve ontwikkelingen, al dan niet in combinatie met wonen of langdurig verblijven.

Wat willen we bereiken?

- Het behoud van en waar mogelijk investeren in recreatieve voorzieningen.
- Het mogelijk maken van nevenfuncties voor agrarische bedrijven.

SPECIFIEKE UITGANGSPUNTEN

De specifieke uitgangspunten vormen een kader voor activiteiten en ontwikkelingen.

Hoe gaan we om met evenementen?

In de gemeente Kaag en Braassem worden veel evenementen georganiseerd. Dag-evenementen op kleine schaal worden afgewisseld met grotere evenementen die meerdere dagen duren en zelfs een terugkerend karakter hebben. Om de leefbaarheid in onze kernen, agrarische linten en het buitengebied te behouden en een evenement voor iedereen aantrekkelijk te maken, zal er bij de beoordeling van aanvragen worden gekeken naar:

- o eventuele hinder in de vorm van geluid, trillingen, geur of licht;
- o de impact op het woon- en leefgebied van inwoners;
- o de impact op de in de gemeente aanwezige flora en fauna.

We hebben aandacht voor de omgeving bij de ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen.

Bereikbaarheid, milieubelastende activiteiten, duurzaamheid en waterberging (zie ook hoofdstuk 3) zijn belangrijke aandachtspunten. Ook moet de ontwikkeling passen bij de aard en schaal van het gebied. Daarnaast moet het voorzien in het behoud en waar mogelijk verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit. Bij voorkeur wordt er aangesloten bij bestaande bedrijventerreinen of glastuinbouwgebieden.

6

Sociaal Kaag en Braassem

53

De inwoners van Kaag en Braassem zijn betrokken bij elkaar en bij hun omgeving. Veel inwoners zetten zich in voor een ander of voor een vereniging. Wij waarderen deze betrokkenheid en dit enthousiasme. We willen hier de komende jaren meer ruimte aan bieden en deze betrokkenheid blijven faciliteren en ondersteunen. Toch zien wij ook dat steeds meer inwoners, al dan niet tijdelijk, in de knel komen; door de ontwikkelingen in de samenleving die ze niet meer bij kunnen houden, door fysieke, verstandelijke of psychische beperkingen, door financiële problemen of door andere omstandigheden. Vaak kunnen ze een beroep doen op familie en vrienden, maar soms is dat ook niet meer voldoende. Dan zorgen wij als gemeente ervoor dat er voldoende hulp en ondersteuning is waarop mensen een beroep kunnen doen. Zo bundelen we als inwoners, organisaties, professionals en gemeente onze krachten om samen te zorgen voor een sociaal Kaag en Braassem. Een gemeente waar iedereen erbij hoort en mee mag doen.

ACHTERGROND

Merendeel inwoners ervaart goede gezondheid, maar aantal gezondheidsbedreigende factoren neemt toe

Het merendeel van onze inwoners ervaart een goede gezondheid. Wel zien we ontwikkelingen die de gezondheid en het welzijn van onze inwoners bedreigen, zoals een toename van eenzaamheid, angst, depressie en ongezonde leefstijl en een toename van het aantal mensen met dementie (met 10%):

- meer dan de helft van onze inwoners heeft overgewicht;
- 21% van onze inwoners van 18-65 jaar rookt;
- 38% van onze volwassen inwoners drinkt overmatig tot zwaar;
- 4,3% van onze volwassen inwoners gebruikt harddrugs;
- 10% volwassenen voelt zich ernstig eenzaam. Ook jongeren voelen zich geregeld eenzaam; en
- circa 50% van onze inwoners heeft een matig tot hoog risico op angst of depressieve klachten.

Huiselijk geweld een blijvend probleem

Landelijk krijgt 45% van de mensen tussen zijn 18de en 70e jaar te maken met huiselijk geweld en kindermishandeling. In het eerste half jaar van 2019 zijn in onze gemeente 45 meldingen gedaan. Dit is nagenoeg gelijk aan gemeenten van vergelijkbare omvang, waarbij het wel gaat om een relatief hoog percentage (vergeleken met andere gemeenten) ouderenmishandeling en kindermishandeling in combinatie met (v)echtscheiding.

Relatief hoog beroep op opvoedondersteuning en jeugdhulp

Circa 30% van de ouders in Kaag en Braassem had in 2017 behoefte aan hulp of advies in verband met zorgen over opvoeden van kinderen in leeftijd van 0 tot en met 18 jaar. Een groot deel van deze vragen kon binnen het CJG worden afgehandeld.

Voor een deel van de vragen over opvoeden en opgroeien is jeugdhulp nodig. In onze gemeente maakte in 2018 13,4% van de jongeren gebruik van jeugdhulp. Dit is een relatief hoog percentage (ten opzichte van het landelijk gemiddelde). Uit recente cijfers van GO! voor jeugd blijkt dat 40% van de kinderen die jeugdhulp ontvangen in een scheidingssituatie verkeert. In onze gemeente wonen circa 300 kinderen in een huishouden met een inkomen tot 120% van het sociaal minimum.

Vergrijzing, aantal mensen met dementie neemt toe, druk op mantelzorg wordt groter

Circa 20% van onze inwoners heeft een leeftijd van 65+. Dit percentage zal de komende jaren nog verder toenemen. Als gevolg van de vergrijzing zal ook het aantal mensen met dementie aanzienlijk stijgen. Het is de verwachting dat in 2020 circa 450 inwoners van onze gemeente dementie zullen hebben en in 2040 circa 875. De zorg voor mensen met dementie ligt voor een groot deel bij de directe omgeving, bij de mantelzorgers. Overbelasting en eenzaamheid zijn daarbij risico's, voor alle mantelzorgers. Mantelzorger zijn is niet altijd een bewuste keuze. Het overkomt je en je ziet het als een vanzelfsprekendheid. De duur en de intensiteit van de verleende hulp is de afgelopen jaren toegenomen.

De grootste opgaven op het gebied van welzijn en zorg zijn:

- het bevorderen en beschermen van de gezondheid van de inwoners;
- het bieden van een goede basis en gelijke kansen voor kinderen;
- het bieden van een vangnet en ondersteuning aan onze inwoners;
- het voorkomen dan wel duurzaam oppakken van huiselijk geweld en kindermishandeling.

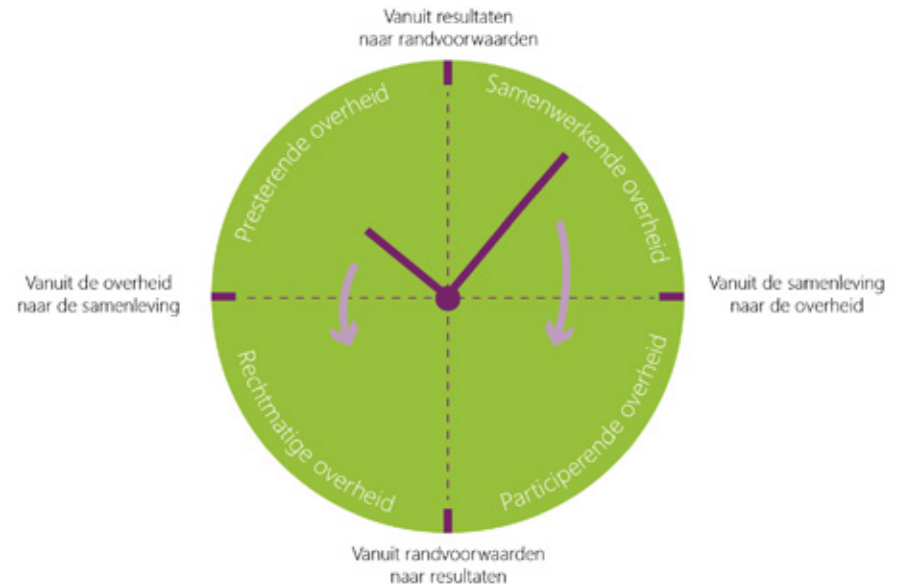
Foto: J. Vergeer

■ ROL GEMEENTE KAAG EN BRAASSEM

Wij vervullen binnen de opgaven in Sociaal Kaag en Braassem diverse rollen. Wij zijn vooral regisseur; we sturen op de doelen die we willen bereiken en laten de uitvoering aan professionals en inwoners.

Als het gaat om de samenwerking met organisaties nemen we met name de rol van presterende overheid op ons: we zorgen (door inkoop of subsidiering) voor een toereikend aanbod aan gezondheidsbevorderende en -beschermende maatregelen, welzijn, hulp en ondersteuning. We stellen daarbij doelen en laten de uitvoering aan de professionals. Waar nodig faciliteren wij daarbij de samenwerking tussen ketenpartners, brengen wij partijen samen en doen een beroep op hun gezamenlijke verantwoordelijkheid. En nemen we onze eigen verantwoordelijkheid daar waar het gaat om voorwaarden te scheppen voor een inclusieve samenleving.

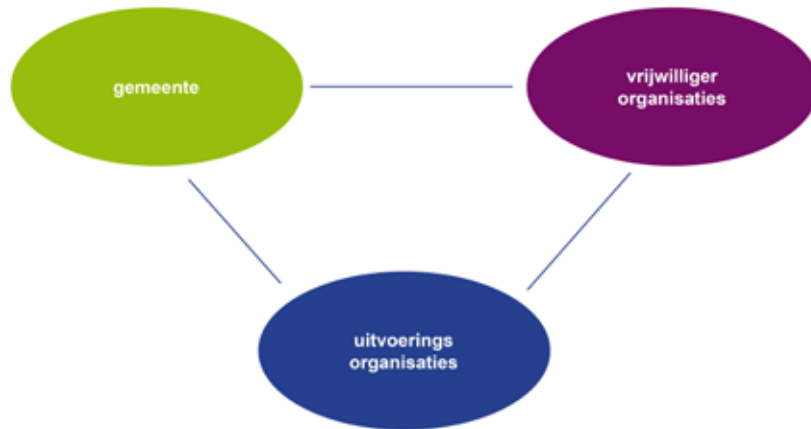
De toenemende complexiteit van maatschappelijke vraagstukken en de afname van financiële middelen vragen om een gemeente die verbindt en de krachten van inwoners en organisaties benut en versterkt. Wij staan daarom open voor initiatieven uit de samenleving en bieden ruimte aan onze inwoners om bij te dragen aan de doelen, opgaven en beweging binnen Sociaal Kaag en Braassem.

Samenspel gemeente, verenigingen en professionele organisaties

Vrijwilligersorganisaties hebben een belangrijke rol in onze samenleving. Hieronder verstaan we ook verenigingen. Verenigingen worden gedragen door vrijwilligers. Daarom spreken we hier over vrijwilligersorganisaties. Vrijwilligersorganisaties dragen bij aan het welzijn van onze inwoners en aan de doelen van deze omgevingsvisie. Om dit mogelijk te (blijven) maken, faciliteren wij, samen met onze gecontracteerde partners, bij het oplossen van de vraagstukken waar de organisaties mee worstelen.

Dit kan zijn door mee te denken, verbindingen te leggen of op andere wijze. Wij blijven hiervoor in contact met onze vrijwilligers(organisaties).

■ GEWENSTE BEWEGING

Met de omgevingsvisie willen we de beweging die wij al eerder (met de MAG) hebben ingezet, verder laten groeien. Een beweging:

- van zorgen voor ... naar zorgen dat;
- van gelijkheid/uniformiteit en eenheid ... naar differentiatie en diversiteit;
- van reactief ... naar proactief;
- van de kwaal centraal ... naar de oplossing centraal;
- van dure, specialistische, individuele zorg ... naar ondersteuning in en door de samenleving;
- van aanbodgericht ... naar vraag-/behoeftegericht, maatwerk;
- van focus op ziekte en zorg ... naar aandacht voor gezondheid en gedrag.

■ BEVORDEREN EN BESCHERMEN VAN DE GEZONDHEID VAN ONZE INWONERS

In deze omgevingsvisie ligt het accent, als we het hebben over gezondheid, niet zozeer op (de afwezigheid van) ziekte en beperkingen, maar veel meer op de veerkracht van onze inwoners om om te gaan met de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven (positieve gezondheid). Het gaat hierbij onder andere om regie op het eigen leven, kwaliteit van leven en het kunnen meedoen in de samenleving. De leefstijl van onze inwoners kan hier invloed op hebben. Bij leefstijl gaat het om gunstig gedrag voor de gezondheid zoals sport en bewegen, maar ook om ongunstig gedrag zoals roken, (overmatig) alcohol- en drugsgebruik en ongunstig gewicht (onder- en overgewicht). Wij willen een gezonde leefstijl voor jong en oud bevorderen, waarbij we erkennen dat ouders een belangrijke voorbeeldfunctie voor hun kinderen hebben.

Gezondheid kan ook worden beïnvloed door omgevingsfactoren, zoals luchtkwaliteit, de leefomgeving en gezondheidsbevorderende voorzieningen. Als gemeente zetten we ons daarom in om gezondheid in alle keuzes die wij maken als belang mee te nemen. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om aanpassingen aan de fysieke leefomgeving, zoals het aanleggen van veilige fietsverbindingen om fietsen te bevorderen. Maar ook om veilige looproutes naar bijvoorbeeld winkels en huisartsen voor kwetsbare inwoners (in het kader van langer thuis wonen). En om voldoende groen en ruimte te realiseren voor het bevorderen van een gezonde leefomgeving.

Foto: M. van der Zwaan

Wat willen we bereiken?

- Inwoners hebben een voldoende sociaal netwerk, waar ze - waar nodig - op terug kunnen vallen. We zetten ons in om sociaal isolement en eenzaamheid te voorkomen of verminderen.
- Inwoners van alle leeftijden hebben een gezonde en actieve leefstijl. We zetten in op:
 - o het stabiel houden van het aantal inwoners dat aan de beweegnorm voldoet;
 - o een afname van het aantal volwassenen dat rookt;
 - o een afname van het aantal volwassenen met overgewicht;
 - o een afname van het aantal volwassenen dat te veel drinkt;
 - o een afname van het aantal jongeren dat (te veel) drinkt;
 - o een afname van het drugsgebruik onder jongeren en volwassenen.
- De inrichting en ruime opzet van onze buitenruimte stimuleert inwoners van alle leeftijden om te spelen en bewegen.

■ HET BIEDEN VAN EEN GOEDE BASIS EN GELIJKE KANSSEN VOOR KINDEREN

Wij willen de kinderen in onze gemeente een goede basis en gelijke kansen bieden. Zij moeten veilig kunnen opgroeien en hun talenten kunnen ontwikkelen om, nu en later, naar vermogen te kunnen

meedoen en bijdragen aan de samenleving. We zien hierin een grote rol voor de ouders. Zij zijn eerstverantwoordelijk.

Wij gaan een samenhangend aanbod voor onze jeugd en jongeren organiseren, waarbij onderwijs (en kinderopvang), welzijn, preventie en jeugdhulp lokaal samenwerken. We zetten in op integrale kindcentra en laagdrempelige voorzieningen. Niet voor alle kinderen zijn een goede basis en gelijke kansen vanzelfsprekend. Door armoede, achtergrond, beperkingen of aandoeningen kunnen zij tegen grenzen aanlopen. Waar mogelijk willen wij deze grenzen slechten.

Ook huiselijk geweld en kindermishandeling spelen een rol in de vorming van onze jeugd. De leden van de gezinnen en huishoudens waar het hier om gaat zijn in veel gevallen niet, of wisselend gemotiveerd om ondersteuning, hulp of behandeling te zoeken bij het oplossen van hun problemen. De problematiek wordt in een aantal gevallen van generatie op generatie wordt doorgegeven. Uit onderzoek blijkt dat bij kinderen die zijn mishandeld of verwaarloosd de kans drie keer groter is dat zij in de toekomst hun kinderen mishandelen dan bij kinderen die deze ervaring niet hebben.

Foto: M. De Jong-Camfferman

Wat willen we bereiken?

- We stimuleren kinderen om al op jonge leeftijd sociaal actief te zijn. Elk kind moet kunnen meedoen aan sport en cultuur, ook als ouders niet over voldoende middelen beschikken.
- Inwoners en professionals herkennen en erkennen tijdig problemen bij het opvoeden/opgroeien en handelen hiernaar.
- Voor jeugdigen en/of hun ouders is er tijdig passende hulp beschikbaar, waarbij ouders zoveel mogelijk zelf de regie houden/krijgen en zelf verantwoordelijkheid nemen.
- Kinderen moeten in een veilige omgeving kunnen opgroeien en een goede start kunnen maken in hun leven. Daarom zetten we in op:
 - o het voorkomen, signaleren en het duurzaam aanpakken van huiselijk geweld en kindermishandeling;
 - o het voorkomen van en begeleiden bij conflictscheidingen.

■ HET BIEDEN VAN EEN VANGNET EN VOLDOENDE ONDERSTEUNING AAN INWONERS

Wij geloven als Kaag en Braassem in een inclusieve samenleving. Wij bevorderen dit dan ook actief. Een samenleving waarin iedereen welkom is, iedereen (naar vermogen) kan meedoen en

iedereen erbij hoort. Het grootste deel van onze inwoners heeft geen ondersteuning nodig om mee te doen in de samenleving, om sociale contacten te onderhouden, bij het wonen of werken. 78% van de respondenten van het inwonerspanel heeft in de afgelopen 12 maanden geen hulpvraag gesteld. Soms hebben inwoners wel (tijdelijk) hulp of ondersteuning nodig. In veel gevallen (zo'n 38% van de respondenten van ons inwonerspanel) doen zij dan een beroep op familie en vrienden. Soms is ondersteuning door een professional nodig. Deze ondersteuning moet snel, laagdrempelig en dichtbij geboden worden. Zo licht en kort als mogelijk en zo zwaar en lang als nodig. We hebben hierbij ook oog voor mensen met verward gedrag en mensen die hulp nodig hebben, maar dat niet inzien of geen hulp willen aanvaarden, én voor hun omgeving. We realiseren ons immers dat overlastgevend gedrag ook van invloed is op het welzijn van de familie, vrienden en buren van de kwetsbare inwoner en op het veiligheidsgevoel in de buurt.

In verschillende onderzoeken is een verband tussen armoede en sociale uitsluiting vastgesteld. Vooral voor kinderen kan armoede ervoor zorgen dat zij niet mee kunnen doen. Maar ook voor volwassenen belemmert armoede actieve deelname aan de samenleving. Niet meedoen heeft een negatief effect op gedrag,

gezondheid en (school)prestaties en vergroot de kans op armoede in de toekomst. In Kaag en Braassem hechten we daarom aan het laagdrempelig kunnen meedoen aan sport, cultuur en muziek. Juist voor mensen die in een sociaal kwetsbare positie verkeren en ondersteuning nodig hebben, kan dit aanbod bijdragen aan het creëren van een netwerk en daardoor mogelijk ook aan het zelfstandig kunnen (blijven) wonen en/of het meedoen in de samenleving.

Wat willen we bereiken?

- Mantelzorgers krijgen de ondersteuning en/of verlichting van zorg die zij nodig hebben om – op eigen wijze – de mantelzorg te kunnen (blijven) bieden. Deze ondersteuning of verlichting bieden we op een manier die past bij hun leven en leeftijd en bij de toenemende intensiteit, duur en complexiteit van mantelzorg.
- Inwoners die zich in een (sociaal) kwetsbare positie bevinden zoals mensen met dementie, met psychische problemen, verstandelijke beperking, laaggeletterdheid of financiële problematiek, hebben een volwaardige plek binnen de samenleving en krijgen tijdig passende ondersteuning vanuit hun eigen netwerk en waar nodig van professionals. Hiertoe bevorderen we o.a. de kennis over bijvoorbeeld psychische aandoeningen zodat er meer begrip voor inwoners in een kwetsbare situatie ontstaat.
- De openbare ruimte en openbare gebouwen zijn voor iedereen toegankelijk en bereikbaar.
- De sociale veiligheid in wijken en dorpen neemt toe. Overlastgevende situaties als gevolg van psychische, dan wel psychogeriatrische problematiek, voorkomen we zo veel mogelijk of pakken we zo snel mogelijk op om verdere escalatie te voorkomen (o.a. door toeleiding naar zorg).
- Inwoners, buurten en wijken ondersteunen elkaar. De kracht van de samenleving wordt benut, versterkt en gefaciliteerd, waarbij oog is voor de grenzen van die kracht.
- We zetten in op de juiste/ passende ondersteuning voor verenigingen zodat deze belangrijke ontmoetings/netwerkplekken de basis blijven voor het creëren en vergroten van het sociale netwerk. De uitdaging om deze locaties met vrijwilligers te laten floreren zien we als een opgave voor de komende periode.

■ SPECIFIEKE UITGANGSPUNTEN

- Sport, spelen, cultuur, muziek, dans enzovoort hebben een belangrijk positief effect op leefbaarheid, gezondheid en de sociale ontwikkeling en zijn daarmee belangrijke middelen voor het behalen van onze opgaven en doelen. Wij zoeken samen met verenigingen en organisaties naar (nieuwe) kansen. We zetten daarbij in op:
 - o laagdrempelig en toegankelijk aanbod;
 - o sterke organisaties;
 - o een match tussen vraag en aanbod van vrijwilliger(s);
 - o verbinding tussen sport en ondersteuning/hulp.
- Vrijwilligers(organisaties) zijn de basis voor brede, laagdrempelige hulp en ondersteuning in de kernen.
- Gezamenlijke verantwoordelijkheid: inwoners, partijen, verenigingen, professionals, vrijwilligers werken samen, zodat ze hun krachten kunnen bundelen, elkaar kunnen aanvullen en een sluitende keten kunnen realiseren. Wanneer meerdere professionals in één gezin, één huishouden of aan één persoon ondersteuning bieden, wordt altijd één gezin, één plan, één regisseur gehanteerd.
- Wij sturen op wijkgericht werken en vragen van onze maatschappelijke partners om de ondersteuning in samenhang en dicht bij de inwoners te organiseren. Hierbij wordt aangesloten bij bestaande voorzieningen zoals huisartsen, verenigingen en scholen. Maar ook maatschappelijk vastgoed (zoals sporthallen, buurthuizen en dergelijke) heeft hierin een rol. Maatschappelijk vastgoed is van en voor de inwoners. Dit vastgoed is een belangrijk middel om onze doelen te halen. Naast de corebusiness van dit vastgoed (sport, muziek, etc.) liggen er meer mogelijkheden voor vernieuwende vormen van huisvesting. Wij stimuleren onze partners om waar mogelijk gebruik te maken van het beschikbare maatschappelijk vastgoed.
- Voor maatschappelijke (vereniging) activiteiten is ruimte nodig, zowel in de openbare ruimte als in de vorm van maatschappelijk vastgoed. Dit vastgoed is voor en door de inwoners en het eigenaarschap ligt zoveel mogelijk bij de inwoners zelf. Samen met de exploitanten en eigenaren zoeken we naar efficiënt en effectief gebruik van deze ruimte. Wij zoeken samen naar nieuwe kansen die deze ruimtes kunnen bieden voor de dorpen.
- Wij verwachten van onze partners dat zij kijken naar de mogelijkheden van innovatieve zorgconcepten zoals arbeidsbesparende technologie (domotica) en deze inzetten, waar dit van meerwaarde is voor onze inwoners.

7

Mobiliteit in Kaag en Braassem

61

De bereikbaarheid van Kaag en Braassem is een belangrijke voorwaarde voor het goed kunnen wonen en werken in de verschillende kernen. Met een goede aansluiting op het hoofdwegennet kunnen inwoners en gebruikers gebruik maken van de voorzieningen. Ook deze voorzieningen hebben belang bij een goede mobiliteit om hun diensten en producten aan te kunnen blijven bieden. Daarnaast is het van belang dat de omliggende regio goed bereikbaar blijft vanwege onder meer het economische aspect. Daarbij houden we oog voor de verkeersveiligheid van inwoners en gebruikers. Op het gebied van mobiliteit zijn diverse ontwikkelingen gaande, zoals alternatief vervoer. Deze worden nauw gevolgd.

ACHTERGROND

Mobiliteit blijft groeien, bereikbaarheid blijft aandachtspunt

Het aantal wegvoertuigen blijft jaarlijks toenemen, met circa 300 personenauto's en 100 bedrijfsvoertuigen per jaar in onze gemeente (bron: CBS). In totaal waren er in 2019 22.083 wegvoertuigen in Kaag en Braassem, gemiddeld 1,2 personenauto's per huishouden. De toename van het aantal wegvoertuigen heeft een direct effect op de bereikbaarheid van de gemeente. Daarnaast heeft het invloed op de doorstroming van het hoofdwegennet in en rondom Kaag en Braassem. Een ontwikkeling die ook invloed heeft op de bereikbaarheid in onze gemeente is het sluipverkeer. Er zijn daarnaast diverse ontwikkelingen in het wegennet zoals de verbreding van de A4 (in 2026), de verbetering van de ontsluiting van de kern Leimuiden op de N207 (2020) en bijvoorbeeld het kruispunt Braassemdreef-Noordeinde.

Ook vanuit de regio Holland Rijnland is een aantal ontwikkelingen te zien. Zo komt er bijvoorbeeld meer diversiteit in de mobiliteit. De verkeersvraag spreidt zich meer over de dag, er zijn verschillende nieuwe vervoerswijzen (elektrische fietsen / speed pedelecs / nieuwe OV-concepten) en ook andere routes. Ondanks de ontwikkelingen en mogelijke alternatieven voor reizen blijft de vraag naar mobiliteit ook groeien. Ook vanuit het inwonerspanel blijkt dat inwoners nagenoeg elke dag met de auto door de gemeente reizen.

Verkeersongevallen in Kaag en Braassem

Jaarlijks raken circa 30 inwoners gewond als gevolg van een verkeersongeval (bron: BLIQ rapport). De meeste verkeersongevallen vinden plaats op de rijksweg A4, gevolgd door de provinciale weg N207. In 2018 waren er in totaal 149 door de politie geregistreerde verkeersongevallen in Kaag en Braassem.

Duurzame mobiliteit en openbaar vervoer

De aandacht en ambities op het gebied van duurzaamheid leiden ook tot groei van het gebruik van duurzame brandstoffen. De regio Holland Rijnland merkt op dat de acceptatie onder inwoners toeneemt om ruimte in woongebieden in te richten voor duurzame vormen van mobiliteit. Volgens de respondenten uit het inwonerpanel is het stimuleren van het openbaar vervoer (met 55%) de beste manier om Kaag en Braassem bereikbaar te houden. 41% van de respondenten is (nog) niet bereid om de auto in te ruilen voor een duurzaam vervoersmiddel.

De grootste opgaven op het gebied van mobiliteit zijn:

- Kaag en Braassem bereikbaar blijven houden;
- verkeersveiligheid vergroten;
- duurzame mobiliteit stimuleren.

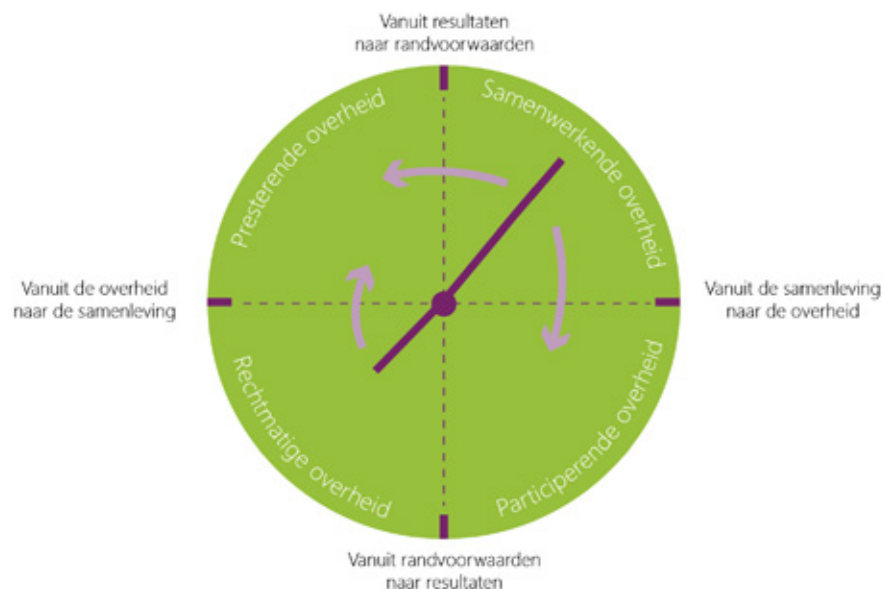

Foto: N. Bartels

■ ROL GEMEENTE KAAG EN BRAASSEM

Voor een goede en veilige mobiliteit in Kaag en Braassem hebben we als gemeente diverse rollen:

- Bij het blijvend bereikbaar zijn heeft de gemeente een samenwerkende (of rechtmatige) rol om met stakeholders de doorstroming en bereikbaarheid te verbeteren.
- De gemeente heeft een samenwerkende rol om met inwoners en stakeholders de verkeersveiligheid te vergroten.
- Ook op het gebied van duurzame mobiliteit heeft de gemeente een samenwerkende rol. Ook blijven we in samenwerking met stakeholders de ontwikkelingen op het gebied van mobiliteit volgen en gaan we hierin mee.
- De gemeente heeft daarnaast ook een presterende rol om de wegen in eigen beheer te onderhouden. Bij het beheer en onderhoud van wegen zijn we ook afhankelijk van de provincie en het Rijk.

■ GEWENSTE BEWEGING

We zien een volgende beweging:

- naar het integraal oppakken van mobiliteitsvraagstukken, waarbij we andere opgaven in het oog houden, met als uitgangspunt een goede leefbaarheid in Kaag en Braassem.

■ KAAG EN BRAASSEM BEREIKBAAR BLIJVEN HOUDEN

Een goede bereikbaarheid tussen de kernen en naar de omliggende regio's is van belang voor het prettig kunnen wonen en werken in de gemeente. Door het toenemende verkeer blijft het een uitdaging om het verkeer goed te laten doorstromen. Er is bijvoorbeeld sprake van sluipverkeer wat druk legt op de lokale wegen. Daarnaast zijn de A4 en N207 de grootste knelpunten in Kaag en Braassem. Beide knelpunten zijn in ontwikkeling om de doorstroming en bereikbaarheid te verbeteren. Als gemeente onderschrijven wij het belang van een verbeterde doorstroming op de A4, maar daarbij houden we oog voor het economische belang van de naastgelegen ondernemers. Bijvoorbeeld de aansluiting en ontsluiting van bedrijventerreinen is een blijvend aandachtspunt. Naar verwachting wordt de verbreding van de A4 uitgevoerd tussen 2026 en 2028, waarbij een nieuwe aquaduct (ter hoogte van het oude aquaduct in de richting Den Haag) ervoor moet zorgen dat de A4 ter hoogte van Nieuwe Wetering en Roelofarendsveen geen flessenhals wordt/blijft.

De N207 is inmiddels, door het aanleggen van een busbaan, verbreed tussen Alphen aan den Rijn en Leimuiden. Het resterende knelpunt op de N207 is de passage bij Leimuiden. In 2020 worden quick wins uitgevoerd, zodat niet alleen de doorstroming op de N207 verbetert, maar ook de ontsluiting van en naar Leimuiden sneller zal verlopen en daarmee de bereikbaarheid van Leimuiden verbetert.

Het streven voor Leimuiden blijft nog altijd de zogenaamde Viaduct-plus-variant; een viaduct onder de N207 door, waardoor een betere doorstroming en bereikbaarheid gegarandeerd is. Deze ontwikkeling hangt nauw samen met de ontwikkeling van bedrijventerrein Drechthoek II.

Autogebruik in Kaag en Braassem

Het autobezit in onze gemeente is bovengemiddeld hoog en neemt jaarlijks verder toe. Het belang van de auto voor de inwoners van onze gemeente is daarmee groot, dat blijkt ook uit het inwonerspanel. Dit komt doordat het openbaar vervoer in een aantal kernen geen goed alternatief is en forenzen uit onze gemeente de auto veel gebruiken. Dit is een uitdaging op het gebied van verduurzaming en bij toekomstige ontwikkelingen zullen we rekening moeten houden met het hoge autogebruik.

Parkeren

Het bovengemiddeld hoge autobezit levert, vooral in de woonwijken, ook een parkeerdruk op. Daarnaast heeft iedere ruimtelijke ontwikkeling een eigen parkeerbehoefte. Als er geen voorwaarden worden gesteld, zal de parkeerbehoefte invloed hebben op de openbare ruimte, terwijl daar niet altijd voldoende parkeergelegenheid is. Dit kan leiden tot overlast bij de bestaande en toekomstige gebruikers. Als gemeente willen we de parkeeroverlast als gevolg van nieuwe ontwikkelingen voorkomen door parkeernormen te hanteren. Daarnaast houden we rekening met de bereikbaarheid van deze nieuwe functies.

Wat willen we bereiken?

- Een betere doorstroming van de A4 en N207 met onder andere als doel een beperking van sluipverkeer door de kernen die hier langs liggen. Met behoud van economische mogelijkheden voor ondernemers en zo minimaal mogelijke afstand tot het wegennet.
- Een betere bereikbaarheid en ontsluiting van Leimuiden.

■ VERKEERSVEILIGHEID VERGROTEN

Hoewel het aantal verkeersongevallen en verkeersslachtoffers in Kaag en Braassem onder het landelijk gemiddelde ligt, zien we toch mogelijkheden om de verkeersveiligheid te verbeteren. In lijn met de provinciale verkeersveiligheids campagne 'Maak een punt van nul', is nul verkeersslachtoffers het uitgangspunt om de verkeersveiligheid en -beleving in Kaag en Braassem te verbeteren. Vanuit het Rijk is daarnaast het Strategisch Plan Verkeersveiligheid (SPV 2030) gelanceerd, waarin een meer risicogestuurde aanpak van verkeersveiligheid centraal staat. Als regio en gemeente gaan we hier ook in mee. Ook de gebruikers hebben een rol in de verkeersveiligheid, denk hierbij aan verlichting van vervoersmiddelen en gedrag in het dagelijkse verkeer.

Landbouwverkeer zorgt voor conflicten in verkeersstromen en gevaarlijke situaties. Met name op de smalle wegen in het buitengebied en in de kern van Leimuiden. Uitgangspunt is om het zware landbouwverkeer zoveel mogelijk te scheiden van de kwetsbare weggebruikers. We onderzoeken met de provincie, buurgemeenten en de LTO mogelijkheden om de conflicten met landbouwverkeer te verminderen. Daarbij rekening houdend met bijvoorbeeld de ruimtelijke mogelijkheden die we als gemeente hebben. Daarnaast moeten we er ook rekening mee houden dat het zware (landbouw)verkeer trillingen in de bodem veroorzaakt. Dat kan vooral in dichtbebouwde gebieden leiden tot hinder of schade.

Wat willen we bereiken?

- Het vergroten van het verkeersveiligheidsgevoel, door onder andere aan te sluiten bij de provinciale campagne en het strategische plan vanuit het Rijk.

- Behoud van veilige wegen voor de inwoners en gebruikers, onder andere door, wanneer mogelijk, het scheiden van landbouwverkeer en de kwetsbare verkeersdeelnemers.

■ DUURZAME MOBILITEIT

We zien een toename van het aantal elektrisch oplaadbare voertuigen (e-rijders), die daarmee bijdragen aan de verduurzaming van Kaag en Braassem. Het brengt automatisch ook een extra vraag naar oplaadpunten met zich mee. We groeien mee in deze behoefte door mogelijkheden tot laden te faciliteren en houden toekomstige ontwikkelingen in de gaten, samen met de betrokkenen bij het aanleggen van laadpunten.

We zijn als Kaag en Braassem aangesloten bij een concessie (vanuit Rotterdam/MRDH) voor het plaatsen van laadinfrastructuur (laadpalen) in de openbare ruimte. Hiermee faciliteert Kaag en Braassem e-rijders door gratis palen te laten plaatsen in de openbare ruimte, voor e-rijders die niet over parkeergelegenheid op eigen terrein beschikken. Dit betreft 'normaal laden'. Een nieuwe concessie, vanuit dezelfde samenwerking, zal zich naar verwachting ook meer richten op nieuwe laadmogelijkheden, zoals snelladen, inductieladen, laden vanuit lantaarnpalen, waterstof, enzovoort. Het is moeilijk inschatten hoe deze vorm van mobiliteit zich gaat ontwikkelen in de komende jaren en wat voor effect dit gaat hebben op de openbare ruimte. Door samenwerking te zoeken met huidige concessiepartners proberen wij op tijd in de trends en ontwikkelingen mee te gaan. Zo kan er een transitie plaatsvinden van fossiele brandstof naar elektrische aangestuurde voertuigen.

Foto: M. Ramsaran

Openbaar vervoer

Ook in het openbaar vervoer staan we voor een verandering. Per 2022 zal mogelijk een nieuwe concessiehouder gaan rijden in het gebied Zuid-Holland Noord. In 2019 en 2020 stelt de provincie Zuid-Holland een Beleidskader en Programma Van Eisen hiervoor op. De regio's Holland Rijnland en Midden Holland zijn hier nauw bij betrokken. Het streven voor Kaag en Braassem is om de huidige kwaliteit te handhaven en waar mogelijk te verbeteren. Zo staan de landelijke gebieden op het gebied van OV al een tijd onder druk. Naar verwachting zal dit toenemen door ontwikkelingen als verstedelijking en vergrijzing. Ook is een bereikbaar en bruikbaar OV van belang voor inwoners die lichamelijk of financieel niet in de gelegenheid zijn om een auto te kunnen rijden.

Een trend die naar verwachting op korte termijn groter zal worden is Mobility as a Service (MAAS). Door de technologische ontwikkeling en de beschikbaarheid van open data is het mogelijk om platforms, services en apps te creëren waar vervoersvraag en -aanbod samen kunnen komen. Particulieren kunnen dan via deze dienst hun ideale vervoersmogelijkheid samenstellen. Met een hoofdrol voor het OV, maar ook de aansluiting op het OV is belangrijk. Dit is vooral een marktontwikkeling, maar zal ook inzet en commitment vragen van overheden, door bijvoorbeeld het verstrekken van data.

Fiets

Met de komst van de elektrische fiets (en de speed pedelec) is de fiets steeds meer een duurzaam vervoersalternatief met een groeiend kilometerbereik. Daarnaast heeft de toename van het fietsen ook een positief effect op de gezondheid van inwoners. Met regionale partijen zijn we voortdurend in gesprek over het verbeteren van ons fietspadennetwerk en de aanleg van snelfietspaden, om onder andere op deze manier ook een toegankelijke openbare ruimte voor iedereen te creëren. Hierbij zal de veiligheid van alle gebruikers een belangrijk onderdeel blijven, bijvoorbeeld door het sturen op veilige oversteekplaatsen. Ook recreanten in onze gemeente hebben belang bij deze veilige en toegankelijke fietspaden.

Wat willen we bereiken?

- Wij willen een zo schoon mogelijk vervoer voor en van de inwoners realiseren. Dit willen onder andere bereiken door het uitbreiden van het aantal laadpalen.
- Behouden van de openbaarvervoervoorzieningen op het huidige niveau.
- In samenwerking met regionale partijen waar mogelijk het fietspadennetwerk opwaarderen.

Kaag en Braassem is een gemeente waar onze inwoners en bezoekers veilig kunnen wonen, werken en recreëren. We investeren in veiligheidsontwikkelingen, zoals het tegengaan en bestrijden van georganiseerde criminaliteit. Waar mogelijk pakken we dit samen aan. Het thema veiligheid heeft raakvlakken met nagenoeg alle andere thema's, zo komen bijvoorbeeld zorg en veiligheid steeds dichterbij elkaar te liggen. Naast sociale veiligheid onderscheiden we ook de fysieke veiligheid, zoals in het verkeer, of de veiligheid in de openbare ruimte, zoals verlichting. De samenwerking en betrokkenheid van onze inwoners en ondernemers staat hierbij hoog in het vaandel.

ACHTERGROND

Veiligheid leefomgeving

Kaag en Braassem is een relatief veilige gemeente. Inwoners geven hun veiligheidsbeleving een 7,7 (bron: Veiligheidsmonitor). In 2018 nam zo'n 8% van onze inwoners deel aan Burgernet. Daarin werkten zij actief samen met de politie en gemeente aan de veiligheid in de buurt. In het inwonerspanel heeft 30% van de respondenten aangegeven geen lid te zijn van een buurtpreventie(app) of buurtwacht, maar zou er wel aan willen deelnemen. Geweldsincidenten komen in onze gemeente relatief weinig voor. Er is wel sprake van diefstallen en (woning) inbraken. De meeste politiemeldingen gaan over burenruzies, geluidsoverlast en overlast door jeugd.

Openbare ruimte

Mensen ervaren de leefbaarheid van Kaag en Braassem als positief. In 2017 kreeg de leefbaarheid een 7,8 (bron: Veiligheidsmonitor). Over het algemeen zijn hondenpoep op de stoep, te hard rijden en parkeeroverlast de belangrijkste onderwerpen die de leefbaarheid bepalen. Ook vanuit het inwonerspanel blijkt dat inwoners vinden dat de openbare ruimte in hun dorp zowel veilig (63%) als schoon (59%) en heel (56%) is. Panelleden maken wel opmerkingen over zwerfafval in de gemeente, onderhoud van de openbare ruimte, bestrating en verlichting.

Toename vermenging onder- en bovenwereld (ondermijning)

Het aantal geregistreerde misdrijven, waaronder woninginbraken, straatroven en geweldsdelicten, laat de afgelopen jaren een daling zien. Onzichtbare vormen van criminaliteit ondermijnen echter in toenemende mate de samenleving. Zowel landelijk als in onze gemeente is er een ontwikkeling in criminele en ondermijnende activiteiten. De gemeente, politie en andere betrokken partijen die samenwerken in het Regionaal Informatie- en Expertisecentrum (RIEC) constateren een toenemende mate van vermenging van de onder- en bovenwereld. Het gaat dan bijvoorbeeld om witwassen, drugshandel, beïnvloeding en cybercrime.

De grootste opgaven voor een veilig Kaag en Braassem zijn:

- het vergroten van veiligheid in de leefomgeving;
- het zorgdragen voor een schone, hele en veilige openbare ruimte.
- het tegengaan en bestrijden van ondermijnende criminaliteit.

Foto: R. Looijensteijn

■ ROL GEMEENTE KAAG EN BRAASSEM

Wij werken samen met onze inwoners om de leefbaarheid in Kaag en Braassem te behouden en verder te vergroten. Naast de rechtmatige taak die de gemeente heeft om bijvoorbeeld te handhaven hebben wij ook diverse rollen op de eerder genoemde opgaven:

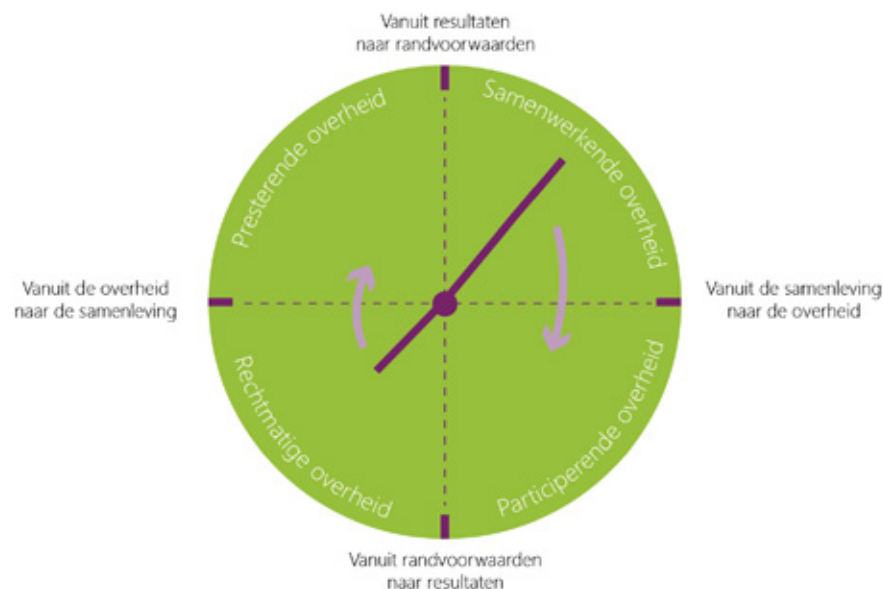
- Wij hebben een wettelijke verplichting op het gebied van de veiligheid (rechtmatig).
- Wij werken samen met partners om signalen van onveilige situaties op te vangen en aan te pakken (samenwerkend).
- Wij stimuleren en faciliteren inwonersinitiatieven om de veiligheid in de leefomgeving te vergroten (samenwerkend).
- Wij werken samen met de veiligheidsregio om de veiligheid van onze inwoners te vergroten (samenwerkend).

■ GEWENSTE BEWEGING

Met de omgevingsvisie zien we de volgende beweging:

- blijvend faciliteren van initiatieven m.b.t. veiligheid;
- van aparte kolommen zorg en veiligheid ... naar een nauwe samenwerking tussen zorg en veiligheid.

De thema's zorg en veiligheid komen steeds dichterbij elkaar. Zo ontwikkelen we binnen de regio een Zorg- en Veiligheidshuis. In veel gevallen is er immers een combinatie van veiligheids- en zorgaspecten.

Bijvoorbeeld bij incidenten rond inwoners met verward gedrag, die van invloed zijn op de veiligheidsbeleving van inwoners maar die ook geregeld om inzet vanuit het veiligheidsdomein vragen. Andere voorbeelden zijn geweld in huiselijke kring en overmatig alcohol- en drugsgebruik. We zetten daarom in op samenwerking tussen de verschillende partijen. Dit komt ook terug in het hoofdstuk Sociaal Kaag en Braassem.

Foto: B. Verdel

■ HET VERGROTEN VAN VEILIGHEID IN DE LEEFOMGEVING

De betrokkenheid van inwoners neemt toe, mensen dragen nadrukkelijker dan voorheen actief bij aan een veilige leefomgeving. Niet alleen aan hun eigen veiligheid (met o.a. inbraakpreventie), maar ook aan de veiligheid van hun wijk of buurt via WhatsApp Buurtpreventie en Burgernet. Als gemeente blijven we initiatieven als een WhatsApp Buurtpreventie stimuleren en faciliteren.

De fysieke leefomgeving heeft een belangrijke invloed op de veiligheid(sbeleving). Denk hierbij aan de inrichting van wegen, straatverlichting en evenementen. Ook andere ontwikkelingen spelen hier een rol. Zo voert de Veiligheidsregio bijvoorbeeld een onderzoek uit naar hoogwater, als gevolg van klimaatverandering. Deze onderzoeken en stresstesten blijven we volgen. De ontwikkelingen kunnen naast de veiligheid voor onze inwoners, ook gevolgen hebben voor de ruimtelijke ontwikkeling binnen de gemeente.

Wat willen we bereiken?

- Inwoners van alle leeftijden voelen zich veilig in hun woon-, werk-, en leefomgeving.
- Stimuleren en waar nodig faciliteren van inwonersinitiatieven om de veiligheid in hun eigen wijk of buurt te vergroten. Daarbij zetten

we preventief in op het voorkomen van (woning)inbraken.

- Stimuleren en vergroten van bereidheid van inwoners om verdachte situaties te melden.

■ HET ZORGDRAGEN VOOR EEN SCHONE, HELE EN VEILIGE OPENBARE RUIMTE

Een schone, hele en veilige openbare ruimte draagt bij aan de sociale veiligheid en leefbaarheid. Onder openbare ruimte verstaan we de ruimte die voor iedereen toegankelijk is. Wij hebben een rol in onderhoud en handhaving, maar we kunnen meer bereiken als we dit samen aanpakken. Inwoners kunnen een grotere rol krijgen bij het beheer van de openbare ruimte. Zo kunnen ze voor hen belangrijke zaken zelf oppakken en veranderen als ze dat willen. Wij willen daarom de komende periode buurtinitiatieven rondom de woonomgeving stimuleren en faciliteren. Wij maken samen met inwoners de leefbaarheid in onze dorpen. Samen zijn we verantwoordelijk voor een schone, hele en veilige buurt.

Wat willen we bereiken?

- Schoon, heel en veilig houden van de openbare ruimte. In het beheer houden we oog voor mens en milieu. Waar mogelijk beheert de gemeente samen met inwoners en bedrijven.

■ HET TEGENGAAN EN BESTRIJDEN VAN ONDERMIJNENDE CRIMINALITEIT

Vanwege landelijke en lokale ontwikkelingen op het gebied van ondermijnende criminaliteit investeren we in het vergroten van onze informatiepositie en de bewustwording over de aanwezigheid en risico's van ondermijnende criminaliteit. We zetten hierbij in op een nauwe samenwerking met diverse partners. Dit versterkt de aanpak.

Criminele investeringen in de bovenwereld kunnen leiden tot vervlechting van onder- en bovenwereld. Dat heeft grote gevolgen voor het ondernemersklimaat en de sociale cohesie en verhoogt het risico op verpaupering van wijken en buurten. Daarnaast tast de georganiseerde ondermijnende criminaliteit het rechtsgevoel van inwoners en ondernemers aan. Het tegengaan en bestrijden van ondermijning heeft daarom prioriteit. Een voorbeeld hiervan is het aanpakken van witwassen, het handhaven op permanente bewoning op plekken die daar niet voor bedoeld zijn en uitkeringsfraude. Dit doen we als gemeente samen met onze partners, zoals de politie. En we zien dit zeker ook als een gezamenlijke verantwoordelijkheid met en voor onze ondernemers.

Wat willen we bereiken?

- Vergroten van onze informatiepositie over ondermijnende criminaliteit.
- Versterken van de bestuurlijke en maatschappelijke weerbaarheid.
- Het stimuleren en intensiveren van samenwerkingen om ondermijnende criminaliteit aan te pakken.
- Het vroegtijdig signaleren en terugdringen van woonfraude.

9

Gebiedstypen

73

Onze gemeente kan grofweg in vier verschillende soorten gebieden worden opgedeeld, namelijk het buitengebied, glastuinbouwgebieden, bedrijventerreinen en de kernen. Binnen ieder gebiedstype spelen verschillende belangen en thema's. Om scherp te krijgen binnen welk gebied welke van deze thema's, belangen en dilemma's spelen, werken we de verschillende gebiedstypen in dit hoofdstuk verder uit. Per gebiedstype geven we een beschrijving van het gebied met de doelen en de specifieke uitgangspunten waarbinnen deze doelen bereikt moeten worden. In alle gebieden hebben infrastructuur en beperkingenzones invloed, dit beschrijven we aan het eind van dit hoofdstuk.

Foto: J. van Haestregt

Foto: D. Bouwmeester

Foto: I. Bouwmeester

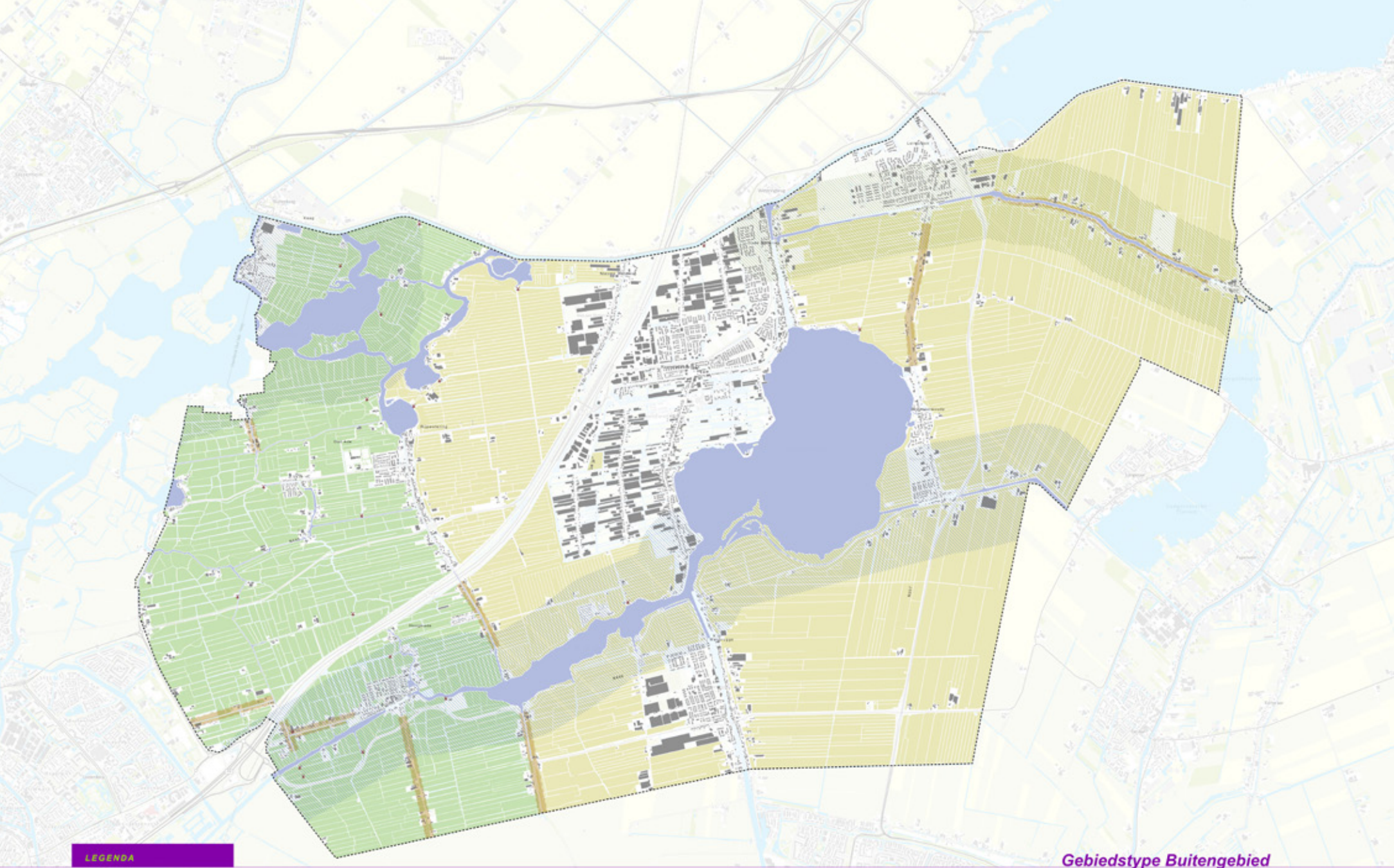
Het buitengebied beslaat qua oppervlak het grootste deel van onze gemeente. Het betreft een uitgestrekt gebied dat opgedeeld kan worden in verschillende sub-gebieden. Binnen het buitengebied onderscheiden wij de volgende gebieden: veenweide, droogmakerij, Wijde Aa zone, Drechtzone, Kagerplassen-gebied en de agrarische linten.

■ BUITENGEBIED

Het buitengebied beslaat qua oppervlak het grootste deel van onze gemeente. Wij maken onderdeel uit van het Groene Hart. De groene uitstraling van het gebied is dan ook kenmerkend. Een landelijk en agrarisch gebied wordt het ook wel genoemd. Wij willen het buitengebied zo open mogelijk houden, maar willen niet de dorpsranden op slot zetten. Hier moet bijvoorbeeld ruimte zijn voor woningbouw. Er moet ook ruimte zijn om energie op een duurzame manier op te wekken. Wij geven daarbij de voorkeur aan het opwekken van energie door middel van wind. Een windturbine vinden wij qua ruimtebeslag efficiënter dan een zonneweide. Windturbines zien wij het liefst op plekken waar het landschap al is aangetast en waar dit ruimtelijk inpasbaar is, zoals langs de hoofdinfrastructuur binnen onze gemeente (infrabundel A4/HSL en de N207). Ook hebben wij in het buitengebied liever woningbouw

dan zonneweiden. Desondanks staan we niet per se negatief tegenover lokale initiatieven. Dit geldt ook voor windturbines. Daarnaast moeten wij onze ogen niet sluiten voor andere manieren om energie op een duurzame manier op te wekken, bijvoorbeeld via warmte en kou uit water (aquathermie) en de bodem ((diepe) geothermie). Wat betreft recreatie willen we aantrekkelijk zijn voor de eigen inwoner, dan wordt het vanzelf ook aantrekkelijk voor recreanten van buiten de gemeente. We willen voornamelijk inzetten op dagrecreatie (wandelen, fietsen en varen) die wordt ondersteund door daghoreca (het drinken van een kopje koffie of lunchen). Ook moet er ruimte zijn voor kleinschalige verblijfsrecreatie, maar niet in alle delen van het buitengebied. Bijvoorbeeld niet in de Drechtzone. Voor grootschalige verblijfsrecreatie (meer dan 20 recreatiewoningen) is er weinig ruimte in de gemeente, maar we sluiten het niet volledig uit. Voor sommige gebieden is grootschalige verblijfsrecreatie wel op voorhand al uitgesloten vanwege bijvoorbeeld de cultuurhistorische en/of natuurwaarden.

Het buitengebied is zo uitgestrekt dat het opgedeeld kan worden in verschillende sub-gebiedstypen. Binnen het buitengebied onderscheiden wij de volgende gebieden: veenweide, droogmakerij, Wijde Aa zone, Drechtzone, Kagerplassen-gebied en de agrarische linten.

LEGENDA

ALGEMEEN

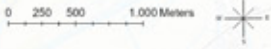
- Gemeentegrens
- Molens
- Bebouwing

BUITENGEBIED

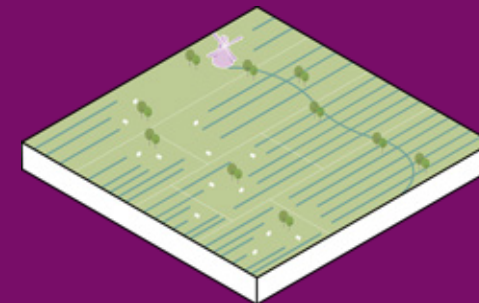
- Drechtzone
- Wijde Aa zone
- Kagerplassen zone

- Wijde Aa, Drecht, Kagerplassen en Braassemmermeer
- Agrarische Linten
- Droogmakerij
- Veenweide

Gebiedstype Buitengebied

Buitengebied - Veenweide

77

Het westelijke deel van onze gemeente bestaat uit veenweidegebieden, polders en plassen. Het landschap is open door de vele weilanden en de grote hoeveelheid sloten. De natuurwaarde is hierdoor groot: niet zozeer doordat er veel verschillende dier- en plantensoorten te vinden zijn, maar eerder doordat er een aantal unieke soorten leven en broeden zoals de grutto en de wulp. De cultuurhistorische waarde is ook aanzienlijk vanwege de duidelijk zichtbare, oude verkavelingspatronen. Monumentale molens en karakteristieke kerktorens zijn overal in het gebied zichtbaar. Het gebied ademt rust, ontspanning, natuur en groen. De agrariërs zijn overwegend melkveehouders, maar hebben zich ook bekwaamd in natuurbeheer en kleinschalige recreatie, zoals een bed & breakfast, kleinschalige zorg en het maken en verkopen van streekproducten. Mogelijkheden tot schaalvergroting van agrarische bedrijven in het gebied zijn beperkt. Het gebied is autoluw en toegankelijk voor wandelaars, fietsers en de watersporters. De strategische plaatsing van bankjes, uitkijkpunten en aanlegsteigers draagt er aan bij dat mensen het gebied kunnen beleven. Op diverse locaties kunnen ze boten aanleggen, de fiets stallen of een consumptie nuttigen, bijvoorbeeld bij een boerderij of bij een molen.

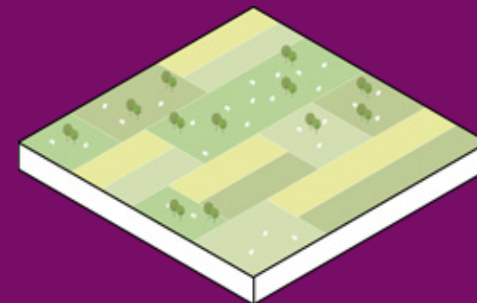
Wat willen we bereiken?

- Het behouden van de bestaande landschappelijke structuur en kwaliteit.
- Het tegengaan van bodemdaling veroorzaakt door veenoxidatie.

Specifieke uitgangspunten

- Binnen het veenweidegebied bieden we geen ruimte aan activiteiten die de bestaande landschappelijke structuur en kwaliteit kunnen schaden.
- Nieuwe (agrarische) bedrijfswoningen zijn alleen toegestaan als de noodzakelijkheid en doelmatigheid wordt aangetoond. Dit standpunt geldt voor het hele buitengebied.
- Een tweede (agrarische) bedrijfswoning is in principe uitgesloten. Dit standpunt geldt voor het hele buitengebied.
- Er is ruimte voor het voeren van (recreatieve) nevenactiviteiten bij agrarische bedrijven, mits het de bestaande en landschappelijke structuur en kwaliteit niet schaadt. Zelfstandige horeca en recreatieondernemingen, bijvoorbeeld een camping, zijn niet gewenst. Ook is het uitbreiden van het aantal bestaande evenementen, zowel in volume als in aantallen, niet gewenst.
- Er is ruimte voor lokale innovatieve ontwikkelingen gericht op het tegengaan van bodemdaling door veenoxidatie of door belasting.
- Nieuwe recreatieve of agrarische (neven)activiteiten (als alternatief verdienmodel) die bodemdaling (door veenoxidatie) versnellen mogen in principe geen doorgang vinden. Dit standpunt geldt voor het hele buitengebied.
- Recreatieve of agrarische (neven)activiteiten / ontwikkelingen die een negatieve impact hebben op de gekozen doelsoorten in het veenweidegebied en de voor het gebied kenmerkende biodiversiteit, mogen in principe geen doorgang vinden.

Buitengebied - Droogmakerij

De droogmakerijen zijn grootschalige open polders en worden voornamelijk gebruikt als agrarisch productielandschap. Het primaire grondgebruik is landbouw, zowel akkerbouw als vee-teelt.

Wat willen we bereiken?

- Het primaire grondgebruik landbouw, zowel akkerbouw en vee-teelt, behouden en stimuleren.
- Het herstellen, versterken/verbeteren en/of vergroten van de voor het gebied kenmerkende biodiversiteit.

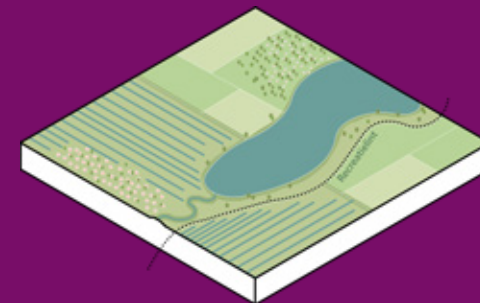
Specifieke uitgangspunten

- Activiteiten zoals zelfstandige horeca, (grootschalige) evenementen, recreatie en woningbouw kunnen alleen incidenteel voorkomen, voornamelijk binnen de agrarische linten.
- Binnen het gebied is ruimte voor schaalvergroting van agrarische bedrijven. Planologisch wordt er daarom ruimte geboden op het gebied van geur, geluid, mestopslag en dierenverblijven.
- Binnen de droogmakerij is er ruimte voor recreatie, nadrukkelijk gekoppeld aan linten langs de Wijde Aa en de Drecht. Het gaat dan om recreatieve routes, met daarbij trekpleisters zoals een agrarisch bedrijf waarbij de recreatie tot een volwaardige tweede hoofdtak is geworden. Deze trekpleisters zijn via de N207 en de N446 goed bereikbaar.
- Voorwaarde bij bovengenoemde accenten is dat er ook nadrukkelijk aandacht is voor verhoging van de landschaps- en natuurwaarden.

Hiermee bedoelen we:

- o versterking/verbetering van de gekozen doelsoorten op en rondom de droogmakerij door bijvoorbeeld het creëren van nieuwe ecologische verbindingzones;
- o in principe doorgang van ontwikkelingen die een vergroting van de voor het gebied kenmerkende biodiversiteit teweegbrengen;
- o schaalvergroting van agrarische bedrijven (dierlijke en plantaardige productiesystemen) en intensivering van de recreatieve activiteiten mogen plaatsvinden wanneer ze duurzaam zijn, een verbetering van de bodemkwaliteit realiseren en/of een versterking/verbetering van de voor het gebied kenmerkende biodiversiteit teweegbrengen.
- Net als in het veenweidegebied zijn zelfstandige recreatieondernemingen, zoals een camping, niet wenselijk.

Buitengebied - Wijde Aa zone

Vanaf Leiderdorp tot aan Nieuwkoop loopt een lang recreatielint waarbij de verbinding tussen water en land voorop staat. Dit lint loopt langs de zuidoever van de Does, de Kromme Does, de Wijde Aa, het Braassemermeer en de Leidsche Vaart. Het is een doorgaande recreatieroute voor fietsers en wandelaars, met bijbehorende voorzieningen. Zo zijn er horecagelegenheden in de dorpen. De Wijde Aa zone maakt onderdeel uit van het NatuurNetwerk Nederland en heeft daardoor een belangrijke functie als ecologische verbindings-zone. Binnen de Wijde Aa zone is dan ook (extra) ruimte voor natuur(ontwikkeling).

Wat willen we bereiken?

- In eerste instantie het behouden en herstellen van de biodiversiteit die het gebied kenmerkt. Op de lange termijn een vergroting van deze biodiversiteit.
- Het behouden van het bestaande recreatielint waarbij de verbinding tussen water en land voorop staat.

Specifieke uitgangspunten

- Incidenteel kan een agrarisch bedrijf een volwaardige recreatieve tweede bedrijfstak voeren als dit het waardevolle en open landschap niet schaadt.
- In principe is er geen ruimte voor ontwikkelingen in bestaande ecologische verbindingszones die een negatieve impact hebben op de voor het gebied kenmerkende biodiversiteit.

Buitengebied - Drechtzone

De Drechtzone is een langgerekt bebouwingslint met een hoge natuurwaarde. Verspreid langs het lint staan woningen op het bovenland afgewisseld met agrarische bedrijven in de polder. Het is een recreatieve route voor fietsers, wandelaars en watersporters. Veel van de gronden bovenaan de dijk herbergen natuurwaarden. De agrarische bedrijven (zowel akkerbouw als veeteelt) liggen onderlangs de dijk. De bedrijven hebben vooral een agrarische functie, incidenteel hebben zij ook een recreatieve functie. Zo zijn er bed & breakfasts, worden consumpties of streekproducten verkocht in een boerenlandwinkel of kampeermogelijkheden geboden.

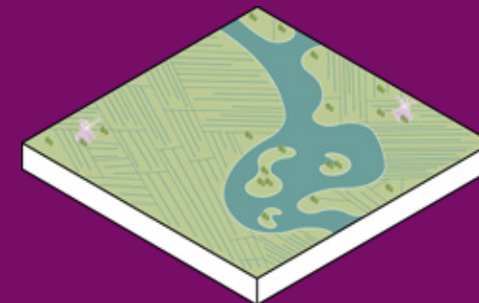
Wat willen we bereiken?

- Het behoud en waar mogelijk versterken van het specifieke karakter van deze zone.

Specifieke uitgangspunten

- Er is beperkt ruimte voor recreatie met aandacht voor het behouden van flora en fauna. Bij (voormalige) boerderijen en woningen kunnen natuur en landschapselementen zoals fruitboomgaarden worden aangelegd.
- Onderaan de dijk is ruimte voor kleinschalige recreatieve ontwikkeling. Het saneren van (agrarische) bedrijfsbestemmingen die incidenteel het lint onderbreken ten behoeve van kleinschalige woningbouw (bijv. ruimte voor ruimte) of natuurontwikkeling is wenselijk.

Buitengebied - Kagerplassen-gebied

Het gebied de Kagerplassen is een samenhang van natuurlijke veenmeren, die omzoomd worden door een netwerk van kleine rietsloten en vaarten. Het gebied strekt zich uit over verschillende gemeenten. In onze gemeente vallen de wateren Kever, Spijkerboor, Sever, Koppoel, Kleipoel, Hanepoel en het Vennemeer onder het Kagerplassen-gebied. Het unieke aan dit gebied is de onregelmatige verkaveling van de veenweidepolders en een groot aantal molens. In tegenstelling tot andere veenweidegebieden in Zuid-Holland zijn de kavels niet lang en smal, maar blokvormig. Dit duidt op een ontginning uit de vroege middeleeuwen, waarmee dit gebied de oudste veenontginning in het Groene Hart zou zijn. De vele brede poldersloten, bekade boezemwateren en het grote aantal vaak nog functionerende molens herinneren aan de problemen die men hier gehad heeft met de afwatering. Er wordt op dit moment al veel gerecreëerd in dit gebied.

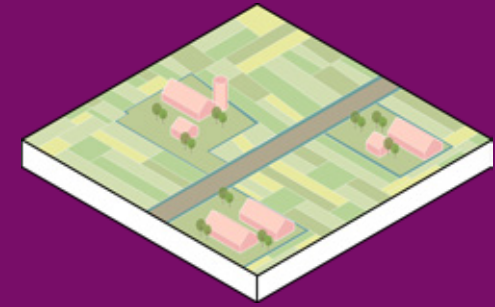
Wat willen we bereiken?

- Het karakteristieke landschap van het Kagerplassen-gebied behouden met extra aandacht voor (het herstellen van) de biodiversiteit.
- Behoud van het recreatieve karakter op/rondom de wateren Koppoel en Vennemeer: intensief.
- Behoud van het recreatieve karakter op/rondom de andere wateren van het Kagerplassen-gebied: extensief.
- Experimenteren met natuurinclusieve recreatie, waarbij we recreatieve ontwikkelingen stimuleren die aansluiten bij de cultuurhistorische geschiedenis en geen afbreuk doen aan de landschappelijke waarden.

Specifieke uitgangspunten

- Bij extensieve recreatie blijft de intensiteit van de recreatieve activiteiten beperkt. Deze recreatiegebieden kennen wandel- en fietsroutes of een picknickplaats. Het accent ligt hier voornamelijk op het beleven van de natuur en het landschap. De gebieden zijn beperkt toegankelijk voor voorbijkomende wandelaars, fietsers of per boot. Een enkele voorziening in de vorm van een vlonderpad of vogeluitkijkpunt geeft een extra recreatieve waarde en verhoogt de natuur- en beleevingswaarde van het landschap.
- Bij intensieve recreatie kunnen mensen verblijven en zijn er activiteiten mogelijk die publiek trekken. Er is horeca aanwezig, voldoende parkeerruimte en verblijfsrecreatie is toegestaan.

Buitengebied - Agrarische linten

In het buitengebied zijn er enkele linten die door de jaren heen zijn ontstaan en zich onderscheiden van het open landschap door een hogere bebouwingsdichtheid. Naast de agrarische activiteiten kennen ze ook woon-, bedrijfs- en recreatieve bestemmingen. Linten die onder dit sub-gebiedstype vallen zijn: Ofwegen, Van Klaverweijdeweg, Zuidweg, Willem van der Veldenweg, Herenweg en Boekhorsterweg. Deze selectie van linten is voornamelijk gemaakt op basis van de kaart 'Transformeren, herstructureren en verdichten' van het Programma Ruimte van de provincie Zuid-Holland.

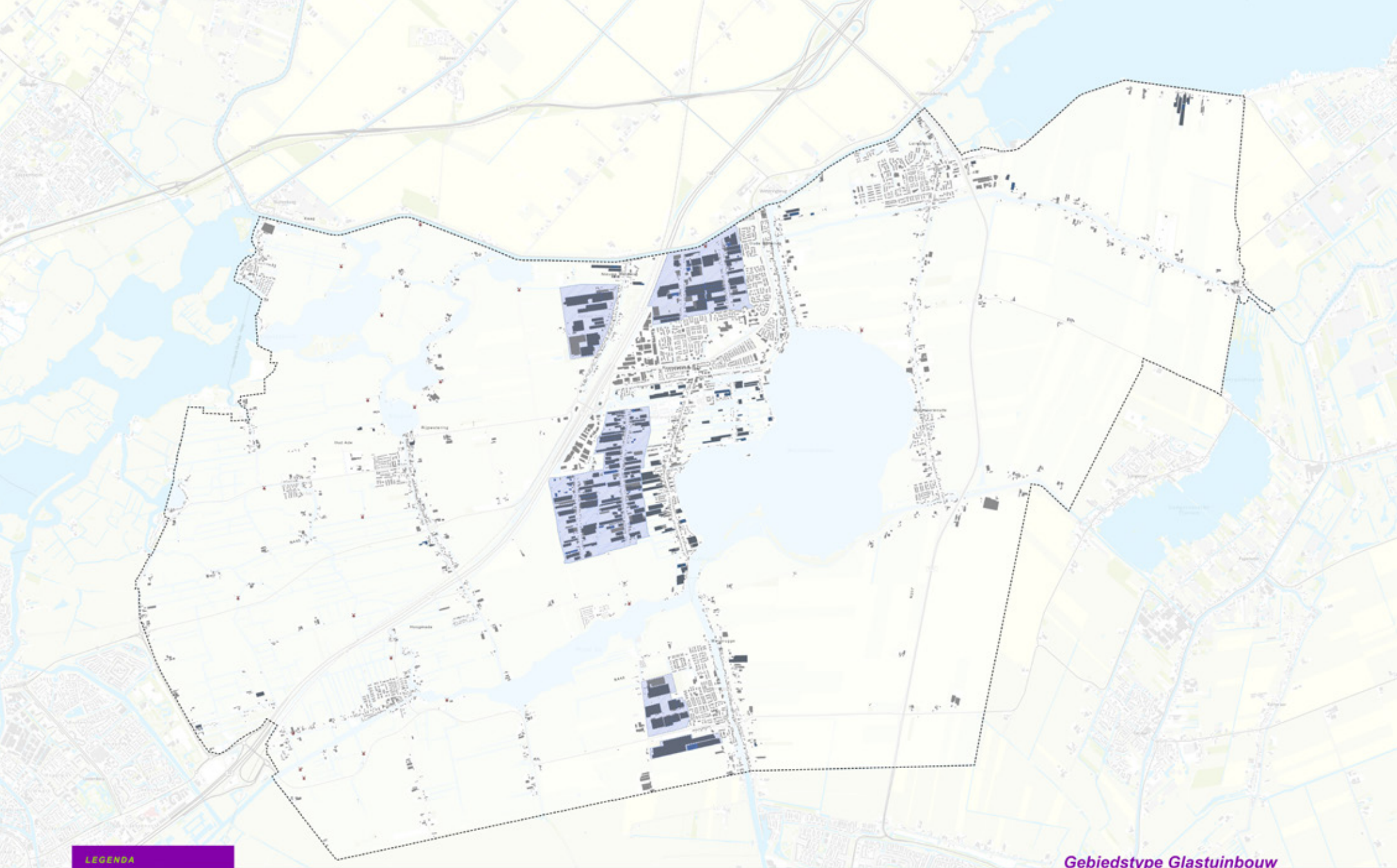
Wat willen we bereiken?

- Het behouden van de agrarische linten.

Specifieke uitgangspunten

- Binnen deze linten is er naast de agrarische activiteit ook ruimte voor recreatieve activiteiten en incidenteel het toevoegen van een woning. Dit mits er sprake is van een ruimtelijke kwaliteitswinst (bijv. ruimte voor ruimte of het saneren van een bedrijfsbestemming), en/of er gebouwd wordt voor de doelgroepen waar behoefte naar is volgens de Regionale Woonagenda. Versterking/verbetering van de voor het gebied kenmerkende biodiversiteit wordt ook gezien als ruimtelijke kwaliteitswinst.
- Nieuwe (niet-agrarische) bedrijfsactiviteiten zijn binnen deze linten, net als in het gehele buitengebied, niet wenselijk en moeten zoveel mogelijk op de bedrijventerreinen gerealiseerd worden.

LEGENDA

ALGEMEEN

- Gemeentegrens
- x Molens
- Bebouwing

GLASTUINBOUW

- Duurzaam glastuinbouwgebied
- Fysiek glas 2012 PZH

Gebiedstype Glastuinbouw

0 250 500 1.000 Meters

Glastuinbouw

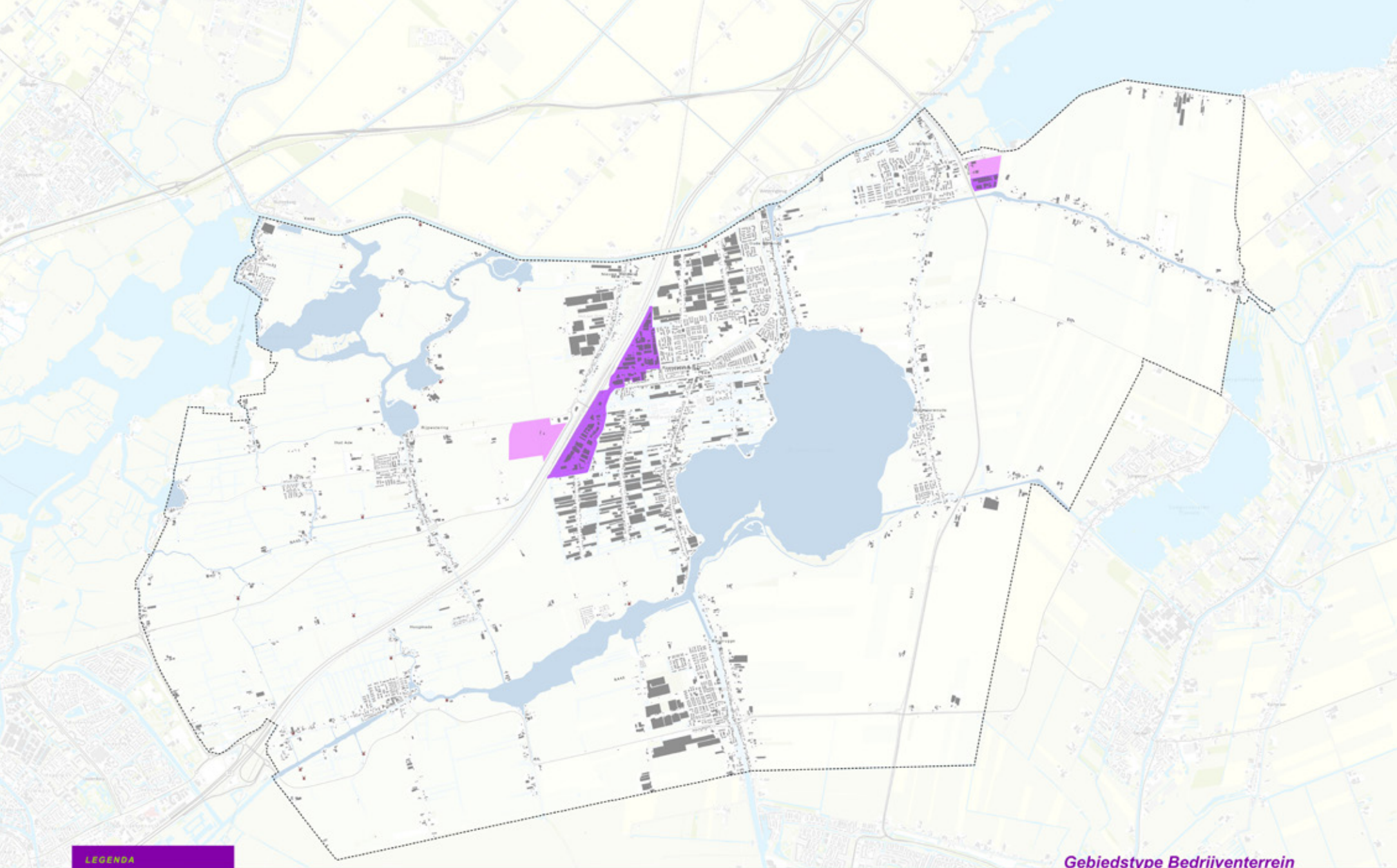
De gemeente heeft vier duurzame glastuinbouwgebieden, waarvoor een contour is vastgesteld in de visie van de Greenport Aalsmeer. Dit zijn: De Baan-Sotaweg, Geestweg-Floraweg, Tuinbouwgebied Nieuwe Wetering en Tuinbouwgebied Woubrugge. Deze gebieden zijn niet uniform en kennen elk hun eigen karakter. Om hier een beter inzicht in te krijgen komt er onder andere een gebiedsinventarisatie voor de Geestweg-Floraweg. Op den duur zullen er meer specifieke visies ontstaan voor de vier gebieden. Bij het opstellen van deze visies moet er ook realistisch worden gekeken naar het toekomstperspectief van de verschillende gebieden. Eventuele mogelijkheid van (tijdelijke) transformatie van de gebieden sluiten we hierbij niet uit. Voor nu blijft de algemene ambitie voor de glastuinbouwgebieden staan.

Wat willen we bereiken?

- Een kansrijke toekomst voor de glastuinbouwsector.

Specifieke uitgangspunten

- De focus binnen dit gebied ligt op de glastuinbouwactiviteiten. Zo is er bijvoorbeeld geen ruimte voor horeca, verblijfsrecreatie, evenementen, woningbouw en aan huis verbonden beroepen en bedrijven.
- Voor kleine aan glastuinbouw gerelateerde bedrijvigheid en huisvesting van arbeidsmigranten is ruimte.
- Bij nieuwbouw of herstructurering van het betreffende glastuinbouwgebied is er in het bijzonder aandacht voor duurzaamheid, de ontsluiting en water.
- Er is ruimte voor glastuinbouwgebieden om zich te ontwikkelen, daarom is er op het gebied van geur, geluid en lichthinder ruimte. Wel moet rekening gehouden worden met een goed woon- en leefklimaat voor de woningen in de naastgelegen kernen.

LEGENDA

ALGEMEEN

- Gemeentegrens
- Molens
- Bebouwing

BEDRIJVENTERREIN

- Bestaand
- Zoeklocatie

Gebiedstype Bedrijventerrein

0 250 500 1.000 Meters

Bedrijventerreinen

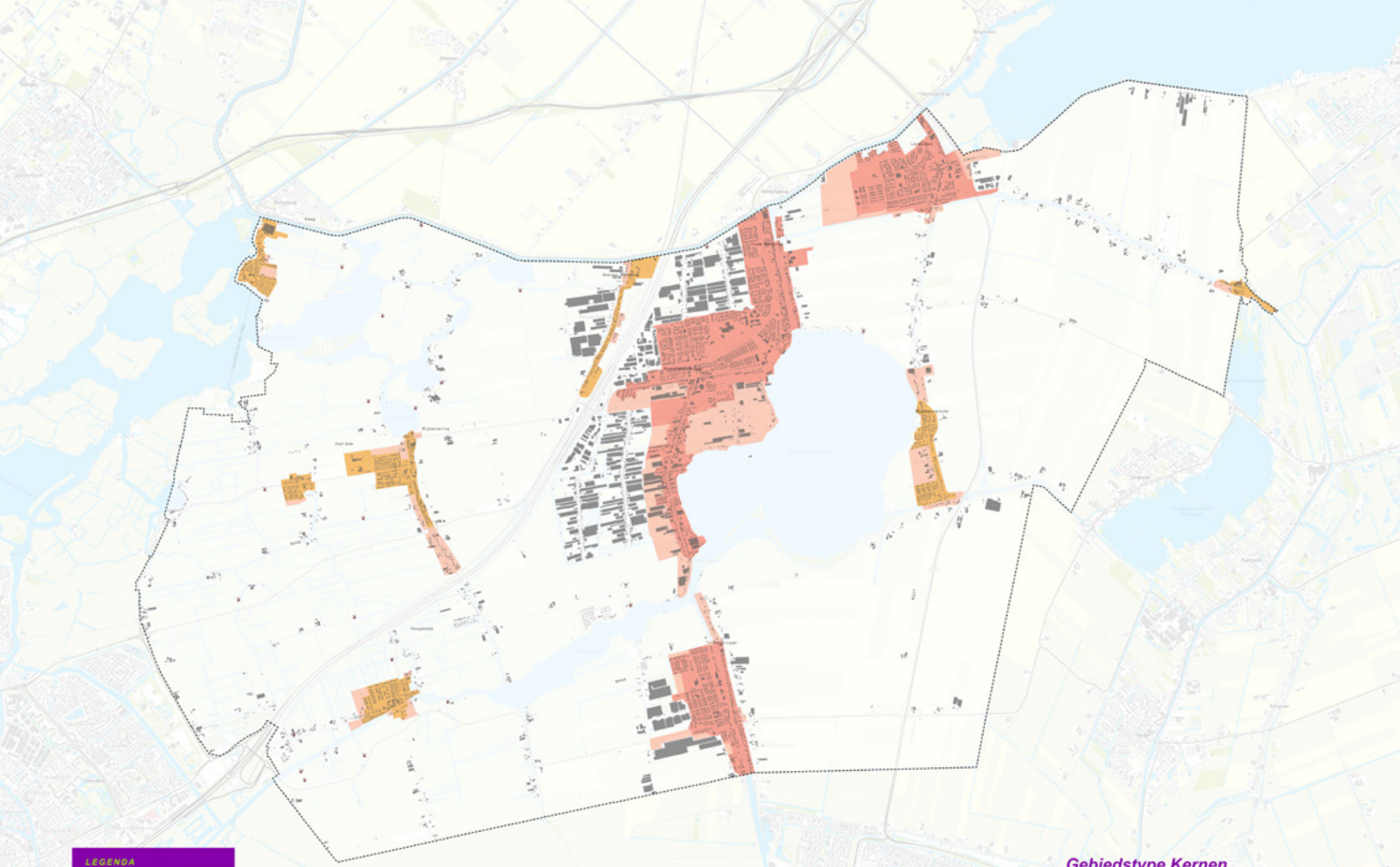
Binnen onze gemeente zijn de volgende bedrijventerreinen aanwezig: Veenderveld, De Lasso Noord en Zuid en Drechthoek. Deze terreinen zijn goed bereikbaar en toegankelijk en bieden een aantrekkelijk vestigingsmilieu. Bij de huidige bedrijventerreinen is er weinig ruimte om uit te breiden of te ontwikkelen in het ondernemen, terwijl ondernemers daar wel behoefte aan hebben.

Wat willen we bereiken?

- Een aantrekkelijk vestigingsgebied voor bedrijven zijn en blijven.

Specifieke uitgangspunten

- We bieden ruimte op het gebied van geur, geluid, luchtkwaliteit en lichthinder, zonder dat dit het goede woon- en leefklimaat van de nabijgelegen woningen schaadt.
- Aan het opzetten van een Bedrijfsinvesteringszone (BIZ) wordt actief medewerking verleend net als aan het traject Keurmerk Veilig Ondernemen (KVO).
- Bedrijfsactiviteiten staan centraal. Detailhandel, nieuwe evenementenlocaties, horeca en aan huis verbonden bedrijven en beroepen worden daarom binnen deze gebieden uitgesloten (bijv. kapper, pedicure, schoonheidsspecialist).
- Bedrijfswoningen worden alleen toegestaan als de noodzakelijkheid en doelmatigheid van de woning zijn aangetoond.
- Bedrijfswoningen mogen binnen dit gebiedstype niet gesplitst worden.
- Woningen voor derden (burgerwoningen) zijn niet toegestaan.
- Voor Drechthoek II gaat een marktpartij in samenwerking met de gemeente onderzoeken of er een reële businesscase gemaakt kan worden.
- Begin 2020 hebben we gronden ten westen van de N445 nabij Nieuwe Wetering aangewezen in het kader van de Wet voorkeursrecht gemeenten ten behoeve van de realisatie van een nieuw bedrijventerrein.
- Ingezet wordt om de locatie Bospolder beschikbaar te stellen als vestigingsplaats voor (kleinschalige) lokale bedrijven.
- Het (her)ontwikkelen van een bedrijventerrein koppelen aan andere functies en opgaven, zoals het lokaal bergen en laten infiltreren van hemelwater, duurzaamheid (bijvoorbeeld het plaatsen van zonnepanelen en/of kleinschalige opwek via windinstallaties), het versterken/verbeteren van de biodiversiteit kenmerkend voor gebouwde omgeving en het voorkomen van overlast vanwege langdurige of extreme hitte en droogte.
- Bij het (her)ontwikkelen van een bedrijventerrein is bereikbaarheid een van de belangrijkste pijlers. Bereikbaarheid voor zowel de vrachtwagen, personenauto, voetganger, fietser en het openbaar vervoer.

LEGENDA

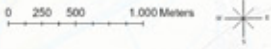
ALGEMEEN

- Gemeentegrens
- Molens
- Bebouwing

KERNEN

- Centrum Dorps
- Landelijk Dorps
- Kernen

Gebiedstype Kernen

Kernen

De gemeente Kaag en Braassem bestaat uit 11 kernen. De kernen zijn de gebieden binnen de gemeente waar onder andere veel ruimte is voor winkels, horeca, sport en wonen. Iedere kern heeft een eigen identiteit met eigen karakteristieken. Deze worden per kern benoemd en uitgewerkt in de dorpsperspectieven. Daarnaast worden de kernen onderverdeeld in centrum dorps en landelijk dorps.

Als het gaat om het bouwen van woningen geven wij de voorkeur aan inbreiding, maar dit betekent niet dat uitbreiden geen mogelijkheid is. Het buitengebied willen wij zoveel mogelijk open houden, maar aan de randen van de kernen is ruimte voor ontwikkeling. Dit geldt voor alle kernen. Als voorschot op het bouwen buiten de BSD-contour (de arceringen centrum dorps en landelijk dorps), hebben we zelf een tweede contour opgenomen binnen dit gebiedstype. De lichtere arcering 'kernen' op de kaart illustreert in onze ogen de logische uitbreidingsruimte bij de verschillende dorpen. Bij een eventuele uitbreiding aan de rand van een dorp moet er sprake zijn van een geleidelijke overgang tussen de woonwijk en het open landschap. Oftewel, aandacht voor een goede landschappelijke inpassing.

Detailhandel wordt zoveel mogelijk geclusterd in bestaande winkelgebieden, zoals bijvoorbeeld het Dorpshart in Leimuiden, het Batenhof in Woubrugge of aan de Meerkreuk in Oude Wetering.

Binnen deze gebieden, maar ook daarbuiten worden standplaatsen ingenomen. Om een wildgroei aan standplaatslocaties te voorkomen zal er nagedacht moeten worden of en waar er ruimte is voor eventuele nieuwe plaatsen.

Binnen de kernen is er aandacht voor het opwekken van energie op een duurzame manier. Hierbij valt te denken aan zonnepanelen op daken van gebouwen, maar er kunnen ook andere lokale initiatieven ontstaan. Bijvoorbeeld het overdekken van parkeerplaatsen en hierop zonnepanelen plaatsen. Wij staan positief tegenover dergelijke ontwikkelingen, mits passend in de omgeving. Klimaatadaptatie is binnen dit gebiedstype ook een belangrijk thema. Door de hoge mate van verharding en bebouwing kan er in de toekomst steeds vaker overlast komen door extreem weer. Daarom moeten we nadenken over te nemen maatregelen binnen dit gebied.

Wat betreft recreatie willen we zoveel mogelijk inzetten op verblijfsrecreatie met daaraan ondersteunend dagrecreatieve voorzieningen, zoals horeca. Kleinschalige verblijfsrecreatie is mogelijk, bijvoorbeeld een b&b aan huis. Grootschalige verblijfsrecreatie is binnen de kernen niet mogelijk.

■ CENTRUM DORPS

Onder centrum dorps vallen de kernen Roelofarendsveen, Oude Wetering, Leimuiden en Woubrugge. Deze kernen hebben een relatief hoog voorzieningenniveau en inwonersaantal ten opzichte van de kernen die vallen onder het sub-gebiedstype landelijk dorps. Binnen deze kernen is hoogbouw mogelijk, mits passend in de omgeving. Vanaf vijf bouwlagen wordt er gesproken over hoogbouw.

Wat willen we bereiken?

- Het in stand houden en verder opwaarderen van het voorzieningenniveau binnen de kernen.
- Een passende woning voor iedereen.
- Een veilige, leefbare en klimaatadaptieve woon- en werkomgeving.

Specifieke uitgangspunten

- Grootchalige woningbouwprojecten zijn mogelijk. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van Braassemerland en Leimuiden-West. Deze ontwikkelingen zijn mogelijk mits er voldoende maatregelen worden getroffen die een positieve invloed hebben op de klimaatadaptatie.
- Detailhandel concentreren we zoveel mogelijk in de dorpscentra. In het buitengebied, glastuinbouwgebieden en de bedrijventerreinen is detailhandel uitgesloten, op volumineuze detailhandel en verkoop van streekproducten na.
- Binnen sommige kernen zijn er beschermde dorpsgezichten. Denk bijvoorbeeld aan het haventje bij de Witte Singel in Roelofarendsveen, de Julianalaan op Kaag en de Kerkstraat in Oude Wetering. Deze straatbeelden moeten behouden blijven en worden niet specifiek gekoppeld aan de sub-gebiedstypen centrum dorps en landelijk dorps.

■ CENTRUM DORPS

Dorpsperspectief Roelofarendsveen/Oude Wetering

Deze twee kernen zijn feitelijk aan elkaar gegroeid en vormen samen het meest verstedelijkte gebied van de gemeente. Veel van de gemeentelijke voorzieningen zijn dan ook hier gevestigd. Detailhandel concentreert zich in het winkelcentrum Noordplein en Zuidplein, en ook rondom de Meerkreuk blijft er ruimte voor detailhandel. Deze dorpskernen kennen twee tuinbouwgebieden, De Baan-Sotaweg en Geestweg-Floraweg, en deze blijven behouden. De 'Boulevard Braassemermeer', langs en over de dijk, kan zich nog verder ontwikkelen voor verblijven en recreëren. Hier wordt in samenwerking met inwoners gekeken naar concrete ideeën. Wat betreft horeca zien we dat er aan het Zuideinde nieuwe vormen van horeca ontstaan, dit mag niet ten koste van het woongenot op deze locatie. Bij toekomstige uitwerking van de plannen voor de Boulevard Braassemermeer zal er ook aandacht moeten zijn voor wat we op die locatie met horeca en evenementen willen. Meer centraal gelegen in de kern is er veelal horeca gericht op de eigen inwoner en niet zozeer op recreanten. Centraal gelegen in de kernen bevindt zich het Sportpad. Een deel van de inwoners beschouwt deze locatie als het hart van de woonkern. Voor dit gebied wordt met alle betrokken partijen hard gewerkt aan een "Masterplan" waarin de nieuwe, toekomstbestendige indeling wordt vormgegeven. Hierbij wordt o.a. nagedacht over de toekomst van De Tweesprong en de mogelijkheden om een nieuw Integraal Kindcentrum (IKC) een plek in dit gebied te geven. Het Masterplan is de ruimtelijke uitwerking van de door de gebiedspartijen opgestemde visie. In deze visie komen sport, onderwijs, kinderopvang, cultuur, wonen en zorg samen voor alle inwoners van 0 tot 100 jaar. De komende jaren vinden er verschillende inbreidingsinitiatieven en herontwikkelingen binnen deze kernen plaats, maar het meest ingrijpend zal toch wel de verdere ontwikkeling van het woningbouwproject Braassemerland blijven.

■ CENTRUM DORPS

Dorpsperspectief Leimuiden

Leimuiden ligt op een strategische plek bij wegen en water. De relatie met dit water kan meer gezocht worden en mag ook beter zichtbaar worden. Rondom Leimuiden vinden we open landschap. We streven het behoud van dit open landschap zoveel mogelijk na. De scheidslijn tussen bebouwing van de kern en het open landschap kan een groengordel worden rondom Leimuiden. Er zijn binnen deze kern al de nodige woningbouwinitiatieven in de afgelopen en aankomende jaren, maar de meest logische plek voor eventuele woningbouw in de toekomst zou nog in westelijke richting zijn. Daarnaast is er een IKC in ontwikkeling, en wordt hard gewerkt aan een impuls voor het dorpshart. Ook wordt er gezocht naar een passende entree voor het dorp nu de kerk is gesloopt. De gemeente blijft zich inzetten voor een oplossing voor zwaar landbouwverkeer. Voor Drechthoek II gaat een marktpartij in samenwerking met de gemeente onderzoeken of er een uitbreiding van het bestaande bedrijventerrein mogelijk is. Ten slotte wordt de mogelijke herontwikkeling van twee voormalige bedrijfslocaties (Connexxion-terrein en Boot Beton-terrein) met belangstelling gevolgd.

Woningbouwontwikkeling,
o.a. Leimuiden-West

Herontwikkeling Connexxion-terrein

Herontwikkeling Boot Beton-terrein

Impuls dorpshart incl. dorpshaven

Zichtbaarheid en openheid
van het water en landschap

Ontwikkeling Integraal Kindcentrum

Zoektocht naar passende entree

Uitbreiding bedrijventerrein
Drechthoek II

Oplossing voor zwaar landbouwverkeer

■ CENTRUM DORPS

Dorpsperspectief Woubrugge

De meest zuidelijk gelegen kern van de gemeente is ontstaan langs het water. Dit waterrijke karakter zorgt ervoor dat het dorp ook is ingesteld op recreatie en toerisme. Een ander kenmerk van Woubrugge is de tuinbouwsector en deze blijft actief. De contour van dit gebied is vastgesteld in de visie van Greenport Aalsmeer en in het omgevingsbeleid van de provincie. Bij het bouwen van eventuele nieuwe woningen in de kern is het van belang om de groene uitstraling en beleving te behouden. De Oudendijksepolder moet open blijven, zowel ten noorden als ten oosten van de kern. Uitbreiding van het dorp zal dan ook voornamelijk in zuidelijke richting plaatsvinden. Concrete plannen voor woningbouw zijn er aan de A. de Graafaan en langs de Elzenlaan (sociale woningbouw Van Egmond-terrein). Waterrecreatie, aanmeren en verblijven is een kans voor het dorp. Fietsen, wandelen en kleinschalige recreatie past ook rondom de kern. Er is in Woubrugge een grote wens voor een IKC en er is besloten dat dit IKC er ook zal komen.

Woningbouwontwikkeling met groene uitstraling

Waterrecreatie

Uitbreiden wandelpaden en -verbindingen

Aanmeren en verblijven

Passantenplaatsen

Tuinbouwsector

Open polder

Zoekgebied Integraal Kindcentrum

Kernen

■ LANDELIJK DORPS

Onder het sub-gebiedstype landelijk dorps vallen de kernen Hoogmade, Rijpwetering, Oud Ade, Kaag, Nieuwe Wetering, Rijnsaterwoude en Bilderdam. Deze kernen zijn qua oppervlak, inwonersaantal en voorzieningenniveau minder omvangrijk dan de kernen die binnen het sub-gebiedstype centrum dorps vallen.

Wat willen we bereiken?

- Een passende woning voor iedereen.

Speifieke uitgangspunten

- Ontwikkelingen omtrent woningbouw en voorzieningen zullen moeten passen binnen de aard en schaal van de omgeving en zullen dus kleinschaliger zijn dan de ontwikkelingen binnen het sub-gebiedstype centrum dorps. Dit betekent niet dat er geen ontwikkelingen mogelijk zijn binnen deze kernen.

■ LANDELIJK DORPS

Dorpsperspectief Hoogmade

Onder de inwoners van Hoogmade is er een grote vraag naar uitbreiding van het aantal woningen en gevarieerde woningtypen. Zo worden er bijvoorbeeld tien sociale woningen gerealiseerd ten noorden van de brede school en wordt Hoogmadese Wetering ontwikkeld. De toekomstige uitbreidingsplannen ontwikkelen zich in westelijke richting, ten noorden van de Van Klaverweijdeweg. Bij nieuwe woningbouwontwikkeling van enige omvang zal er aandacht zijn voor het realiseren van nieuwe speelplekken. Wat betreft openbare ruimte zouden de inwoners van Hoogmade graag meer openbare plantenbakken in hun dorp zien, die zij zelf willen onderhouden. Door het toenemende gebruik van elektrische auto's wordt ook de vraag naar oplaadpunten meer.

Hoogmade wil op de kaart en inwoners en ondernemers zetten zich in voor promotie van het dorp voor zowel inwoners van Kaag en Braassem als recreanten. Behoud van de maatschappelijke, culturele en sportvoorzieningen zijn belangrijk voor het dorp. Na het afbranden van een deel van de OLV Geboortekerk aan de Kerkstraat wordt er nagedacht over een mogelijke nieuwe invulling van de locatie.

Woningbouwontwikkeling

Nadenken over invulling kerklocatie

Realiseren nieuwe speelplekken

Openbare plantenbakken, die bewoners zelf willen onderhouden

Ontwikkeling Integraal Kindcentrum

Beter benutten kinderboerderij

Behouden sportpark

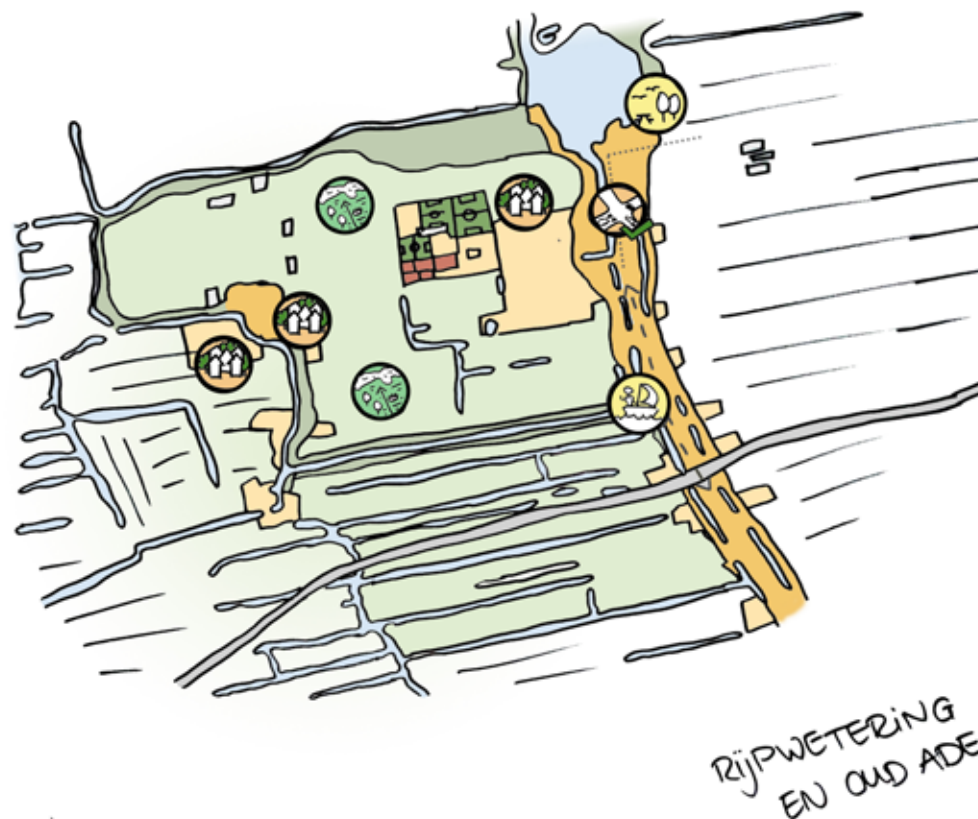
Vraag naar oplaadpunten

HOOGMADE

■ LANDELIJK DORPS

Dorpsperspectief Rijpwetering/Oud Ade

Oud Ade en Rijpwetering zijn twee kerkdorpen met elk een eigen karakter. In de afgelopen decennia hebben zij belangrijke maatschappelijke voorzieningen met elkaar gedeeld. Er wordt gewerkt aan enkele woningbouwinitiatieven rondom deze kernen. Bij het bouwen van nieuwe woningen is het van belang dat alle doelgroepen die een huis zoeken worden bediend. De lokale economie van de dorpen is te versterken door de agrarische oorsprong en recreatie met elkaar in verbinding te brengen. Daarnaast is er aandacht voor enkele verkeerssituaties om deze te verbeteren of nieuwe recreatieve routes te creëren.

Woningbouwontwikkeling

Nieuwe recreatieve routes

Inzetten op recreatie

Agrarische landschap koppelen aan recreatie;
versterking lokale economie

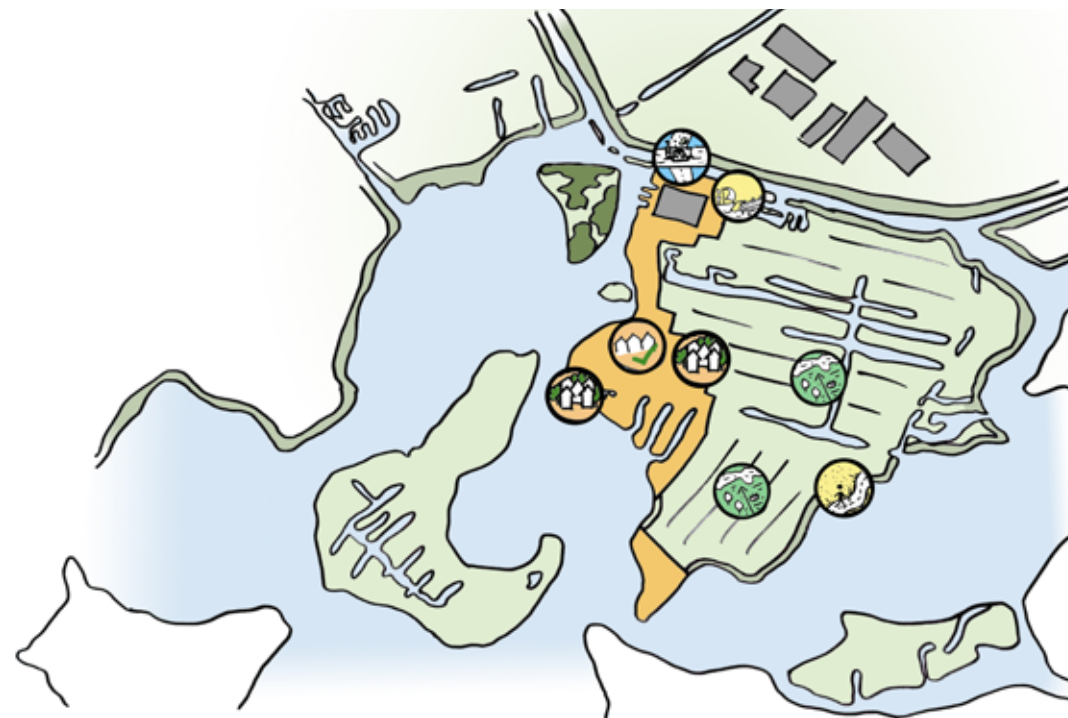

Verbeteren verkeerssituaties

■ LANDELIJK DORPS

Dorpsperspectief Kaag

De ligging van Kaag op een eiland maakt het dorp uniek ten opzichte van de andere kernen. Temeer omdat Kaag – Buitenkaag zich bevindt op het kruispunt van twee gemeenten en twee provincies. Belangrijkste uitgangspunt voor deze kern is dan ook het behoud van het bestaande karakter. De veerpont, het beschermd dorpsgezicht en het open landschap verdienen het daarbij om expliciet benoemd te worden. De veerpont zorgt ook voor beperkingen, want de druk op de pont en de Julianalaan is hoog. Echter, van een rondweg op het eiland is op dit moment geen sprake. De druk op de pont maakt dat de uitbreidingsruimte van het aantal woningen beperkt is. Op dit moment zijn er drie (potentiële) woningbouwinitiatieven bekend: Julianalaan 55, Julianalaan 68-70 en de voormalige camping. Deze ontwikkelingen bevinden zich elk in een verschillend stadium. Zo moeten de laatste twee initiatieven nog planologisch mogelijk gemaakt worden. De wens van veel bewoners op Kaageiland is het toevoegen van openbaar groen en/of extra parkeerplaatsen. Ten behoeve van het behoud van het karakter van het lint langs de Julianalaan worden eventuele ontwikkelingen voorgelegd aan de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit. Daarnaast wordt er ingezet op het behoud en waar mogelijk versterken van de recreatieve faciliteiten op het eiland. Ideeën voor het verbeteren hiervan zijn nieuwe wandel- en/of laarzenpaden en het toevoegen van aanlegsteigers ten behoeve van passanten. Het uitbreiden van het aantal bedrijven en bestaande evenementen (zowel in volume als in aantallen) is niet gewenst.

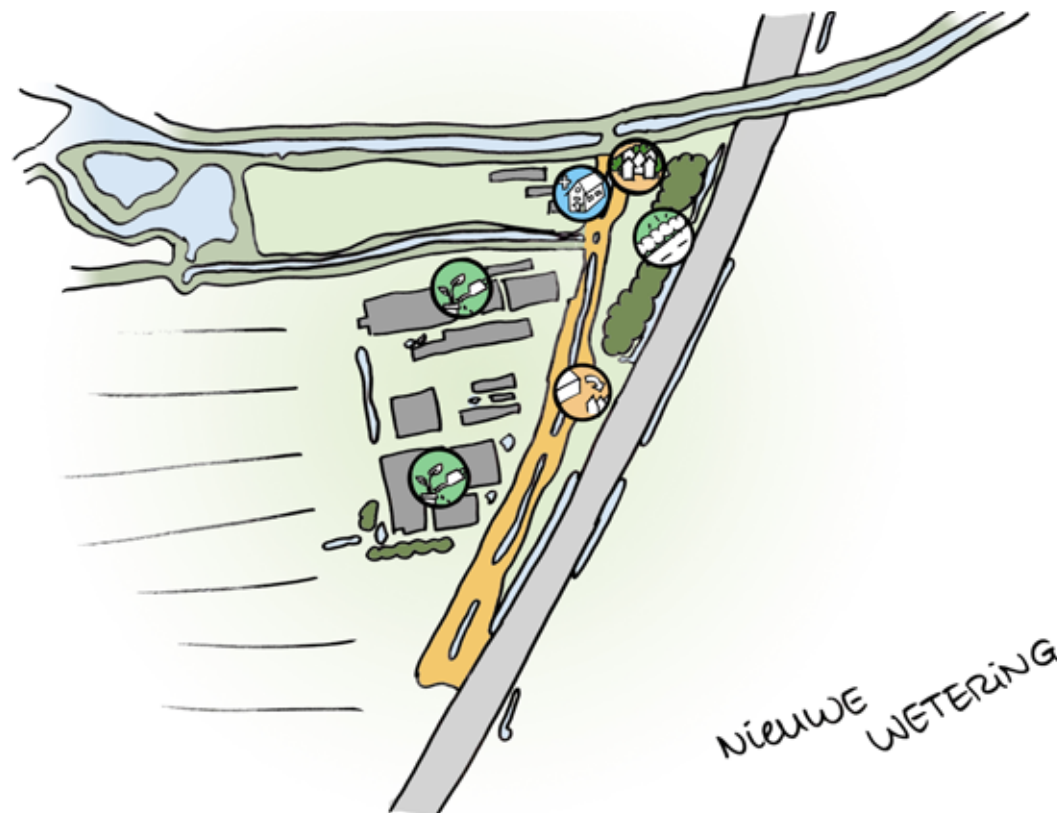
- Potentiële woningbouwinitiatieven
- Behouden karakter lintbebouwing
- Aanlegsteigers toevoegen
- Wandel-/laarzenpaden toevoegen
- Open landschap behouden
- Grote druk op veerpont

KAAG

■ LANDELIJK DORPS

Dorpsperspectief Nieuwe Wetering

De identiteit van Nieuwe Wetering wordt grotendeels bepaald door de tuinbouwsector. Enkele kleinschalige woningbouwplannen staan op de planning en zullen zorgen voor herontwikkeling van voormalige functies en voor verdichting van de bestaande linten. Met de komst van een hospice gaat een lang gekoesterde wens in vervulling. Het behoud van het huidige karakter en ook de buffer tussen de woningen en de A4/HSL zijn belangrijk voor deze dorpskern.

Kleinschalige woningbouwontwikkeling

Herontwikkeling van voormalige functies

Tuinbouwsector

Groene buffer tussen woningen en A4/HSL

Ontwikkeling hospice

■ LANDELIJK DORPS

Dorpsperspectief Rijnsaterwoude

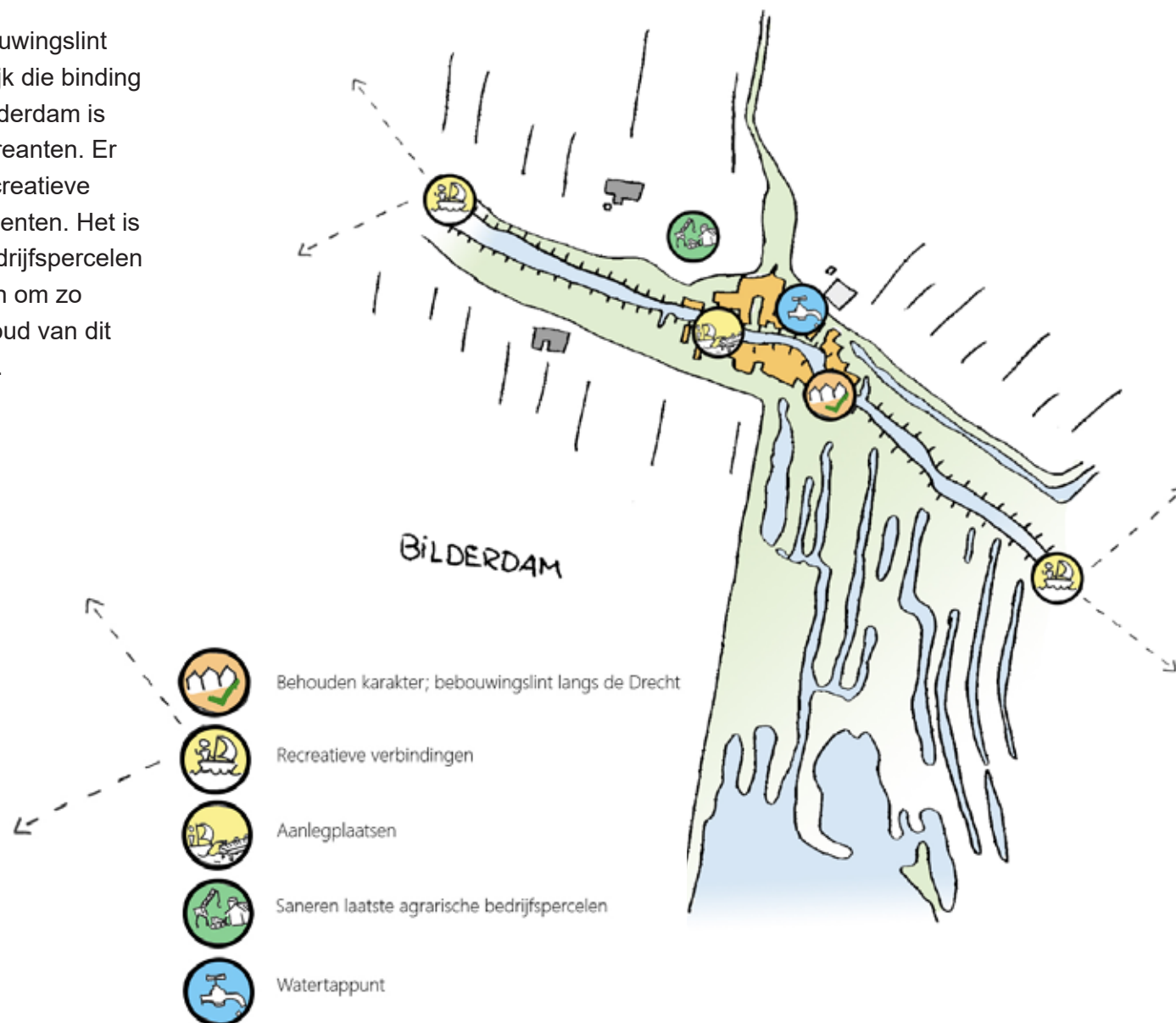
Ook voor Rijnsaterwoude ligt de nadruk op het behoud van het bestaande karakter. Het toevoegen van woningen is van belang voor het dorp, om het IKC in de toekomst voor het dorp te behouden en vergrijzing zoveel mogelijk tegen te gaan. De woningbouwplannen beperken zich voornamelijk tot verdichting binnen de dorpsranden. Zo ontwikkelen we het voormalige gemeentehuis tot Integraal Kindcentrum (IKC) in combinatie met tientallen woningen. De vrijkomende locaties bieden vervolgens eveneens mogelijkheden tot kleinschalige woningbouw. Rijnsaterwoude is gelegen dicht langs de oevers van het Braassemermeer. Daarom juichen we de potentiële revitalisatie en/of herontwikkeling van de verschillende jachthavens toe. De Herenweg is gereconstrueerd en we zetten ons in om sluipverkeer zoveel mogelijk tegen te gaan. Er wordt veel waarde gehecht aan het behoud van de karakteristiek van de entrees van Rijnsaterwoude aan zowel de noord- (boezemlint met doorzichten naar open landschap) als zuidzijde (bomen) van het dorp.

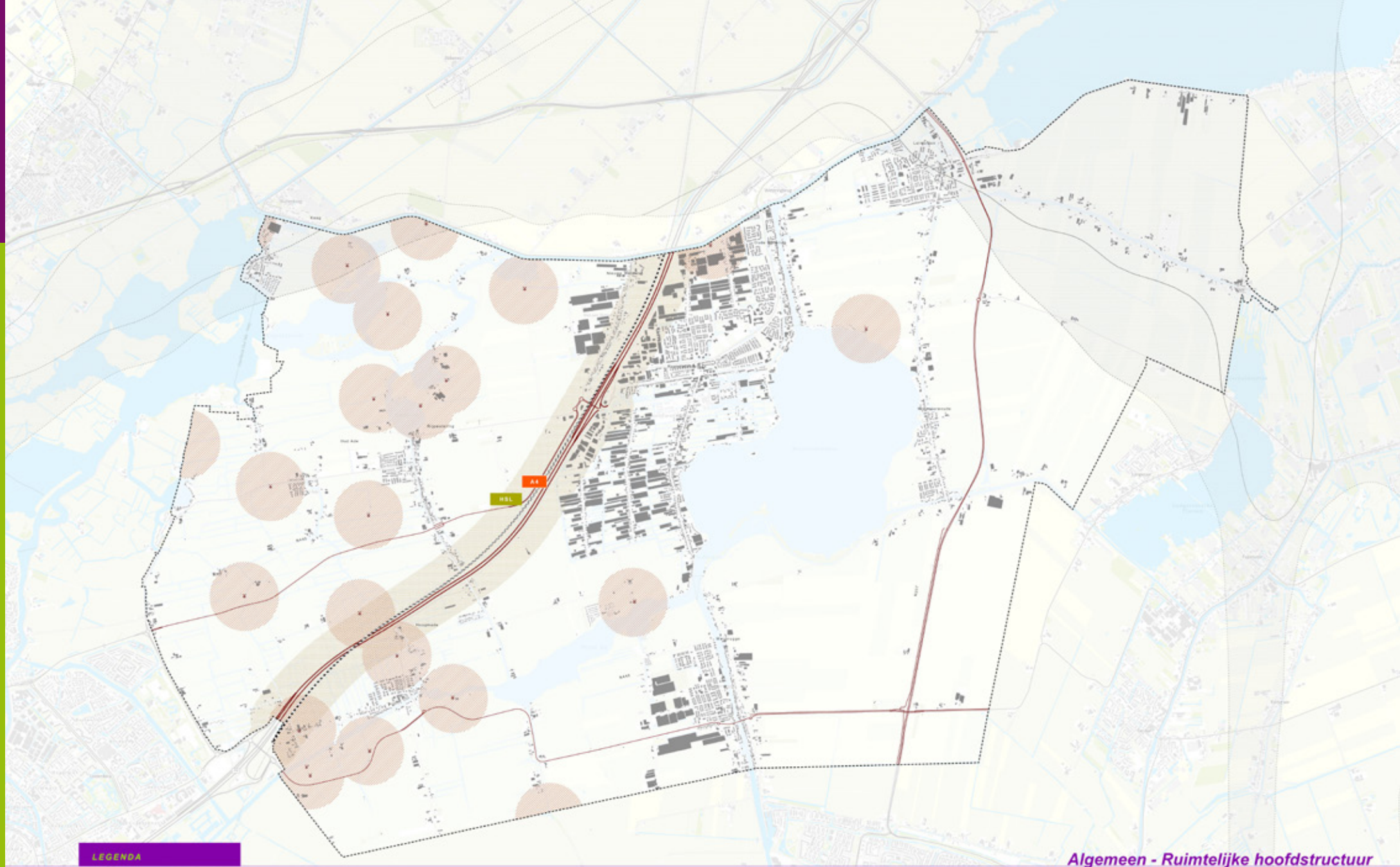

■ LANDELIJK DORPS

Dorpsperspectief Bilderdam

Dit buurtschap bestaat uit een bebouwingslint langs de Drecht en heeft nadrukkelijk die binding met het water. De omgeving van Bilderdam is daardoor ook aantrekkelijk voor recreanten. Er moet daarom aandacht zijn voor recreatieve verbindingen met omliggende gemeenten. Het is wenselijk de laatste (agrarische) bedrijfspercelen ter hoogte van Bilderdam te saneren om zo het woonlint te versterken. Het behoud van dit kenmerkende karakter staat voorop.

LEGENDA

ALGEMEEN

- Gemeentegrens
- x Molens
- Bebouwing

RUIMTELIJKE
HOOFDSTRUCTUUR

- Spoorlijn HSL
- A4

- N207, N445 en N446
- Molensbiohoop
- Geluidcontour Schiphol
- Infrabundel A4-HSL

Algemeen - Ruimtelijke hoofdstructuur

Kaag en Braassem

0 250 500 1.000 Meters

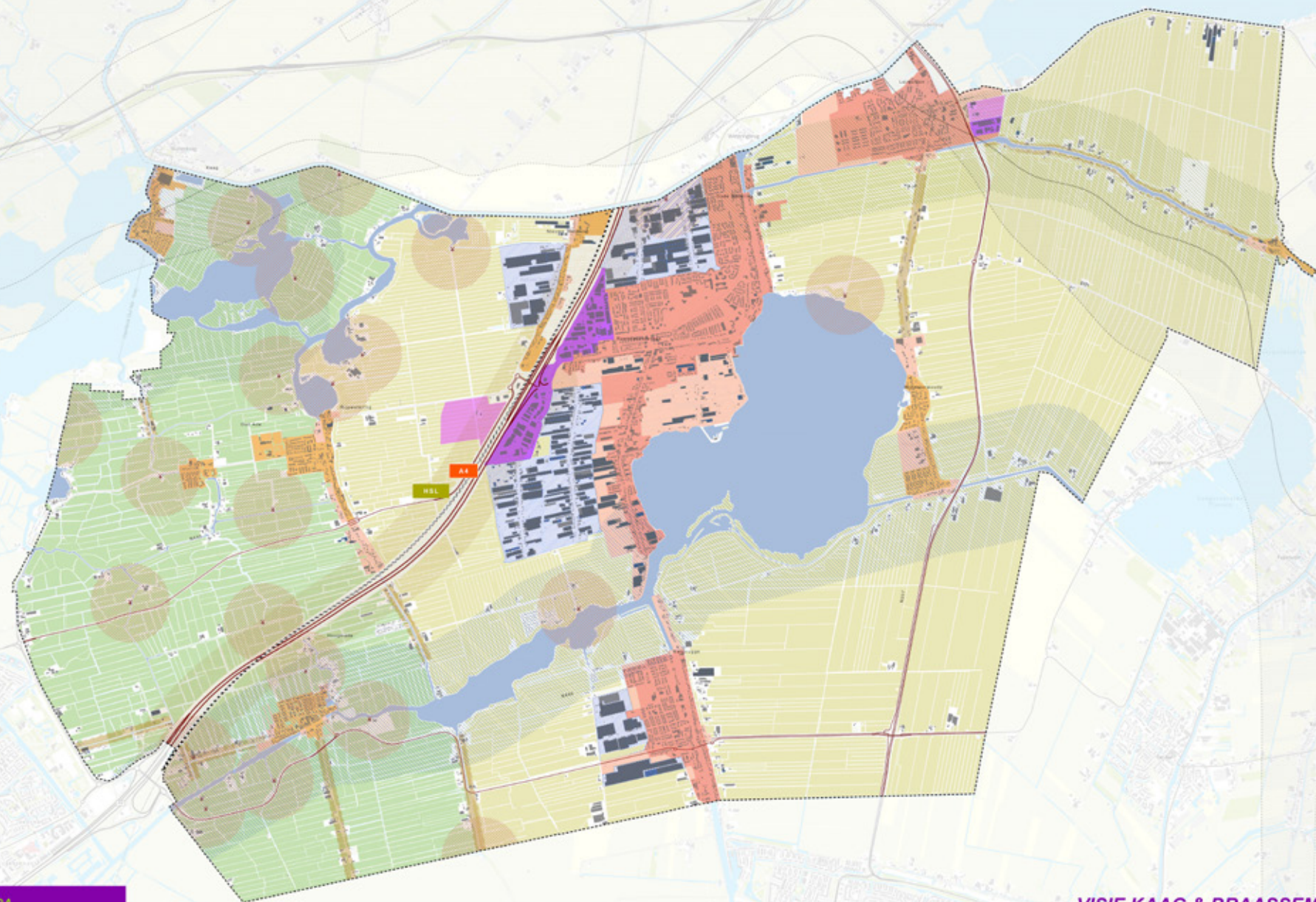

Infrastructuur en beperkingenzones

De A4 en de naastgelegen HSL doorsnijden de gemeente. Deze infrastructuur is dan ook sterk aanwezig in het landschap, vooral door de hoge geluidsschermen. Vanaf de buitenkant werkt dit soms vervreemdend en verstoort dit de landelijke rust. Vanaf de snelweg is echter duidelijk zichtbaar dat onze gemeente onderdeel is van het Groene Hart. De bedrijven langs de rijksweg A4 gebruiken hun zichtlocatie optimaal. Op de bedrijventerreinen is immers ruimte voor hogere bebouwing, zendmasten en reclame-uitingen.

Kaag en Braassem kent een gunstige ligging aan de rijksweg A4 en vlakbij de A44. Daarnaast lopen de provinciale wegen N207 (tussen Bergambacht en Hillegom), N445 (tussen Leiderdorp en Roelofarendsveen) en N446 (tussen Leiderdorp en Ter Aar) voor een deel door onze gemeente. De goede ontsluiting van en naar rijks- en provinciale wegen biedt bedrijventerreinen en glastuinbouwgebieden logistieke mogelijkheden.

Ten slotte hebben we nog te maken met enkele beperkingenzones. Allereerst de geluidcontour van Schiphol. Voor de gebieden die binnen die zone vallen gelden beperkende bouwvoorschriften en specifieke eisen voor de onderbouwingen van bouwinitiatieven. De tweede soort beperkingenzone is de molenbiotoop. Om de molens liggen cirkels van elk 400 meter om het zicht op de molen en diens windvang te beschermen. Binnen een straal van 100 meter gelden nog striktere eisen voor nieuwe bebouwing of beplanting.

LEGENDA

ALGEMEEN

- Gemeentegrens
- x Molens
- Bebouwing

RUIMTELIJKE
HOOFDSTRUCTUUR

- Spoorlijn HSL
- A4
- N207, N445 en N446
- Molenbiothoop

Geluidcontour Schiphol

Infrabundel A4-HSL

BEDRIJVENTERREIN

- Bestaand
- Zoeklocatie

BUITENGEBIED

- Drechtzone
- Wijde Aa zone
- Kagerplassen zone
- Wijde Aa, Drecht, Kagerplassen en Braassemermeer

Agrarische Linten

- Droogmakerij
- Veenweide

GLASTUINBOUW

- Duurzaam glastuinbouwgebied

Fysiek glas 2012 PZH

KERNEN

- Centrum Dorps
- Landelijk Dorps
- Kernen

VISIE KAAG & BRAASSEM

Kaag en Braassem

0 250 500 1.000 Meters

Foto: R. Looijensteen

COLOFON

Tekst

Gemeente
Kaag en Braassem

Foto's

Fotowedstrijd

Kaartmateriaal, illustraties en vormgeving

KuiperCompagnons

augustus 2020

